

የፌዴራል አስተዳደር
ሥነ-ሥርዓት አዋጅ
ድንጋጌዎች ማብራሪያ ሰነድ

አዲስ አበባ ኢትዮጵያ
ሰኔ 2013 ዓ.ም

በኢ.ፌ.ዲ.ሪ ጠቅላይ አቃቤ ሕግ
የሕግና ፍትህ ጉዳዮች አማካሪ ጉባኤ

Legal and Justice Affairs Advisory Council
Federal Attorney General

© በኢ.ፌ.ድ.ሪ ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ፣ ሰኔ 2013 ዓ.ም.

በኢ.ፌ.ድ.ሪ ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ የሕግና ፍትሕ ጉዳዮች አማካሪ ጉባዔ የታተመ።

ከዚህ ስራ ጋር የተያያዙ ሁሉም መብቶች ለኢ.ፌ.ድ.ሪ ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ ባለቤትነት የተሠጡ ናቸው። የኢ.ፌ.ድ.ሪ ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ ለዚህ ስራ ተገቢው እውቅና ተሰጥቶት እና ከዚህ ስራ ላይ የተባዛው ሰነድ ቅጅ ለዋናው መሰሪያ ቤት በሚከተለው አድራሻ በቀረበለት ጊዜ ከዚህ ስራ ላይ በነፃ ቅጂዎች እንዲባዙ ሊፈቅድ ይችላል። ይህን ስራ ለመተርጎም እንዲሁም ለማባዛት የሚቀርቡ የፈቃድ ጥያቄዎች በሙሉ ለኢ.ፌ.ድ.ሪ ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ መቅረብ አለባቸው።

አድራሻ

ኢ.ፌ.ድ.ሪ ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ ዋና መ/ቤት
ጆሞ ኬንያታ መንገድ
አዲስ አበባ፣ ኢትዮጵያ

www.eag.gov.et

ስልክ ቁጥር +251-11-554-18-68

ፋክስ 0115517775

መቅደም

ይህ ሰነድ የፌዴራል አስተዳደር ሥነ-ሥርዓት አዋጅ ድንጋጌዎችን ይዘት ለማብራራት ያለመ ሲሆን አዋጁ አዲስና ለኢትዮጵያ የሕግ ስርዓትም የመጀመሪያ በመሆኑ በአሠራር የተፈተነና የዳበረ መሠረት የለውም። በመሆኑም እንዲህ አይነት የመነሻ ሰነድ አስፈላጊ ስለመሆኑ አጠያያቂ አይደለም። ይህ የማብራሪያ ሰነድም የተዘጋጀው ከዚህ አላማና ግብ በመነሳት ነው። የሰነዱ ተነባቢነት ለማስፋት ሲባል በሁለት ቋንቋዎች ማለትም በአማርኛና በእንግሊዝኛ ተዘጋጅቶ እንዲቀርብ ተደርጓል። በእርግጥ የህግ ድንጋጌዎችን የማብራራትና ትርጉማቸውን የመወሰን ሃላፊነት በዋናነት የዳኝነት አካሉ ተግባር ነው። ነገር ግን ህጉን በማርቀቅ ሂደት የተሳተፉ ባለሙያዎች ድንጋጌዎቹን ሲቀርጹ ታሳቢ ያደረጓቸውን ነጥቦች የሚያብራራ ሰነድ ማቅረባቸው ለተገልጋዮች እንዲሁም ለዳኞችም ሆነ ሌሎች ህጉን የማስፈጸም ሃላፊነት ለተሰጣቸው አካላት ወጥ የሆነ አረዳድ ለማስፈንና ለአፈጻጸም ምቹነት ከፍተኛ እገዛ ይኖረዋል ተብሎ ይታሰባል።

የማብራሪያ ሰነዱ የተዘጋጀው ህጉን በማርቀቅ ሂደት በተሳተፉት ከዚህ በታች በተጠቀሱት አዘጋጆችና ሰነዱን በማዳበር እገዛ ባደረጉ ተባባሪ አዘጋጆች ጥረት ነው። ህጉን በማርቀቅ ሂደት የአርቃቂው የሥራ ቡድን አባላት ሆነው ያገለገሉትና ስማቸው ከዚህ ሰነድ ጋር በአባሪነት በተያያዘው ገጽ የሚገኙት ባለሙያዎችም በዚህ ሰነድ ረቂቅ ላይ አስተያየታቸው ተካትቶ የሰነዱን ቅርጽ ይዘት በመወሰን ረገድ ድርሻ አለው። ይህም ሆኖ ግን በሰነዱ ላይ የሚንጸባረቁ ስህተቶችና ግድፈቶች ቢኖሩ ሃላፊነቱ የአዘጋጆቹ ብቻ ነው። በተጨማሪም በሰነዱ ውስጥ አስፈላጊ ነው ተብሎ በታመነበት ቦታ ሁሉ ምሳሌዎች በማቅረብ ማብራሪያውን ለማዳበር ጥረት የተደረገ ሲሆን የቀረቡት ምሳሌዎች ጉዳዮችን ለማብራራት በምናብ የቀረቡ እንጂ በተጨማሪ ያጋጠሙ አለመሆናቸው ይታወቅልን።

ዋና አዘጋጆቹ መሐሪ ረዳኢ(ዶ/ር)፣ ሰሎሞን አባይ(ዶ/ር)፣ ወንድማገኘሁ ገብረስላሴ(አቶ)፣ አብዱልጠፊ ከድር(አቶ) ሲሆኑ ተባባሪ አዘጋጆች ምኒልክ አሰፋ(አቶ)፣ ሰሎሞን ጌታቸው(አቶ)፣ ገላኔ ጉሬ፣ ጌታነህ ሀብታሙ(አቶ) እና ሊያ ተክሌ (ወ/ሪት) ናቸው።

መሐሪ ረዳኢ (ዶ/ር)
የህግ አወጣጥ ሒደትና የአስተዳደር ሕግ የስራ ቡድን
አስተባባሪ

ምስጋና

ይህ ሰነድ የፌዴራል አስተዳደር ሥነ-ሥርዓት አዋጅ ድንጋጌዎችን ለማብራራት ያለመ ሲሆን ሰነዱ የተዘጋጀው የጀርመን ድርጅት በሆነው ጂ አይ ዜድ (የአዲስ አበባ ቢሮ) በሰነዱ የገንዘብ ድጋፍ ስለሆነ ለድርጅቱ የኢትዮጵያ ቢሮ ከፍተኛ ያለ ምስጋናችንን ማቅረብ እንወዳለን።

ከዚህም በተጨማሪ የዚህን ሰነድ ይዘት ለማዳበር ይረዳ ዘንድ ከሀገራቸው ልምድ አንፃር ሙያዊ አስተያየት በመስጠት እገዛ ላደረጉ ዶ/ር ብሪጅት ግረንድመን (በጀርመን የቀድሞ የፍትህ ሚኒስትር፣ የህግ አማካሪ እና ጠበቃ) እና ፍሬድሪክ ጄ ሚምል (በጀርመን ሀምበርግ ከተማ የቀድሞ የአስተዳደርና ህገ መንግስት ከፍተኛ ደረጃ ፍ/ቤት ፕሬዝዳንት እና የ Rechtsstandort Hamburg e.V., Partner of lawcom. ኢንስቲትዩት ሰብሳቢ ላደረጉት ሙያዊ አስተዋጽኦ ጥልቅ ምስጋናችንን እናቀርባለን።

ከዚህ በተጨማሪ የፌዴራል አስተዳደር ሥነ-ሥርዓት አዋጅን በማርቀቅ ሙያዊ አስተዋጽኦ ላደረጉ፤ ያለክፍያ ጊዜያቸውን እና ዕውቀታቸውን ላበረከቱ የህግ አወጣጥ ሂደትና የአስተዳደር ሕግ የስራ ቡድን አባላት በሙሉ ምስጋናችንን እያቀረብን ለዚህ ስራ ስኬት የገንዘብ ድጋፍ እንዲገኝ ከሚመለከታቸው ጋር ተከታታይ ውይይት በማድረግ እንዲሳካ ላደረጉ የህግና ፍትህ ጉዳዮች አማካሪ ጉባኤው ጽ/ቤት በተለይም የጽ/ቤቱ ሃላፊ ለሆኑት ለዶ/ር አባድር ኢብራሂምም ምስጋና ይድረሳቸው።

ማውጫ

መቅደም	i
ምስጋና	ii
ምዕራፍ አንድ – መግቢያ	1
1.1 አጠቃላይ.....	1
1.1.1 የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት አዋጁ አስፈላጊነት	1
1.1.2 አርቃቂ የሥራ ቡድን መቋቋም	2
1.1.3 የአዋጁ የዝግጅት ሂደት	5
1.1.4 የአዋጁ አወቃቀርና አደረጃጀት	6
1.2 ጠቅላላ ድንጋጌዎች.....	6
1.2.1 አጭር ርዕስ.....	6
1.2.2 ትርጓሜ	6
1.2.3 የተፈጻሚነት ወሰን	8
ምዕራፍ ሁለት –	
የመመሪያ አወጣጥ እና ተፈጻሚነት ሥነ – ሥርዓት.....	10
2.1 መመሪያ ማውጣት.....	10
2.2 መመሪያ የሚወጣበት ጊዜ.....	11
2.3 መመሪያ እንዲወጣ ጥያቄ ማቅረብ.....	12
2.4 የመመሪያ አወጣጥን የሚመለከት መዝገብ ማደራጀት	12
2.5 ማስታወቂያ ማውጣት	13
2.6 ረቂቅ መመሪያን ለአስተያየት መላክ	15
2.7 የውይይት መድረክ ማዘጋጀት.....	15
2.8 ከመመሪያ አወጣጥ ሥነ-ሥርዓት ነጻ መሆን	16
2.9 መመሪያ የሚጸድቅበት ጊዜና ሁኔታ	17
2.10 በመመሪያው ረቂቅና በሚወጣው መመሪያ መካከል ልዩነት መኖር	18
2.11 የማብራሪያ ጽሑፍ	19
2.12 የመመሪያ ይዘትና ቅርፅ	20
2.13 የመመሪያ ምዝገባ	21
2.14 የመመሪያ ተደራሽነት	22
2.15 የመመሪያ ተፈጻሚነት	23
2.16 የመመሪያ ተፈጻሚነት ግምገማ	24

ምዕራፍ ሦስት –

የአስተዳደር ውሳኔ አሰጣጥ እና አፈፃፀም ሥነ — ሥርዓት 25

3.1 የአስተዳደር ውሳኔ አጀማመር25

3.2 የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው28

3.3 የአስተዳደር ውሳኔ አሰጣጥ መርሆዎች29

3.3.1 በሕግ የተሰጠ ሥልጣን ወሰንን አለመገለፍ29

3.3.2 የግል እና የሕዝብ ጥቅምን ማመዛዘን30

3.3.3 አግባብነት በሌለው ጉዳይ ወይም ፍላጎት አለመመራት 31

3.3.4 ሙያዊ ውሳኔ መስጠት 31

3.3.5 ማዳመጥ / መስማት 31

3.3.6 በቅን ልቦና መወሰን33

3.3.7 በቂ ምክንያት መስጠት33

3.3.8 የጥቅም ግጭትን ማስቀረት34

3.3.9 የተገልጋዮችን እኩልነት ማክበር34

3.3.10 በተገቢው ጊዜ መወሰን34

3.3.11 ተገማች መሆን35

3.3.12 ግልጽ መሆን35

3.3.13 የአስተዳደር ውሳኔን በጽሑፍ ማድረግ እና በሕገ-የተዘረዘሩትን ነገሮች ማካተት36

3.4 የአስተዳደር ውሳኔ አፈፃፀም38

3.4.1 የአስተዳደር ውሳኔውን ለተገልጋዩ መስጠት38

3.4.2 የአስተዳደር ውሳኔውን የሚፈጽመው ሰው38

3.5 በአስተዳደር ውሳኔ ላይ የሚቀርብ የእገዳ አቤቱታ39

3.6 በአስተዳደር ውሳኔ ላይ የሚቀርብ ቅሬታ39

ምዕራፍ አራት –

የአስተዳደር መመሪያዎችና ውሳኔዎች የፍርድ ቤት ክለሳ ሥነ-ሥርዓት እና ልዩ ልዩ ድንጋጌዎች..... 43

- 4.1 የአስተዳደር መመሪያዎችና ውሳኔዎች የፍርድ ቤት ክለሳ ሥነ-ሥርዓት.....43
 - 4.1.1 የክለሳ አቤቱታ የሚጀመርበት ሁኔታ45
 - 4.1.2. የክለሳ አቤቱታ በመጨረሻ ውሳኔ ላይ መቅረቡ እና አስተዳደራዊ መፍትሔዎችን አሟጦ የመጨረስ ግዴታ.....46
 - 4.1.3 አስተዳደራዊ መፍትሔዎችን አሟጦ የመጨረስ ግዴታ እና መመሪያዎች49
 - 4.1.4 የክለሳ አቤቱታን ለማየት ሥልጣን የተሰጠው ፍርድ ቤት50
 - 4.1.5 የክለሳ ምክንያቶችና መርሆዎች 51
 - 4.1.6 የክለሳ ሥርዓት56
 - 4.1.7. የክለሳ ጥያቄ የቀረበለት ፍ/ቤት የሚወስደው እርምጃ.....59
 - 4.1.8. የክለሳ ውሳኔ አሰጣጥ60
 - 4.1.9. የክለሳ ውሳኔ አፈጻጸም63
- 4.2 ልዩ ልዩ ድንጋጌዎች65
 - 4.2.1 የፍትህ-ህግ ሥነ-ሥርዓት ሕግ ተፈጻሚነት65
 - 4.2.2 የጉዳት ካሳ.....66
 - 4.2.3 መረጃ የመስጠት ግዴታ.....67

አባሪ..... 68

የኢትዮጵያ ፍትህ ጉዳዮች
አማካሪ ጉባኤ

ምዕራፍ አንድ – መግቢያ

1.1 አጠቃላይ

በኢትዮጵያ ውስጥ የዘመናዊ መንግስት አስተዳደር መስሪያ ቤቶች ከተደራጁበት ዘመን አንስቶ የዕለት ተዕለት ተግባሮቻቸውን የሚመሩበት ሕግ እና ስርዓት ሊበጅ እንደሚገባው ከታመነበት ረጅም ዘመናት ተቆጥረዋል። በአጼ ኃይለስላሴ ዘመን ማብቂያ አካባቢ ጥረቱ ጎላ ብሎ ወጥቶ ይህንኑ የሚደነግግ የሕግ ረቂቅ እስከ ማዘጋጀት ድረስ ተደርሶ የነበረ ቢሆንም በተለያዩ ምክንያቶች ጥረቱ ሊሳካ አልቻለም።

በደርግ ዘመንም እንዲሁ ተመሳሳይ እቅድና ሙከራ እንደነበር አንዳንድ የታሪክ መዛግብት የዘገቡ ቢሆንም ተግባራዊ ሳይሆን ቀርቷል። ከፌዴራል መንግስቱ መመስረት በኋላም የመንግስት አሰራር ግልፅና ተጠያቂነት ያለበት መሆን እንዳለበት በሕገ መንግስቱ አንቀፅ 12 የተመለከተ ስለሆነ ይህንኑ ሕገ መንግስታዊ እሴት ለማሳካት በማሰብ በተለያዩ ጊዜ የሕግ ረቂቆች እስከ ሚኒስትሮች ምክር ቤት ደርሰው እንደነበር የጥናት ሰነዶች ያመለክታሉ።

እነዚህ መለስተኛ ጥረቶች ተግባራዊ ሳይሆኑ እስካለንበት ጊዜ ድረስ የተጨበጠ ውጤት ሳይመዘገብ ዘልቋል። የመንግስት አስተዳደር መስሪያ ቤቶች አሰራር በስርዓት እንዲመራ ማድረግ የአስፈጻሚው አካል የዘፈቀደ አሰራር በእጅጉ የሚገድብ በመሆኑ ሕጉ በዚህ አካል ዘንድ በበጎ የሚታይ አይደለም። ስለዚህ ሕጉን ለማውጣት ከፍተኛ የፖለቲካ ቁርጠኝነት ይጠይቃል። በመሆኑም የፖለቲካ ቁርጠኝነት በመታጣቱ ይመስላል ርዕሰ ጉዳዩ ሲነሳና ሲጣል የነበረው። ከ2011 ዓ.ም. ጀምሮ ግን ሕጉን አውጥቶ ስራ ላይ ለማዋል ፍላጎት በመታየቱ በጉዳዩ ላይ የሚሰራ የሥራ ቡድን ተቋቁሞ ሥራው ቅድሚያ ተሰጥቶት በመከናወኑ በአሁኑ ወቅት የፌዴራል አስተዳደር ሥነ-ሥርዓት አዋጅ የሕግ ሥርዓታችን አካል ለመሆን በቅቷል።

1.1.1 የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት አዋጁ አስፈላጊነት

ከላይ እንደተገለጸው ሕገ መንግስቱ የመንግስት አሰራር ግልጽና ተጠያቂነት ያለው መሆን እንዳለበት ይደነግጋል። መንግስት ከሚባሉት አንዱ ዘርፍ ደግሞ የአስተዳደር ተቋሞችን አቅፎ የያዘውን አስፈጻሚ አካል ነው። በመሆኑም የአስተዳደር ተቋሞች አሰራርም ግልጽነትና ተጠያቂነት እንዲኖረው ይጠበቃል። በተጨማሪም ሕገ መንግስቱ የዜጎችና የህዝቦች ሰብአዊና ዲሞክራሲያዊ መብቶች መከበር እንዳለባቸው ይደነግጋል (አንቀጽ 10(2))። የመንግስት አካላትና ባለሥልጣኖቻቸው ሕገ መንግስቱን የማስከበርና ለሕገ መንግስቱ ተገዢ የመሆን ሃላፊነትም ተጥሎባቸዋል (አንቀጽ 9(2))። ከዚህም በተጨማሪ ማንኛውም ሰው ፍትህ የማግኘት መብት እንዳለው ተደንግጓል (አንቀጽ 37)።

ከሕገ መንግስቱ መርሆዎች ባሻገርም በዘመናዊና ዲሞክራሲያዊ ሥርዓት ዜጎች ከመንግስት ጋር የሚኖራቸው የመብትና ግዴታ ግንኙነት ቀደም ብሎ በታወቀ ሕግ እና ተገማች በሆነ የውሳኔ አሰጣጥ ሥርዓት እንዲከናወን ይጠበቃል። እነዚህን ለማስፈጸም የዳበረ የአፈጻጸም ሥነ-ሥርዓት ያስፈልጋል።

በተለይም በአሁኑ ወቅት መንግስትና ገዥው ፓርቲ መንግስታዊ መዋቅሩ የቆየና ስር የሰደደ የመልካም አስተዳደር ችግር እንዳለበት አምኖ በአደባባይ ይቅርታ ጠይቋል። የመልካም አስተዳደር ችግር መገለጫዎች ከሆኑት ጥቂቶቹ የአስተዳደር ተቋማት አድላዊነት፣ ግልጽነት የጎደለው አሰራር፣ ተገማችነት የሌለው ውሳኔ አሰጣጥ እንዲሁም በጉባዔ በምልጃ የሚሰጡ አገልግሎቶች ናቸው። አዋጁ እነዚህን ችግሮች በመቅረፍና በመቀነስ ረገድ የጎላ ጠቀሜታ እንደሚኖረው ይታመናል።

መንግስት ከታሪካዊው ሕግና ፀጥታ ማስከበር ተግባራቱ በተጨማሪ የምርትና አገልግሎት ደረጃዎች መወሰንና

መቆጣጠር ሲጀምር በዜጎች የኢኮኖሚ እንቅስቃሴዎች ላይ ገደብና ጫና መፍጠሩ ስለማይቀር ለዚህ ተግባር ግልጽ ክንውንም ሕጋዊ ማእቀፍ ማደራጀት አስፈላጊ ሆኖ ተገኝቷል። በመሆኑም ተገልጋይ ተኮር መንግስታዊ አገልግሎት አሰጣጥ ማደራጀት ተገቢነቱ ይታመናል። በዚህ ረገድ ህጉ የአስፈጻሚውና የዳኝነት አካሉ ድርሻ ከመንግስት አካላት የሥልጣን ክፍፍል መርህ በጠበቀ መልኩ የተቀረጸ ሲሆን፤ ህጉ ባለመከበሩ የሚከተለው ተጠያቂነት በተመለከተም ግልጽ ድንጋጌዎች አስቀምጧል። በእነዚህ ሁሉ ምክንያቶች አንጻር ሲታይ የአዋጁ አስፈላጊነት አጠያያቂ አይሆንም።

1.1.2 አርቃቂ የሥራ ቡድን መቋቋም

በማቋቋሚያ አዋጁ መሠረት የፌዴራል ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ ጽህፈት ቤት በህግ ጉዳዮች የፌዴራል መንግስቱ ዋና አማካሪና ተወካይ መሆኑ ይታወቃል (አዋጅ ቁጥር 943/2008፤ አንቀጽ 6(2))። ከዚህ ኃላፊነት በተጨማሪ ከ2010 ዓ.ም አጋማሽ ጀምሮ እየተከናወነ ባለው ሀገራዊ የሕግ እና ፍትህ ማሻሻያ መርህ ግብር ጉልህ ድርሻ እንዲኖረው ተደርጓል። ይህንን ዘርፈ ብዙ ተግባሩን በብቃት ለመወጣት በማሰብ የዓቃቤ ሕግ መስሪያ ቤት “የሕግ እና ፍትህ ጉዳዮች አማካሪ ጉባኤ” አቋቋሟል። ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ ጉባኤውን በመመሪያ ያቋቋመው ሲሆን በሕግ ሙያ ረጅም ልምድ እና ከፍተኛ የትምህርት ዝግጅት ያላቸው አስራ ሦስት ባለሙያዎች የተካተቱበት ጉባኤ እንዲሆን ተደርጓል።

የሕግ ማሻሻያ መርህ ግብሩ በዚህ ጉባኤ የበላይነት እየተመራ ያለ ሲሆን በጉባኤው ስር ደግሞ የተለያዩ የማሻሻያ ርዕሰ ጉዳዮች የሚያከናውኑ አስር የሥራ ቡድኖች እንዲቀሩ ተደርጓል። ከአስሩ የሥራ ቡድን ውስጥ አንዱ “የሕግ ዝግጅት እና የአስተዳደር ጉዳዮች ኮሚቴ” በሚል የሚታወቅ ሲሆን ይህን የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት አዋጅ የማርቀቅ ኃላፊነት የተሰጠው ለዚህ ኮሚቴ ነው። የሥራ ቡድኑ አባላት በቁጥር አስር ሲሆን በሕግ ዘርፍ ከአስር እስከ አርባ ዓመት ድረስ አገልግሎት ያላቸው ናቸው። በሥራ ልምድ ደረጃም በከፍተኛ ትምህርት ተቋማት፣ በመንግስት መስሪያ ቤቶች እንዲሁም በሕግ አማካሪነት ያገለገሉ ግለሰቦች ናቸው።(የሰም ዝርዝራቸው በአባሪነት ተያይዟል)

የሥራ ቡድኑ አባላት ሕጉን የማርቀቁን ስራ ከመደበኛ ስራዎቻቸው በተደራቢነትና በትርፍ ሰዓት ያከናውኑት ሲሆን ያለምንም ክፍያ ለሀገር ጥቅም ያበረከቱት አገልግሎት ነው። ሥራው በ2011 ዓ.ም መጀመሪያ ተጀምሮ እስከ 2012 ዓ.ም አጋማሽ ድረስ ተከናውኗል።

የሥራ ቡድኑ ሥራውን ለማከናወን መነሻ የሚሆኑ ሰነዶችን በማሰባሰብ የጀመረ ሲሆን በዚህም መሰረት በዓለም ባንክ ከጠቅላይ ሚኒስቴር ጽህፈት ቤት ጋር በመተባበር የተዘጋጀ ጥናት፣ በሕግ እና ፍትህ ምርምር ኢንስቲትዩት በጉዳዩ ላይ የተደረገ ጥናት፣ እና በፌዴራል ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ እንዲሁም በፌዴራል እንባ ጠባቂ ተቋም የተዘጋጁ ረቂቅ ሕጎች ተመርምረዋል።

የሕግ መንግስቱ አግባብ ያላቸው ድንጋጌዎችና ሌሎች ህጎችና የሀገሪቱ ፖሊሲዎች በሕግ ዝግጅቱ ወቅት ግምት ውስጥ እንዲገቡ ተደርጓል። ለምሳሌ የህግ መንግስቱ የግልጽነትና የተጠያቂነት መርህ፤ የአኩልነት መርህ፤ ፍትህ የማግኘት መብትና የመሳሰሉት ተገቢ ዋጋ ተሰጥቷቸዋል። ይህ ሁሉ ቅድመ ዝግጅት ተደርጎ ወደ ስራ ለመግባት ሲታሰብ የሥራ ቡድኑን የፈተኑና በስፋት ያወያዩ ርዕሰ ጉዳዮች ተከስተዋል። እነዚህ ርዕሰ ጉዳዮች በአንዱ ወይም በሌላ መልኩ ሳይፈቱ ወደ ማርቀቅ መግባት እንደማይቻልም ግልጽ ነበር። ዋና ዋናዎቹ አወዛጋቢ ርዕሰ ጉዳዮች የሚከተሉት ነበሩ።

- ሀ. የሚረቀቀው ሕግ የአስተዳደር ሕግ ነው ወይስ የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት ሕግ?
- ለ. የሕጉ ሽፋን የፌዴራል መስሪያ ቤቶችን ብቻ የሚመለከት ነው ወይስ ክልሎችንም የሚያካትት?
- ሐ. ከአስተዳደር መስሪያ ቤቶች ውስጥ በዚህ ሕግ የማይሸፈኑ ይኖራሉ ወይስ በሁሉም ላይ እኩል ተፈጻሚ ይሆናል?
- መ. እንደሚታወቀው የመንግስት መስሪያ ቤት የተለያዩ ህጋዊ ውጤት ያላቸው ተግባራት ያከናውናል። ለምሳሌ የአስተዳደር መስሪያ ቤት ውል ገብቶ ምርትና አገልግሎት ይገዛል፤ ስራተኞች ቀጥሮ በስራተኞቹ በኩል መንግስታዊ አገልግሎት ይሰጣል፤ ባለ ህንፃ እንዲሁም ባለመኪና ሆኖ ህንፃው ወይም መኪናው በሰው መብትና ጥቅም ላይ ጉዳት ያደርሳል፤ እንዲሁም በመንግስት አካልነቱ መመሪያ ያወጣል፤ የአስተዳደር ውሳኔ ያስተላልፋል። የሚረቀቀው ሕግ ሁሉንም ተግባራት

የሚመለከት ነው ወይስ የትኛውን የአስተዳደር መስሪያ ቤት ተግባር የሚመለከት ነው?

የሥራ ቡድኑ በእነዚህ ጉዳዮች ላይ ሰፊና ዘርዘር ያለ ውይይት አድርጎ መግባባት ላይ ከደረሰ በኋላ ነው ወደ ማርቀቁ ስራ የገባው። የሥራ ቡድኑ እነዚህን ርዕሰ ጉዳዮች አልባት የሰጣቸው ከዚህ ቀጥሎ በምንመለከተው መልክ ነው።

የአስተዳደር ሕግ ወይስ የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት ሕግ

ይህንን ነጥብ ወደ መመለስ ከመሄዳችን በፊት የአስተዳደር ሕግ ስንል ምን ማለታችን እንደሆነ እንዲሁም የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት ሕግ ሲባል ምን ማለት እንደሆነ መተንተን አስፈላጊ ነበር። እንደ ሥራ ቡድኑ ግንዛቤ የአስተዳደር ሕግ የአስተዳደር መስሪያ ቤቶችን ተግባርና ኃላፊነት እንዲሁም አደረጃጀታቸውንና ተጠሪነታቸውን የሚደነግግ ሕግ ነው። የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት ሕግ ሲባል ደግሞ የአስተዳደር መስሪያ ቤቶች እነዚህን ተግባራትና ኃላፊነቶች እንዴትና መቼ እንደሚያከናውኑት የሚደነግግ ሕግ ነው።

በሥራ ቡድኑ አመለካከት የአስተዳደር ሕግ የአስተዳደር ተቋም ሲቋቋም በማቋቋሚያ አዋጁ ወይም ደንብ ተግባርና ኃላፊነቱ ተቆጥሮ የሚሰጠው ሲሆን አደረጃጀቱና ተጠሪነቱም በዚያው ሰነድ የሚወሰን ነው። ስለዚህ የአስተዳደር ሕግ ያለና የአስተዳደር ተቋማት በተፈጠሩና በታጠፉ ቁጥር ተግባርና ኃላፊነታቸው ስለሚለዋወጥ በየጊዜው የሚለዋወጥ ነው።

በሕግ ሥርዓታችን ውስጥ የነበረው ክፍተት የአስተዳደር ሕግ ሳይሆን የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት ሕግ ነው። ምክንያቱም ችግር የነበረው የአንድ የአስተዳደር ተቋም ተግባርና ኃላፊነቱ ምንድነው የሚል ሳይሆን ተግባርና ኃላፊነቱ በምን ዓይነት ሥርዓት እና መቼ እንደሚያከናውነው የመወሰን ጉዳይ ነው። በመሆኑም የሥራ ቡድኑ መዘጋጀት ያለበት ሕግ የአስተዳደር ሕግ ሳይሆን የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት ሕግ መሆን ይገባል የሚል መደምደሚያ ላይ ደርሷል።

የሕጉ ተፈጻሚነት በፌዴራል ደረጃ በተቋቋሙ የአስተዳደር መስሪያ ቤቶች ላይ ብቻ ነው ወይስ የክልል አስተዳደር መስሪያ ቤቶችን ጭምር ይመለከታል?

በሕገ መንግስቱ መሰረት የፌዴራል መንግስትና ክልሎች የሕግ አውጪነት፣ የሕግ አስፈጻሚነትና የዳኝነት ስልጣን እንዳላቸው ይታወቃል (ሕገ መንግስት አንቀጽ 50 (2) ይመለከቷል)። የፌዴራል መንግስትና ክልሎች የየራሳቸው መንግስታዊ ተቋማት የሚኖሯቸው ከሆነ ደግሞ የየራሳቸው የአስተዳደር ሕግና የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት ይኖራቸዋል ማለት ነው። እንዲያውም የሕገ መንግስቱ አንቀጽ 52 (2) (ሀ) “ክልሎች ራስን በራስ የማስተዳደር ዓላማ ያደረገ ክልላዊ መስተዳድር ያዋቅራሉ” በሚል በግልጽ የተደነገገ ስለሆነ ያዋቅሩትን ክልላዊ መስተዳድር ተግባርና ኃላፊነት እንዲሁም እንዴትና መቼ እንደሚያከናውነው መደንገግ ይጠበቅባቸዋል ማለት ነው። ስለዚህ በሕገ መንግስቱ የሥልጣን ሽንሽና መሠረት ፌዴራል መንግስቱ ለፌዴራል አስተዳደር መስሪያ ቤቶች፣ ክልሎች ደግሞ ለየክልላቸው አስፈጻሚ አካላት የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት ሕግ ያወጣሉ ማለት ነው። እንግዲህ፤ ከዚህ መደምደሚያ በኋላ ነው አዋጁ “የፌዴራል አስተዳደር ሥነ-ሥርዓት አዋጅ” የሚል ስያሜ የተሰጠው።

ሆኖም ክልሎቹ የፌዴራል መንግስቱ ለፌዴራል የአስተዳደር መስሪያ ቤቶች እንዲያገለግል የሚያወጣው የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት ሕግ በሞዴልነት ተጠቅመው ከክልላቸው ሁኔታ ጋር የተጣጣመ ክልላዊ የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት ሕግ ከማወጅ የሚያግዳቸው ነገር የለም። ነገር ግን የአዲስ አበባና የድሬዳዋ ከተማ መስተዳድሮች በቻርተር የሚተዳደሩና፤ በዋናነት ከማዘጋጃ አገልግሎት ከተያያዙ ጉዳዮች ውጪ ሕግ የማውጣት ሥልጣን ስለሌላቸውና ተጠሪነታቸውም በቀጥታ ለፌዴራል መንግስቱ ስለሆነ ሕጉ በእነርሱም ላይ ተፈጻሚነት ይኖረዋል ማለት ነው።¹

1 ምንም እንኳ አዲስ አበባ ሕገ መንግስታዊ እውቅና የተሰጠው የራስ አስተዳደር መስሪያ ቤቶች የተገናጸፈች ቢሆንም የመብቱ ስፋትና መጠን ግን ሕግ አውጪው በሚያወጣው ሕግ እንደሚወሰን ተመልክቷል (ሕገ መንግስት አንቀጽ 49(2)። በዚህም መሠረት ሕግ አውጪው ለአዲስ አበባ የምትተዳደርበት ቻርተር ያወጣ ሲሆን (አዋጅ ቁጥር 361/1996) በዚሁ ቻርተር መሠረትም ሥልጣኑ ተወስኖ ይገኛል። የቻርተሩ ይዘት በቅርበት ሲመረመር ከተማ አስተዳደሩ ማዘጋጃ ቢታወቅ አገልግሎቶችን ማክከል ያደረገ እንጂ አስተዳደራዊ ፍትህን ትኩረት ያደረገ አይመስልም። በተለይም የከተማ ነክ ፍርድ ቤቶቹ የተሰጣቸው ሥልጣን የአስተዳደር ውሳኔዎችን በፍርድ ቤቶች መከለስን የሚሸፍን አይደለም። ሌላው መታወቅ ያለበት ነገር አዲስ አበባ መስተዳድር ከክልሎች በተለየ ሁኔታ ለፌዴራል መንግስቱ ተጠሪ ነው (ሕገ መንግስት አንቀጽ 47(3))። የድሬዳዋ ጉዳይ የሕገ መንግስት እውቅና ያልተሰጠው ደረጃው ከአዲስ አበባ ሁኔታ ዝቅ ያለ ነው። በእነዚህ ምክንያቶች ነው የሥራ ቡድኑ የፌዴራል አስተዳደር ሥነ-ሥርዓት ሕጉ በአዲስ አበባና ድሬዳዋ ላይም ተፈጻሚነት ሊኖረው ይገባል የሚል መደምደሚያ ላይ የደረሰው።

ከፌዴራል መስሪያ ቤቶች ስር በዚህ ሕግ የማይሸፈኑ ይኖራሉ ወይ?

በሕጉ የሚሸፈኑና የማይሸፈኑት ለመወሰን የመስሪያ ቤቶችን የስራ ባህሪ መመርመር ይገባል። እንደሚታወቀው የአንዳንድ መስሪያ ቤቶች የስራ ባህሪ ሚስጢራዊና አስቸኳይ እንዲሆን ይጠበቃል። ይህ አዋጅ ደግሞ በአንጻሩ ግልጽነትና ጊዜ ወስዶ መመካከርን የሚፈልግ፤ ማለትም ግልጽና አዝጋሚ የአሰራር ዘይቤ የሚከተል ነው። ስለዚህ አዋጁ ሚስጢራዊነትና አስቸኳይነት ካላቸው አሠራሮች ጋር የሚጣጣም አይደለም።

ለምሳሌ የመከላከያ፣ የደህንነትና የፖሊስ ስራዎች በጥቅሉ ሲታይ በአስፈጻሚው አካል ስር መሆናቸው ቢታወቅም የስራ ባህሪያቸው ግን የሃገርና የህዝብ ጥቅም ለመጠበቅ ሲባል ሚስጢራዊነት የሚጠበቅበት ሁኔታ አለ። በተጨማሪም አብዛኛው ተግባራቸው በፍጥነትና በአጣጣፊ ሊሰሩ የሚገባቸው ናቸው። በመሆኑም የእነዚህ ተቋሞች ዋነኛ ተግባራት በዚህ አዋጅ መሰረት ይተዳደሩ ቢባል በውጤታማነታቸው ላይ አሉታዊ ጫና እንዳይፈጠር ያስጋል። ስለዚህ እነዚህን የመሳሰሉትን የአስተዳደር ተቋማት ተግባራት ከአዋጁ ሽፋን እንዲወጡ ማድረግ ተገቢነቱ ታምኖበታል። ነገር ግን ሚስጢራዊነትና አስቸኳይነት የሌላቸው ተግባራቸው በዚህ አዋጅ የሚገዙ ይሆናል። ስለዚህ አንዳንድ የአስተዳደር ተቋማት ከዚህ አዋጅ ሽፋን የሚወጡት በመስሪያ ቤትነታቸው ሳይሆን በሚያከናውኑት ተግባር አይነትና መሠረት ነው።

የትኛው የአስተዳደር መስሪያ ቤት ተግባር ነው በዚህ አዋጅ የሚሸፈነው?

በዚህ ርዕስ ጉዳይ ስር የሥራ ቡድኑን ያወያየው ነጥብ የትኞቹ የአስተዳደር መስሪያ ቤቶች ተግባራት ናቸው በዚህ ሕግ የሚገዙት? የሚለው ነበር።

የአስተዳደር መስሪያ ቤት ተግባርና ኃላፊነቱን በብቃት ለመወጣት ውል ገብቶ እቃዎችና አገልግሎቶች ይገዛል ወይም እቃዎችና አገልግሎቶች በተከታታይነት እንዲቀርብላት ይዋወላል። ይህ ህጋዊ ግንኙነት በዚህ ሕግ የሚገዛ ነው ወይ? የሚል ሀሳብ ተነስቶ ውይይት ተደርጎበታል። በስራ ቡድኑ እምነት ውል ገብቶ እቃና አገልግሎት መግዛት መንግስት በመንግስትነቱ የሚያከናውነው ተግባር ሳይሆን መንግስት ህጋዊ ሰውነት

እንዳለው ማናቸውም አካል ሆኖ የሚያከናውነው ተግባር ነው። በተጨማሪም እንዲህ አይነቱ ውል እንዴት መከናወን እንዳለበት በአስተዳደር ውል ህጎች ወይም በመንግስት ግዥ ሕግ ሥርዓት የተበጀለት ስለሆነ በአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት አዋጅ እንዲሸፈን ማድረግ አላስፈለገም።

ሌላው የመንግስት አስተዳደር መስሪያ ቤት ሰራተኞች (ቋሚም ሆነ ጊዜያዊ) ቀጥሮ በሠራተኞቹ በኩል መንግስታዊ አገልግሎት ይሰጣል። ይህ በአስተዳደር መስሪያ ቤቱና በሰራተኞቹ መካከል የሚመሠረተው የቅጥር ግንኙነት በዚህ አዋጅ የሚተዳደር ሊሆን ይገባል ወይ? የሚል ነበር። በዚህ ረገድ የፌዴራል መንግስት አስተዳደር መስሪያ ቤቶች ቋሚ ሰራተኞች ሲቀጥሩ በፌዴራል መንግስት ሰራተኞች አዋጅ መሰረት የሚያከናውኑት ሲሆን ጊዜያዊ ሰራተኞች ሲቀጥሩም የተለየ የሕግ ማዕቀፍ ተዘጋጅቶላቸዋል። እነዚህ የሕግ ሰነዶችም ቅጥሩን፣ የደረጃ እድገቱን እንዲሁም ስንብቱንና የመሳሰሉትን የሚደነግጉ ናቸው። በመሆኑም የመንግስት ሰራተኞች የአሰሪና ሰራተኞች ግንኙነቶች የሚገዙበት የራሱ ሕግና ሥርዓት ስላለው በዚህ አዋጅ ስር እንዲገዛ ማድረግ አስፈላጊ ሆኖ አልተገኘም።

ከዚህም አልፎ የአስተዳደር መስሪያ ቤቶች ሰራተኞች ቀጥረው አገልግሎት ሲሰጡ ሰራተኞቻቸው በሌላ ሰው መብትና ጥቅም ላይ ጉዳት ቢያደርሱ፣ መስሪያ ቤቱ ለመንግስታዊ አገልግሎት የሚገለገልበት ተሽከርካሪ ጉዳት ቢያደርስ፣ ያሰራው ህንፃ ተደርምሶ ጉዳት ቢያደርስ ኃላፊነት የሚያስከትልበት ነው። ይህ ጉዳይስ በዚህ አዋጅ የሚገዛ ነው ወይ? የሚል ሀሳብም ቀርቦ ውይይት ተደርጎበታል።

ይህ ነጥብም ቢሆን የአስተዳደር መስሪያ ቤት የሕግ ሰውነት እንዳለው ስለሚታወቅ “ከውል ውጪ የሚደርስ ኃላፊነት” በሚለው የፍትህ-ብሄር የሕግ ዘርፍ የተሸፈነ ነው። ስለዚህ በአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት አዋጁ ስር ማካተቱ አስፈላጊ ሆኖ አልተገኘም።

ሲጠቃለል ከዚህ በላይ የተመለከቱት የአስተዳደር መስሪያ ቤቶች ተግባሮችና ኃላፊነቶች የሚገዙበት የየራሳቸው የሕግ ማዕቀፍ ስላላቸው በአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት አዋጁ የተሸፈኑ አይደሉም። በመሆኑም በአዋጁ የሚገዙት መንግስት በመንግስትነቱ የሚያከናውናቸው “አስተዳደራዊ ተግባራት” ብቻ ናቸው።

“አስተዳደራዊ ተግባራት” የሚባሉት ደግሞ የአስተዳደር መመሪያዎች ማውጣትን፣ አስተዳደራዊ ቁጥጥር ማከናወንንና የአስተዳደር ውሳኔ መስጠትን የሚመለከቱ ተግባራት ናቸው። በመሆኑም የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት አዋጁ የአስተዳደር መስሪያ ቤቶች የመንግስትን ሉዓላዊ ስልጣን በመጠቀም አስተዳደራዊ ተግባሮቻቸውን ሲያከናውኑ ሊከተሉ የሚገባውን ሥርዓት እና ይህንኑ ሥርዓት ሳይከተሉ ሲቀሩ የሚከተለውን ህጋዊ ውጤት የሚደነግግ ነው።

ከዚህ ጋር በተያያዘ የሁሉም አስተዳደር መስሪያ ቤቶች ባህሪ ነው ባይባልም አንዳንድ አስተዳደራዊ መስሪያ ቤቶች ዳኝነታዊ ሥራ የሚያከናውኑ ዳኝነት መሰል ተቋሞች እንዲያቋቁሙ በአዋጅ ሥልጣን ተስጥቷቸዋል። የዳኝነት ሥራውን የሚያከናውኑት መደበኛ ዳኞች ባይሆኑም ሥራቸው ግን ከሞላ ጎደል ዳኝነታዊ ነው። በሌላ በኩልም፤ ዳኞቹ የሚሾሙት በህዝብ ተወካዮች ምክር ቤት ሳይሆን በአስተዳደር መስሪያ ቤቱ ነው። አሰራራቸውና ተግባራቸው ግን ዳኝነት ነው። ለምሳሌ በሠራተኛና ማህበራዊ ጉዳይ ሚኒስቴር ሥር የአሠሪና ሠራተኛ ጉዳይ ወሳኝ ቦርድ፣ በገቢዎች ሚኒስቴር ሥር የግብር ይግባኝ ጉባኤ፣ በንግድና ኢንዱስትሪ ሚኒስቴር ሥር የሽማግሌት ንግድ ውድድር ችሎት እና የመሳሰሉት ይጠቀሳሉ። የእነዚህ አሰራር በዚህ ሕግ የሚገዛ ነው ወይ? የሚል ነጥብ በሥራ ቡድኑ ውይይት ተነስቶ ሰፊ ያለ የሃሳብ ልውውጥ ተደርጎበታል።

በሥራ ቡድኑ ግንዛቤ እነዚህ ዳኝነት መሰል ተቋሞች በአዋጅ የሚቋቋሙ፣ ሥልጣንና ሃላፊነታቸው በሕግ ተዘርዝሮ የተሰጠ፣ የሚቀርቡላቸው ጉዳዮች እንዴት እንደሚያስተናግዱ ሥነ-ሥርዓት የተቀመጠለት፣ ከተቋሞቹ ውሳኔም ወዴት ይግባኝ እንደሚባል፣ ይግባኙ በፍሬ ነገርና በሕግ ወይስ በሕግ ብቻ የሚለውም ጭምር ተለይቶ የተቀመጠ ነው። በመሆኑም እነዚህ ዳኝነት መሰል ተቋሞች በማቋቋሚያ ሰነዶቻቸው የሚገዙ በመሆናቸው ይህ አዋጅ የሚሸፍናቸው አይደሉም የሚል ድምዳሜ ተወስኗል።

1.1.3 የአዋጁ የዝግጅት ሂደት

አዋጁን ወደ ማርቀቅ ከመገባቱ በፊት መወሰን ያለባቸው ጉዳዮች ከላይ በተመለከተው መንገድ መፍትሄ ከተሰጣቸው በኋላ ዋናው የማርቀቅ ስራ በሥራ ቡድኑ

ተጀምሯል። በዚህም መሰረት ቀደም ሲል በፌዴራል ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ ተዘጋጅቶ የነበረ ረቂቅ ለውይይት የቀረበ ቢሆንም ረቂቁ በአደረጃጀቱ፣ በይዘቱና በቋንቋ አጠቃቀሙ የጎላ ግድፈት እንዳለበት በመታመኑ የሰራ ቡድኑ የራሱን ረቂቅ ወደማዘጋጀት ለመግባት ወስኗል። ይህም ሆኖ ግን የጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ ረቂቅ ሙሉ በሙሉ ውድቅ አልተደረገም። እንዲያውም የተወሰኑ ድንጋጌዎቹ በአዲሱ ረቂቅ ውስጥ እንዲካተቱ ተደርገዋል።

የሥራ ቡድኑ የመጀመሪያውን ረቂቅ አዘጋጅቶ እንደጨረሰ ረቂቁን ለአማካሪ ጉባኤ አባላት በጽሁፍ ያቀረበ ሲሆን በቃልም ቀርቦ ማብራሪያ ሰጥቷል። የአማካሪ ጉባኤው አባላት በረቂቁ ላይ ሰፊ ያለ የሃሳብ ልውውጥ አድርገው፣ በተወሰኑ ድንጋጌዎች ላይ ማሻሻያ እንዲደረግ ሃሳብ ሰጥተዋል።

የሥራ ቡድኑ፣ የአማካሪ ጉባኤው አባላት አስተያየት ግምት ውስጥ በማስገባት ረቂቁን እንደገና የመረመረ ሲሆን የተወሰኑ ማሻሻያዎችንም አድርጎበታል። ከዚህ በመቀጠልም በረቂቁ ላይ፣ ከተለያዩ የፌዴራል አስተዳደር መስሪያ ቤቶች የሕግ ክፍል ኃላፊዎች ጋር የግማሽ ቀን ውይይት ከሲቪል ማህበረሰብ ተወካዮች፣ የመገናኛ ብዙሃን ባለሙያዎችና የተፎካካሪ ፓርቲ ተወካዮች ጋር ደግሞ የተጨማሪ ግማሽ ቀን ውይይት ተደርጎበታል። ከእነርሱ የተገኘው ግብአትም ረቂቁን ለማሻሻል እገዛ አድርጓል።

በቀረበው ግብአት መሰረት የተከለሰው ረቂቅ ለፌዴራል ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ ጽ/ቤት የተላከ ሲሆን ጽ/ቤቱም የራሱን ማሻሻያዎች አክሎበት ወደ ሚኒስትሮች ምክር ቤት አቅርቦታል። ምክር ቤቱም በረቂቁ ላይ ተወያይቶ አዋጅ ሆኖ ይፀድቅ ዘንድ ወደ ህዝብ ተወካዮች ምክር ቤት መርቶታል።

የህዝብ ተወካዮች ምክር ቤት ረቂቁን ለዘርዘር እይታ ወደሚመለከተው ቋሚ ኮሚቴ የመራው ሲሆን በቋሚ ኮሚቴው በኩል ለቀረቡት ጥያቄዎችና አስተያየቶች የሥራ ቡድኑ አባላት ቀርበው ማብራሪያ ሰጥተዋል። በተጨማሪም በቋሚ ኮሚቴው በኩል በረቂቁ ላይ የህዝብ አስተያየት ማሰባሰቢያ መድረክ ተዘጋጅቶ የሥራ ቡድኑ አባላት ቀርበው በረቂቁ ይዘት ላይ ማብራሪያ አቅርበዋል፤ አስተያየቶችም አስተናግደዋል። በመጨረሻም ቋሚ ኮሚቴው ረቂቁ አዋጁ እንዲፀድቅ ያቀረበው የውሳኔ ሃሳብ በህዝብ ተወካዮች

ምክር ቤት ተቀባይነት አግኝቶ አዋጅ ሆኖ ፀድቋል። በዚህም መሠረት አዋጁ፤ ከመጋቢት 29 ቀን 2012 ዓ.ም ጀምሮ በሰራ ላይ እንዲውል በነጋሪት ጋዜጣ ታውጇል።

1.1.4 የአዋጁ አወቃቀርና አደረጃጀት

በአጠቃላይ ሲታይ አዋጁ በሦስት መሰረታዊ ምሳሌዎች የተዋቀረ ነው። እነዚህም

- ሀ. የመመሪያ አወጣጥ ሥርዓት፤
- ለ. የአስተዳደር ውሳኔ አሰጣጥ ሥርዓት እና
- ሐ. የፍርድ ቤት ክለሳ ሥርዓት ናቸው።

አዋጁ አምስት ክፍሎችና ስልሳ ሁለት አንቀጾች ያሉት ሲሆን በእነዚህ ሥርዓት ገደብ አንቀጾች ተካትተውበታል። የእያንዳንዱ የአዋጁ ድንጋጌ ይዘት ከዚህ ቀጥሎ ተብራርቷል።

1.2 ጠቅላላ ድንጋጌዎች

1.2.1 አጭር ርዕስ

አንቀጽ 1

ይህ አዋጅ “የፌዴራል የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት አዋጅ ቁጥር፣ 1183/2012” ተብሎ ሊጠቀስ ይችላል።

ከላይ እንደተመለከተው የአስተዳደር ሕግ ማለት የአስተዳደር ተቋማት አወቃቀር፣ የስልጣንና ተግባርቻቸው ዝርዝር፣ የተጠሪነት ተዋረድ፣ እና የመሳሰሉ ድንጋጌዎች በሙሉ የሚያመለክት ስያሜ ነው። ከላይ በመግቢያው እንደተብራራው የዚህ አዋጅ ርዕስ “የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት አዋጅ” ተብሎ መጠቀሱ፣ ከመነሻው ይህ አዋጅ በዋናነት የሚደነግገው ከላይ የተጠቀሱትን የይዘትነት ባህሪ ያላቸውን የአስተዳደር ጉዳዮች ሳይሆን፣ የአስተዳደር ተቋማት በማቋቋሚያ አዋጆችና ደንቦች እንዲሁም በሌሎች ሕጎች የተሰጧቸውን መመሪያ የማውጣት እና አስተዳደራዊ ውሳኔዎች መስጠትን የተመለከቱ ስልጣንና ሃላፊነቶች ሲወጡ ሊከተሏቸው የሚገቡ ሂደቶችን ነው።

በተጨማሪም፣ የኢ.ፌ.ዴ.ሪ ሕገ መንግስት በክልሎችና በፌዴራል መንግስታት መካከል ባደረገው የሕግ ማውጣት የስልጣን ክፍፍል መሰረት የፌዴራል መንግስት የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት ሕግ ሊያወጣ የሚችለው በፌዴራል ደረጃ ብቻ በመሆኑ ስያሜው ከወዲሁ የአዋጁን የተፈጻሚነት ወሰን የሚያመለክት ነው።

1.2.2 ትርጓሜ

አንቀጽ 2(1)

“የአስተዳደር ተቋም” ማለት የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ መንግሥት አስፈጻሚ አካል ሆኖ በሕግ የተደራጀ የመንግሥት መሥሪያ ቤት ሲሆን ለፌዴራል መንግሥት ተጠሪ የሆነ የከተማ አስተዳደር አስፈጻሚ አካላትን ይጨምራል፤

በዚህ አንቀጽ ሥር በአዋጁ ውስጥ ጥቅም ላይ የዋሉ ቃላትና ሃረጎች ለአዋጁ አፈጻጸም ሲባል ይዘታቸው ተተርጉሞ ይገኛል። ከእነዚህ ውስጥ “የአስተዳደር ተቋም” “መመሪያ” እና “የአስተዳደር ውሳኔ” የሚሉ ይገኙባቸዋል።

በመጀመሪያ ደረጃ የአዋጁ ተፈጻሚነት በአስተዳደር ተቋሞች ላይ ስለሆነ “የአስተዳደር ተቋም” ለሚለው ሐረግ ትርጉም መስጠት ቁልፍ ጉዳይ ነው። በዚህ ንዑስ አንቀጽ መሰረት የአስተዳደር ተቋም “የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ መንግስት አስፈጻሚ አካል ሆኖ በሕግ የተደራጀ የመንግስት መስሪያ ቤት ነው” ይላል። እዚህ ላይ የሚካተቱ ሁለት አካላት ማሰብ ይቻላል። አንደኛ የሚኒስትሮች ምክር ቤት አባላት የሆኑ የሚኒስትር መስሪያ ቤቶች ናቸው። እነዚህ የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ መንግስት አስፈጻሚ አካል በመባል በዋናነት የሚታወቁት ናቸው።

ሁለተኛ የሚኒስትርነት ደረጃ ባይኖራቸውም በሕግ ማለትም በአዋጅ ወይም በደንብ የተቋቋሙ የፌዴራል መንግስት መስሪያ ቤቶች ማለትም ኮሚሽኖች፣ ባለስልጣን መስሪያ ቤቶች፣ ኤጀንሲዎችና የመሳሰሉትን የሚጨምር ነው። ምንም እንኳን የሕግ አውጪ ምክር ቤቶችና መደበኛ ፍርድ ቤቶች በሕዝብ አስተዳደር የማይተካ ሚና ቢኖራቸውም፣ ለዚህ አዋጅ ሲባል የአስተዳደር ተቋማት አይደሉም፤ ስለሆነም የዚህ አዋጅ ተፈጻሚነት በቀጥታ

አይመለከታቸውም። እነዚህ ተቋማት ለሚሰሩባቸው ዋና ዋና ተግባራቸው ራሳቸውን የቻሉ ዝርዝር የሥነ-ሥርዓት ሕጎች ከመኖራቸው አንጻር በዚህ አዋጅ አለመሸፈናቸው የሚፈጥረው ይህ ነው የሚባል ስጋት ወይም ክፍተት አይኖርም።

ነገር ግን ወደ ሕግ አውጭው ስንመጣ፣ በሕገ መንግስት መሰረት ዋና ተግባራቸው ስራ አስፈጻሚውን መቆጣጠር የሆኑ ለሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤት ተጠሪ ሆነው መመሪያ የሚያወጡና፣ የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጡ አስፈጻሚ አካላት አሉ። እነዚህም፣ ምርጫ ቦርድ፣ የፌዴራል ዋና አዲተር፣ የህዝብ እንባ ጠባቂ ተቋም፣ የሰብዓዊ መብቶች ኮሚሽን፣ የቤቶችና ህዝብ ቆጠራ ኮሚሽን ሲሆኑ ከእነዚህም ሕገመንግስታዊ ተቋማት በተጨማሪ፣ የኢትዮጵያ ብሮድካስት ባለሥልጣን እና የፌዴራል ሥነ-ምግባርና ጸረ-መስና ኮሚሽን በአዋጅ ለህዝብ ተወካዮች ምክር ቤት ተጠሪ ተደርገው የተደራጁ አስፈጻሚ ተቋማት ይገኛሉ። እነዚህ ተቋማት እርግጥ የሰራ አስፈጻሚው አካል ሆነው ባይደራጁም፣ መመሪያ በማውጣትም ሆነ እነዚህን መመሪያዎች ሌሎች የሚመለከታቸውን ሕጎች ሲያስፈጽሙ፣ አስተዳደራዊ ውሳኔዎችን ይሰጣሉ። ለምሳሌ፣ የፌዴራል ዋና አዲተር የሂሳብ ስራ አገልግሎትን በሚመለከት የሙያ ስታንዳርድ ይወስናል፣ በስታንዳርዱ መሰረት የሙያ ብቃት ማረጋገጫ ይሰጣል፣ የስራ ፈቃድ ይሰጣል። ይህም፣ መደበኛ የአስተዳደር ተቋማት ያላቸው አይነት የቁጥጥር ስራ ነው። ምርጫ ቦርድም እንዲሁ፣ የብሮድካስት ኤጀንሲ ጉዳይም ተመሳሳይ ነው። ስለዚህ እነዚህ ተቋማት በመሰረታዊ አደረጃጀታቸው የሰራ አስፈጻሚው አካል ባይሆኑም፣ በዚህ አዋጅ ትርጓሜ መሰረት በተግባራቸው ምክንያት የአስተዳደር መመሪያዎችን ሲያወጡና አስተዳደራዊ ውሳኔዎችን ሲሰጡ፣ በአዋጁ የተደነገጉ መርሆዎችንና ሥነ-ሥርዓቶችን መከተል እንደሚገባቸው ታሳቢ ተደርጓል።

በመጨረሻም፣ ንዑስ አንቀጽ “ለፌዴራል መንግስት ተጠሪ የሆኑ የከተማ አስተዳደር አስፈጻሚ አካላትን ይጨምራል” በማለት ደንግጓል። ይህ የአዲስ አበባንና የድሬዳዋ ከተማ መስተዳድሮችን የሚመለከት ነው። ነገር ግን የከተማ አስተዳደሮቹ ከአስፈጻሚ አካላት በተጨማሪ የሕግ አውጪነትና የዳኝነት አካላት ያሏቸው ቢሆንም፣ ይህ አዋጅ ግን ልክ እንደ ፌዴራል መንግስቱ ሁሉ የሚመለከተው አስፈጻሚ አካሉን ብቻ ነው።

አንቀጽ 2(2)

“መመሪያ” ማለት ሕግ አውጪው አካል በሚሰጠው የውክልና ስልጣን መሰረት በአስተዳደር ተቋም የሚወጣና በሰዎች መብት ወይም ጥቅም ላይ ውጤት የሚያስከትል የሕግ ሰነድ ነው።

በኢትዮጵያ የህጎች ተዋረድ መመሪያ የሦስተኛ ደረጃነት የሚሰጠው ሰነድ ነው። አዋጅ በህግ አውጪው አካል የሚታወጅ ሰነድ በመሆኑ ቀዳሚ ደረጃነት ያለው ነው። ደንብ ደግሞ ህግ አውጪው አካል በሚሰጠው ውክልና ተመስርቶ (ህግ መንግስት አንቀጽ 77(13) አስፈጻሚው አካል የሚያወጣው የህግ ሰነድ በመሆኑ በሁለተኛ ደረጃነት የሚቀመጥ ነው። እንግዲህ መመሪያ ውክልና በተሰጠው አንድ የአስተዳደር ተቋም የሚደነገግ ሰነድ በመሆኑ በሦስተኛ ደረጃ የሚመደብ ይሆናል ማለት ነው።

በዚህ አዋጅ ትርጉም መሠረት ማንኛውም በተገልጋዮች መብትና ጥቅም ላይ ውጤት የሚያስከትል በአስተዳደር ተቋም የሚወጣ ሰነድ በተፈለገው ስም ይጠራ ለዚህ አዋጅ አላማ ሲባል መመሪያ የሚል ስያሜ ይይዛል። ይህም በተለያዩ የአስተዳደር ተቋሞች ማንኛውም ጋይድላይን፣ ፍሬምወርክ፣ መስፈርቶች እንዲሁም ሰርኩላር በሚል የሚጠሩና ተመሳሳይ ውጤት ያላቸው ሰነዶች ሁሉ መመሪያ ተብለው እንደሚወሰዱና በዚህ አዋጅ የሚተዳደሩ መሆናቸው ሊታወቅ ይገባል።

ሌላው በዚህ ርዕስ ሥር መወሳት ያለበት ጉዳይ የአስተዳደር ተቋሞች መመሪያ የሚያወጡት በሕግ አውጪው በሚሰጣቸው ውክልና መሠረት እንጂ መመሪያ ማውጣት ስለፈለጉ ብቻ የሚያከናውኑት ተግባር አይደለም። ምክንያቱም መመሪያ ማውጣት ሕግ ማውጣት በመሆኑና ሕግ ማውጣት ደግሞ በመንግስት አካላት የሥልጣን ክፍፍል መሠረት የሕግ አውጪው ድርሻ ነውና የእርሱን ውክልና ማግኘት ይገባል። ምንም እንኳ አንዳንድ ወገኖች መመሪያ ማውጣት ለአስተዳደር ተቋሞች ተፈጥሯዊ ወይም የውስጥ ታዋቂ ስልጣን ነው፤ ውክልና ባይሰጣቸውም ሊያከናውኑት ስልጣን አላቸው ብለው ቢከራከሩም፣ ይህ አዋጅ ከላይ በተመለከተው መሰረተ ሃሳብ መሰረት ይህንን የክርክር መስመር የሚቀበል አይደለም። ምክንያቱም ይህ አይነቱ የክርክር መስመር የመንግስት አካላትን የሥልጣን ክፍፍል የሚሸረሸር ነው ተብሎ ያሰጋል።

አንቀጽ 2(3)

“የአስተዳደር ውሳኔ” ማለት መመሪያ ማውጣትን ሳይጨምር የአስተዳደር ተቋም በዕለት ተዕለት ተግባሩ በሰዎች መብት ወይም ጥቅም ላይ የሚሰጠው የአስተዳደር ውሳኔ ነው፤

መመሪያ ማውጣትን ሳይጨምር

በዚህ አንቀጽ መሠረት የአስተዳደር ውሳኔ ማለት መመሪያ ማውጣትን ሳይጨምር የአስተዳደር ተቋም በዕለት ተዕለት ተግባሩ በሰዎች መብት ወይም ጥቅም ላይ የሚሰጠው ውሳኔ ነው። በእርግጥ መመሪያ ማውጣት የአስተዳደር ውሳኔ ውጤት ነው ሊባል ይቻላል። ሆኖም ከፍ ብለን፤ ለመመሪያ ትርጉም የሰጠን ስለሆነ የአስተዳደር ውሳኔ ትርጉም መመሪያን አለመጨመሩ ተገቢነት ያለው ነው።

በዕለት ተዕለት ተግባሩ

የአስተዳደር ተቋሞች በማቋቋሚያ ሕጎቻቸው ሥልጣን እና ተግባር ተዘርዘሮ ይሰጣቸዋል። ሌሎች የፍሬ ነገር ህጎችም ከአስተዳደር ተቋሞቹ ሥልጣን እና ተግባር ጋር የሚገናኙ ድንጋጌዎችን ሊይዙ ይችላሉ። የአስተዳደር ተቋሞቹ በማቋቋሚያ ሕጎቻቸው እና በፍሬ ነገር ህጎቹ የተዘረዘሩትን ሥልጣኖች እና ተግባሮች ሲያከናውኑ በየዕለቱ የአስተዳደር ውሳኔ ይወስናሉ። ይህ የተፈጥሮ ሥልጣናቸው ነው። የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት ሕጉ በእነዚህ የአስተዳደር ውሳኔዎች ላይ ነው ተፈጻሚ የሚሆነው።

በሰዎች መብት ወይም ጥቅም ላይ የሚሰጠው ውሳኔ

የአስተዳደር ተቋሞች ተግባሮች ከሰዎች መብቶች ወይም ጥቅሞች ጋር ግንኙነት ሊኖራቸው ወይም ላይኖራቸው ይችላል። ተቋሞቹ በሕግ ተዘርዘሮ በሚሰጣቸው ሥልጣን እና ተግባር ለመንግሥት የሕግ ወይም የፖሊሲ ሀሳብ እንዲያመነጨ፤ የፀደቀ ሕግ ወይም ፖሊሲ እንዲያሰፈጹ፤ የልማት ሥራ እንዲሰሩ፤ የሥራ ፈቃድ እንዲሰጡና እንዲቆጣጠሩ፤ ለባለጉዳዮች አገልግሎት እንዲሰጡ፤ ሠራተኞች እንዲቀጥሩና እንዲያስተዳድሩ፤ ውል እንዲወጡ፤ ጉብረት እንዲያፈሩና እንዲያስተዳድሩ፤ ወዘተ ሊደረግ ይቻላል። እነዚህን ሲያከናውኑ በየዕለቱ የአስተዳደር ውሳኔ ይወስናሉ።

የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት ሕጉ ተፈጻሚ የሚሆነው በሁሉም የአስተዳደር ተቋሞቹ ውሳኔዎች ላይ ሳይሆን በሰዎች መብት ወይም ጥቅም ላይ በቀጥታም ይሁን በተዘዋዋሪ ውጤት በሚኖራቸው እና በሌሎች ሕጎች ባልተሸፈኑ የአስተዳደር ተቋሞቹ ውሳኔዎች ላይ ነው። በሰዎች መብት ወይም ጥቅም ላይ በቀጥታም ይሁን በተዘዋዋሪ ውጤት የሚኖራቸው የአስተዳደር ተቋሞቹ ሕግ ወይም ፖሊሲ የማመንጨት፤ የፀደቀ ሕግ ወይም ፖሊሲ የማሰፈጸም፤ እና የልማት ተግባሮች እንዲሁም በሌሎች ሕጎች የተሸፈኑት የአሰሪና ሠራተኛ፤ የውል፤ እና የጉብረት ማስተዳደር ተግባሮች የየራሳቸው ሕግ ስላላቸው በአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት ሕጉ አይሸፈኑም።

መብት ወይም ጥቅም የተባለው በሕግ የታወቀ ሆኖ ገንዘብ ነክ ወይም ገንዘብ ነክ ያልሆነ ሊሆን ይችላል። በአዋጁ ሰው የተባለውም ማንኛውም የተፈጥሮ ሰው ወይም በሕግ የሰውነት መብት የተሰጠው አካል ነው። የአስተዳደር ተቋም ዋነኛ የዕለት ተዕለት ተግባር የአስተዳደር ውሳኔ መስጠት ነው። ይህ ተግባር ለእያንዳንዱ አስተዳደር ተቋም በውክልና የሚሰጠው ሳይሆን ተፈጥሯዊ ባህርይ ነው። ይህም በውክልና ከሚያከናውነው መመሪያ ማውጣት ተግባር የተለየ ያደርገዋል። የአስተዳደር ውሳኔ በዜጎችና ተገልጋዮች መብትና ጥቅም ላይ አሉታዊም ሆነ አዎንታዊ ውጤት የሚያስከትል ነው። በመሆኑም ይህን ተግባር በሕግ የሚገዛ ማድረግ ተገቢ ነው። ከዚህም በመነሳት ይህ አዋጅ የአስተዳደር ውሳኔ ሰጪ አካላት ውሳኔ ሊሰጡ መከተል ያሉባቸው መርሆዎች ዘርዘር አስቀምጧል። የዚህ ስነ-ምግባር ሦስት እነዚህን መርሆዎች በስፋት የሚተነትን ይሆናል።

1.2.3 የተፈጻሚነት ወሰን

አንቀጽ 3(1)

ይህ አዋጅ በሁሉም የአስተዳደር ተቋማት ላይ ተፈጻሚ ሲሆን በወንጀል ሥነ-ሥርዓት ህጉ በሚመሩ የዐቃቤ ህግ እና የፖሊስ ተግባራት እንዲሁም በመከላከያና፣ የደህንነት ተቋማት ላይ ተፈጻሚ አይሆንም።

አንቀጽ 3(2)

የዚህ አንቀጽ ንዑስ አንቀጽ (1) ድንጋጌ ቢኖርም፣ እነዚህ ተቋማት፣ ከዋና ኃላፊነታቸው በተጓዳኝ፣ አገልግሎት የመስጠትና የቁጥጥር ሰራዎችን በተመለከተ፣ መመሪያ

ሲያወጡ እና አስተዳደራዊ ውሳኔዎችን ሲወስኑ በዚህ አዋጅ መሰረት ይገዛሉ።

አንቀጽ 3(3)

የዚህ አዋጅ አንቀጽ 11 ድንጋጌ እንደተጠበቀ ሆኖ ብሄራዊ ባንክ የሀገሪቱን የውጪ ምንዛሬ ተመንጥ የወለድ ተመንጥ እና ሌሎች ተመሳሳይ ሚስጥራዊ ጉዳዮችን በተመለከተ መመሪያ ሲያወጣ በዚህ አዋጅ አንቀጽ 10 የተመለከቱትን ግዴታዎች ለመተግበር አይገደድም።

በመርህ ደረጃ አዋጁ በሁሉም የፌዴራል አስተዳደር ተቋሞች ተፈጻሚነት ያለው ነው። ነገር ግን በወንጀል ሥነ-ሥርዓት ሕግ የሚመሩ የዓቃቤ ሕግና የፖሊስ ተግባራት በዚህ አዋጅ አይሸፈኑም። ከዚህም በተጨማሪ የመከላከያና የደህንነት ተግባራት ከዚህ አዋጅ ሽፋን ውጪ ናቸው።

እንዲህ አይነት አሠራር በሌሎች ብዙ ሃገራትም የሚሰራበት ነው። እነዚህ አይነት ተቋሞች አብዛኛው ሥራዎቻቸው አስቸኳይነትና ሚስጥራዊነት ያላቸው ናቸው። ከዚህ በተጨማሪም አሠራሮቻቸውን የሚመለከቱ የየራሳቸው ዝርዝር ሕግና ሥርዓት ያሏቸው ናቸው። ለምሳሌ ፖሊስና ዓቃቤ ሕግ በወንጀል ፍትህ አስተዳደር የሚመሩበት ዝርዝር የወንጀል ሥነ-ሥርዓት ሕግ አለ፤ የሌሎቹም እንዲሁ ነው። የብሔራዊ ባንክም በዕለት ተዕለት ሥራው ከውጭ ምንዛሬ ተመንጥ ከወለድ ምጣኔ እንዲሁም ከሌሎች ተመሳሳይ ሚስጥራዊ ጉዳዮች በተያያዘ ልዩ ሁኔታና አሠራር የሚያስፈልጋቸው ሆነው ተገኝተዋል። የአዋጁ የተፈጻሚነት ወሰንም ይህንኑ ግምት ባስገባ መንገድ የተቀረጸ ነው።

ከዚህ ላይ ግን አንድ ነጥብ አንስቶ ማለፍ ተገቢነቱ ይታያል። እላይ የተመለከቱት ተቋሞች በዚህ አዋጅ እንዳይሸፈኑ የተደረገው ሁሉም ተግባሮቻቸው ሳይሆን ዋና ተግባሮቻቸው ብቻ ነው። ከዋና ተግባሮቻቸው በተጓዳኝ የሚያከናውኗቸው ተግባራት ግን በዚህ አዋጅ የሚገዙ ናቸው። በርግጥ ዋናው ተግባራቸው የቱ ነው? ተጓዳኝ የሚባለውስ የቱ ነው? ብሎ በመወሰን ረገድ ችግር መኖሩ አይቀርም። ነገር ግን ምሳሌዎችን በማቅረብ የአዋጁን መንፈስ ማሳየት ይቻላል።

ለምሳሌ ፌዴራል ፖሊስ ዋና ተግባሩ በሕገ መንግስቱና በሕገ መንግስታዊ ሥርዓቱ፤ በመንግስት፣ በሀገር ጸጥታ

እና በሰብአዊ መብት ላይ የሚፈጸሙ ማናቸውም አይነት የወንጀል ስጋቶችና ድርጊቶችን ይከላከላል፤ ይመረምራል(አንቀጽ 6(1)፤ አዋጅ ቁጥር 720/2004)። ይህንን ሃላፊነት ለማከናወን በዋናነት የወንጀላዊ ሥነ-ሥርዓት ሕግ የማስፈጸሚያ ሥርዓቶች ደንግጓል። ነገር ግን ፌዴራል ፖሊስ ተጨማሪ ሃላፊነቶች አሉት፤ ጥቂቶቹም የሚከተሉት ናቸው። የወንጀል ሪከርድ ለሌለባቸው ግለሰቦች ከወንጀል ነጻ ማስረጃ ይሰጣል (አንቀጽ 6(14))። የጥበቃ አገልግሎት በመስጠት ላይ መሰማራት ለሚፈልጉ የግል ተቋማት የብቃት ማረጋገጫ የምስክር ወረቀት ይሰጣል (አንቀጽ 6(28))። ለእነዚህ ተግባራት ክንውን የተቀመጠላቸው ሥነ-ሥርዓት የለም። በመሆኑም በዚህ አዋጅ የአሠራር ሥርዓት የሚመሩ ይሆናሉ ማለት ነው።

በተመሳሳይ ሁኔታ የፌዴራል ዓቃቤ ሕግም በፌዴራል ፍርድ ቤት ሥልጣን ሥር የሚወድቅ የወንጀል ምርመራ እንዲጀመር ያደርጋል፤ የተጀመረ የወንጀል ምርመራ ላይ የከትላል ሪፖርት ይቀበላል (አንቀጽ 6(3)(ሀ))፤ አዋጅ ቁጥር 943/2008) እንዲሁም የፌዴራል መንግስትን በመወከል የወንጀል ጉዳዮች ክስ ይመሰርታል(አንቀጽ 6(3) (ሠ))። እነዚህ ተግባራት አፈጻጸማቸው በዋናነት በወንጀል ሥነ-ሥርዓት ሕግ የሚገዛ ነው። ከዚህ በተጨማሪ ግን ዓቃቤ ሕግ በፌዴራል ፍርድ ቤቶች ደረጃ የጥብቅና አገልግሎት ለሚሰጡ ጠበቆች በህግ መሠረት ፈቃድ ይሰጣል፤ ያድሳል፤ ያግዳል፤ ይሰርዛል፤ ጠበቆችንና የጥብቅና አገልግሎትን ያስተዳድራል፤ ይቆጣጠራል(አንቀጽ 6(11) የሚል ሃላፊነት ተሰጥቶታል። ነገር ግን እነዚህን ተግባራት ሲያከናውን ውሳኔ ሲሰጥ መከተል ያለበት ሥርዓት አልተመለከተም። ስለዚህ በዚህ ሕግ የሚገዛ ይሆናል ማለት ነው። ከዚህ አንጻር የብሄራዊ መረጃና ደህንነት አገልግሎትም ሆነ የመከላከያ የሥራ ድርሻ በተመሳሳይ መስመር የሚታይ ይሆናል ማለት ነው።

ምዕራፍ ሁለት –

የመመሪያ አወጣጥ እና ተፈጻሚነት ሥነ – ሥርዓት

2.1 መመሪያ ማውጣት

ለዚህ አዋጅ አፈጻጸም “መመሪያ” ትርጉሙ ምን እንደሆነ ቀደም ሲል አይተናል። ማንኛውም በአስተዳደር ተቋም የሚወጣና በሰዎች መብትና ጥቅም ላይ አሉታዊ ወይም አዎንታዊ ውጤት የሚያስከትል ሰነድ ሁሉ መመሪያ ነው ብለናል። በዚህ ክፍል ስር መመሪያን ከዚህ አንጻር መረዳት ይገባል። ከዚህ በመቀጠል አንቀጽ በአንቀጽ ማብራሪያችንን እናቀርባለን።

አንቀጽ 4(1)
ማንኛውም የአስተዳደር ተቋም በሕግ በተሰጠው የውክልና ሥልጣን መሠረት መመሪያ ማውጣት ይችላል።

የዚህ ንዑስ አንቀጽ ዋና ትኩረት ማንኛውም የአስተዳደር ተቋም መመሪያ ሊያወጣ የሚችለው አግባብ ባለው ሕግ መሰረት ውክልና የተሰጠው ከሆነ ብቻ እንደሆነ አጥጋቢ ማሳየት ነው። ይህም ሲባል አንድ የአስተዳደር ተቋም በማቋቋሚያ አዋጁ ላይ ወይም በሌላ የሕግ ሰነድ መመሪያ የማውጣት ግልጽ ስልጣን ሊሰጠው ይገባል፤ ካልሆነ ግን የአስተዳደር ተቋም ከተፈጥሯዊ ባህርይ በመነጨ መመሪያ የማውጣት ስልጣን የለውም ማለት ነው። ምክንያቱም መመሪያ ሕግ ስለሆነና ሕግ ማውጣት ደግሞ በመንግስት ስልጣን ክፍፍል መሠረት የሕግ አውጪ ስልጣን በመሆኑ አስፈጻሚው (የአስተዳደር ተቋም) አካል በውክልና ካልተሰጠው በቀር ሌላ የስልጣን ምንጭ የለውም።

አንቀጽ 4(2)
የአስተዳደር ተቋም መመሪያ የሚያወጣው በዚህ አዋጅ በተደነገገው ሥነ-ሥርዓት መሠረት ብቻ ነው።

ከላይ በክፍል አንድ እንደተገለጸው፣ የዚህ አዋጅ አንዱና ዋና አላማ፣ በኢትዮጵያ የሕግ ሥርዓት ውስጥ ከአዋጅና ደንብ በመቀጠል ሦስተኛ የሕግ ምንጭ የሆነው መመሪያ

ከረቂቅ አዘገጃጀት ጀምሮ ጸድቆ ተፈጻሚ እስከሚሆንበት ድረስ ያለው ክፍተኛ የግልጽነት፣ የተደራሽነት፣ የተገማችነት እንዲሁም ሌሎች ጉድለቶችን በማስተካከል ወጥ የሆነ አሰራር ማረጋገጥ ነው። ስለዚህም፣ ከዚህ አዋጅ መጽደቅ በኋላ በዚህ የአዋጁ ክፍል ከተቀመጡ ልዩ ሁኔታዎች በስተቀር እያንዳንዱ የአስተዳደር ተቋም መመሪያም ሆነ ሌላ ስያሜ የተሰጠው ግን ደግሞ የመመሪያን ትርጉም የሚያሟላ ሰነድ ሲያወጣ፣ በዚህ ሕግ የተደነገጉትን ሥነ-ሥርዓቶች መከተል ይኖርበታል።

ይህ ንዑስ አንቀጽ ሊያስተላልፍ የፈለገው መልዕክት የአስተዳደር ተቋሙ መመሪያ የማውጣት ስልጣን ቢኖረውም መመሪያውን በፈለገው መንገድና ጊዜ እንዲያወጣ ስልጣን አይሰጠውም የሚል ሆኖ ይልቁንም በዚህ አዋጅ መሠረት የተቀመጠውን ሥርዓት ተከትሎ ብቻ ማውጣት ያለበት መሆኑን ነው።

አንቀጽ 4(3)
ማንኛውም ሰው መብቱን ወይም ጥቅሙን በሚመለከት የአስተዳደር ተቋም መመሪያ ያላወጣ ቢሆንም የአስተዳደር ውሳኔ እንዲሰጠው የመጠየቅ መብት አለው።

አንቀጽ 4(4)
ማንኛውም የአስተዳደር ተቋም ሊያወጣ የሚገባውን መመሪያ አለማውጣቱ በሕግ በተሰጠው ኃላፊነት ሊሰጥ የሚገባውን አገልግሎት ወይም አስተዳደራዊ ውሳኔ ላለመስጠት ምክንያት ሊሆን አይችልም።

በአዋጆችና ደንቦች የተለያዩ መብቶችና ግዴታዎች ተደንግገው ዝርዝር አፈጻጸማቸው ግን በመመሪያ ይወሰናል በማለት የሚታለፉበት ጊዜ ጥቂት አይደለም። እንዲሁም እነዚህን ህጎች መመሪያ በማውጣት እንዲያስፈጽሙ ስልጣን የተሰጣቸው የአስተዳደር ተቋማት እራሳቸው ሳይቀሩ ዜጎች በሕጎቹ መሰረት አገልግሎት ለማግኘት ሲያመለክቱ፣ ጉዳዩ መመሪያ ያልወጣለት በመሆኑ ለማመልከቻቸው

ውሳኔ ለመስጠት እንደማይችሉ በመግለጻቸው አገልግሎት መከልከላቸው የተለመደ ነገር ሆኖ ቆይቷል።

ነገር ግን የፌዴራል የሕግ አወጣጥ ሂደትን ስንመለከት የአብዛኛዎቹን አዋጆችና ደንቦች ረቂቅ የሚያዘጋጁት አስፈጻሚ የሆኑት ሚኒስቴር መስሪያ ቤቶችና ሌሎች አስተዳደር ተቋማት በመሆናቸው፣ እነዚህን ሕጎች የሚያስፈጽሙበትን መመሪያ አለማዘጋጀት ውሳኔ ላለመስጠት ምክንያት ሊሆናቸው አይገባም። መመሪያ አለማውጣት መንግስታዊ አገልግሎት ላለመስጠት እንደ በቂ ምክንያት ከተወሰደ የአስተዳደር ተቋሞች ግዴታቸውን ባለመውጣታቸው ዜጎች መንግስታዊ አገልግሎት እንዳያገኙ መከልከል ያስችላቸዋል ማለት ነው።

ስለዚህ የነዚህ ሁለት ንዑስ አንቀጾች እና ከዚህ በታች ያሉት ሁለት አንቀጾች አላማ የአስተዳደር ተቋማት እራሳቸው ያዘጋጁባቸውንም ሆነ ሌሎች አዋጆችን የማስፈጸም ሃላፊነት ሲሰጣቸው አስፈላጊ የሆኑ መመሪያዎችን በተገቢው ጊዜ እንዲያወጡ ለማበረታታት እና ሰዎች ከፍ ባለ ሕግ ያገኙባቸውን መብቶች መመሪያ ባለመውጣቱ ምክንያት ሊነፈጉ እንደማይገባ ለማረጋገጥ ነው።

2.2 መመሪያ የሚወጣበት ጊዜ

አንቀጽ 5

ማንኛውም የአስተዳደር ተቋም ሊያወጣ የሚገባውን መመሪያ አስመልክቶ በእናት ህጉ መመሪያ እንዲወጣ በአስገዳጅ ሁኔታ በተደነገገ ጊዜ በሦስት ወራት ውስጥ አስገዳጅ ባልሆነ ሁኔታ በተደነገገ ጊዜ ደግሞ በተገቢው ጊዜ ውስጥ መመሪያውን ማውጣት አለበት።

በተለምዶ ሕግ አውጪው መመሪያ የማውጣት ሃላፊነት ለአስተዳደር ተቋም ሲሰጥ የተለያዩ መንገዶች ይጠቀማል። አንዳንድ ልዩና ግልጽ ነው፤ በሌላ ጊዜ ደግሞ በጥቅልና በደፈናው ነው። ጉዳዩን ለማብራራት እንዲረዳ የሚከተለውን ምሳሌ እንውሰድ፤

በአንድ የኢንቨስትመንት አዋጅ ውስጥ የሚከተሉት ድንጋጌዎች አሉ ብለን እንውሰድ። አንቀጽ 7(1) “በታዳጊ

ክልሎች ለሚከናወኑ ኢንቨስትመንቶች የማበረታቻ ድጋፍ ይደረግላቸዋል። ዝርዝሩ ኮሚሽኑ በሚያወጣው መመሪያ ይወሰናል” ይላል። በአንቀጽ 44(2) ሥር ደግሞ “ኮሚሽኑ ለዚህ አዋጅ አፈጻጸም መመሪያ ሊያወጣ ይችላል” ይላል።

እነዚህ ሁለት የአዋጁ ድንጋጌዎች በኢንቨስትመንት ኮሚሽኑ ላይ ሁለት የተለያዩ ሃላፊነቶች ይጥላሉ። የመጀመሪያው ድንጋጌ ማበረታቻው ተግባራዊ ይሆን ዘንድ የመመሪያው መውጣት ግዴታ ነው። ሁለተኛው ድንጋጌ ግን ኮሚሽኑ መመሪያ ለማውጣትም ሆነ ላለማውጣት ውሳኔው የራሱ ነው ወይም መመሪያውን የሚያወጣው አስፈላጊ ነው ብሎ ባመነበት ጊዜ ብቻ ነው። ስለዚህ የፊተኛው ድንጋጌ መመሪያ ማውጣት የኮሚሽኑ ግዴታ ያደረገው ሲሆን በኋላኛው ድንጋጌ ግን መመሪያ ማውጣት የኮሚሽኑ ፈቃድ ስልጣን ነው።

ስለዚህ በዚህ አዋጅ መሠረት፣ አንድ የአስተዳደር ተቋም አንድ የተለየ መመሪያን እንዲያወጣ በአዋጅ ወይም በደንብ በግዴታ መልክ የተመለከተ እንደሆነ፣ ይህ ተቋም የተመለከተውን መመሪያ በሦስት ወር ጊዜ ውስጥ ማውጣት እንዳለበት ያመለክታል። ሦስት ወር የተመረጠበት ምክንያት የህዝብ ተወካዮች ምክር ቤት ያወጣው የስነ ምግባርና የአሠራር ደንብ አዋጅ በወጣ በሦስት ወር ጊዜ ውስጥ ደንብና መመሪያ መውጣት እንዳለበት ስለደነገገ ነው። እዚህ ጋር ሦስት ወር ሲባል ከላይ ለመጥቀስ እንደተሞከረው የአስተዳደር ተቋማት አዋጆችና ደንቦች ሲዘጋጁ እነዚህ ሕጎች በራሳቸው ሊፈጸሙ የማይችሉ ከሆኑ፣ ለአፈጻጸማቸው የሚያስፈልጉ መመሪያዎች በተጓዳኝ እያዘጋጁ እንደሚቆዩ ታሳቢ ያደረገ መሆኑን ልብ ይሏል።

በሌላ በኩል ግን ከላይ እንደተገለጸው አንድ የአስተዳደር ተቋም በጥቅል የማስፈጸሚያ መመሪያዎችን የማውጣት ስልጣን የተሰጠው እንደሆነ፣ “በተገቢው ጊዜ” እንዲያወጣ ይጠበቃል። እዚህ ላይ የሚነሳው ጥያቄ “በተገቢው ጊዜ” የሚለውን ለመለካት ምንና ምን ከግምት ሊገባ እንደሚችል ነው።

አንደኛ ብዙውን ጊዜ መመሪያ ማውጣት ያስፈልጋል ወይም አያስፈልግም የሚለው የሚወሰነው በሂደትና በተግባር እየታየ ነው። ሁለተኛ መመሪያውን ለማዘጋጀት የሚያስፈልጉ ተጨማሪ ጥናቶች ስፋትና ጥልቀት፣

የመመሪያው ርዕስ ጉዳይ ስፋትና የሚያስፈልገው ልዩ ሙያ እንደ ርዕሰ ጉዳዩ ሁኔታ የባለድርሻ አካላትን አስተያየት በበቂ ሁኔታ ለማግኘትና ለማካተት የሚያስፈልገው ጊዜ፣ መመሪያውን በማስፈጸም ሊሳተፉ የሚችሉ ሌሎች የአስተዳደር ተቋማት ብዛት እና የመሳሰሉት፣ አንድን መመሪያ ለማውጣት ተገቢው ጊዜ ምን ያህል ነው የሚለውን ለመወሰን ከግምት ሊገቡ የሚችሉ ሁኔታዎች ናቸው።

2.3 መመሪያ እንዲወጣ ጥያቄ ማቅረብ

አንቀጽ 6(1)

ማንኛውም ሰው አንድ የአስተዳደር ተቋም ሊያወጣው የሚገባውን መመሪያ በተገቢው ጊዜ ሳያወጣ ቢቀር መመሪያውን እንዲያወጣ በጽሁፍ ሊጠይቀው ይችላል፤

አንቀጽ 6 (2)

ጥያቄው የቀረበለት የአስተዳደር ተቋም በሰላሳ የሥራ ቀናት ውስጥ መመሪያውን የማውጣት ሂደት መጀመር ወይም ምክንያቱን በመግለጽ ጥያቄውን ውድቅ ማድረግ አለበት።

ይህ አንቀጽ መመሪያ የማውጣት ወይም ያለመውጣትን ውሳኔ ሙሉ በሙሉ ለአስተዳደር ተቋማት ከመተው ይልቅ፣ አዋጁ ዜጎች እንደየሁኔታው አንድ የአስተዳደር ተቋም ሊያወጣው የሚገባውን መመሪያ በተገቢው ጊዜ ሳያወጣ ቀርቷል ብለው ሲያምኑ፣ ሂደቱን ለማስጀመር የሚችሉበት እድል ከፍቷል። ከላይ የጠቀስነው ምሳሌ እዚህ ላይ ደግመን ብናወሳው፤ በታዳጊ ክልሎች ኢንቨስት ያደረጉና በአዋጁ መሠረት ማበረታቻ ይገባናል ብለው የሚያምኑ ባለሀብቶች መመሪያው እንዲወጣላቸው ሊወተውቱ እንደሚችሉ ይጠበቃል።

ነገር ግን የአስተዳደር ተቋሙ ያሉት የሕግ ማእቀፎች የታሰበውን ጉዳይ በበቂ ሁኔታ ይሸፍናሉ፤ ወይም አዋጆቹና ደንቦቹ በራሳቸው ሊፈጸሙ ይችላሉ ብሎ ካሰበ ወይም ሌላ በቂ ምክንያት ካለው ይህንን ምክንያት በመግለጽ ጥያቄውን ላይቀበል ይችላል። የአስተዳደር ተቋሙ መመሪያ እንዲያወጣ ተጠይቆ ማውጣት አያስፈልገኝም፤ አላወጣም ብሎ ከወሰነ፤ አስተዳደራዊ

ውሳኔ ማሳረፉ ስለሆነ በዚህ የማብራሪያ ሰነድ ምእራፍ ሦስት ስለ አስተዳደር ውሳኔ በሚመለከተው ክፍል የሚስተናገድ ይሆናል።

ካልሆነ ግን የአስተዳደር ተቋሙ በአዋጁ ላይ በተቀመጠው ሥነ-ስርዓት መሰረት መመሪያውን የማውጣት ሂደት በሰላሳ የሥራ ቀናት መጀመር ይገባዋል። ይህ ማለት ግን መመሪያውን በሰላሳ የሥራ ቀናት ማውጣት አለበት ማለት አይደለም፤ ሂደቱ ነው በሰላሳ የሥራ ቀናት መጀመር ያለበት እንጂ መመሪያ ማውጣቱ ረዘም ያለ ጊዜ ሊወስድ እንደሚችል ሊታወቅ ይገባል። ምክንያቱም ከዚህ በታች እንደምናየው በመመሪያ ማውጣቱ ሂደት የጽሁፍና የቃል ምክክሩ ረዘም ያለ ጊዜ መውሰዱ አይቀርም።

2.4 የመመሪያ አወጣጥን የሚመለከት መዝገብ ማደራጀት

አንቀጽ 7(1)

ማንኛውም የአስተዳደር ተቋም የሚያወጣውን መመሪያ በተመለከተ የሚከተሉትን የያዘ መዝገብ ማደራጀት አለበት፡-

- ሀ) በተቋሙ በመታየት ላይ ያለ ረቂቅ መመሪያ ርዕሰ ጉዳይ እና የመመሪያውን አወጣጥ መርሃ ግብር፤
- ለ) የረቂቅ መመሪያው ዝግጅት በምን ደረጃ ላይ እንደሚገኝ የሚያመለክት መረጃ፤
- ሐ) ረቂቅ መመሪያውን በተመለከተ የታተሙ ማስታወቂያዎች፤
- መ) በረቂቅ መመሪያው ላይ አስተያየት ስለሚቀርብበት ጊዜ፤
- ሠ) ረቂቅ መመሪያውን በተመለከተ በዚህ አዋጅ አንቀጽ 8 እና 9 መሠረት የተሰበሰቡ አስተያየቶችንና በአስተዳደር ተቋሙ በአስተያየቶቹ ላይ የተወሰዱ አቋሞችን።

አንቀጽ 7(2)

ማንኛውም ሰው በዚህ አንቀጽ ንዑስ አንቀጽ (1) መሰረት የሚደራጀውን መዝገብ መመልከት ወይም አስፈላጊውን ወጪ ሸፍኖ ቅጂውን መውሰድ ይችላል።

የመመሪያ አወጣጥ ሂደቱን የሚመለከት መዝገብ ማደራጀት ሁለት መሰረታዊ አላማዎች አሉት። የመጀመሪያው ለተቋሙም ሆነ በሚወጣው መመሪያ ላይ ፍላጎት ያላቸው ሰዎች ስለሂደቱም ሆነ ይዘቱ በቀላሉ በአንድ ቦታ የተደራጀ መረጃ ለማግኘት ያስችላቸዋል። የሥራ ሃላፊዎች በተቀያየሩ ቁጥርም ውዥንብር ሳይፈጠር ሥራው እንዲቀጥል ተቋማዊ ትውስታ እንዲኖር ያስችላል። በዚህም ተቋሙም ሆነ የሚመለከታቸው አካላት የመመሪያውን አዘገጃጀት እና በኋላም ከጸደቀ በኋላ ስለአፈጸጸሙ በተገቢው ሁኔታ ለማቀድና ለመዘጋጀት ያስችላል። ሁለተኛው በአዋጁ ክፍል አራት በተደነገገው መሰረት፣ የአንድ መመሪያ መጽናት ከአወጣጥ ሂደቱ ጋር በተያያዘ ተቃውሞ ቢቀርብበት፣ ለሁሉም ወገን ዋና ማስረጃ ሆኖ እንዲያገለግል ያስችለዋል። መዝገቡ መያዝ ያለበት ፍሬ ነገርም በአዋጁ ተመልክቷል።

እነዚህ አላማዎች ይሳኩ ዘንድ፣ በንዑስ አንቀጽ 2 እንደተመለከተው ይህ መዝገብ ተደራሽነቱ መረጋገጥ አለበት። ስለዚህም ማንኛውም ሰው በአካል በመቅረብ መዝገቡን መመልከት፣ ማስታወሻ መውሰድ፣ አስፈላጊውን ወጪ በመሸፈን ቅጂውን ማግኘት እንዲችል አዋጁ መብት ይሰጣል። በተጨማሪም በአሁኑ ጊዜ አብዛኛው ሰነድ በኤሌክትሮኒክ ቅጂ የሚዘጋጅ በመሆኑ፣ ሰዎች እንደየሁኔታው፣ በኢሜል አድራሻቸው እንዲላክላቸው እንዲሁም በፍላጎት ዲስክ እና በመሳሰሉ የኤሌክትሮኒክ ሰነድ መያዣ ዘዴዎች የመውሰድ መብትም እንደሚኖራቸው ከግንዛቤ ሊገባ ይገባዋል።

2.5 ማስታወቂያ ማውጣት

አንቀጽ 8

የአስተዳደር ተቋም መመሪያ ከማውጣቱ በፊት ስለሚያወጣው ረቂቅ መመሪያ ሰፊ ስርጭት ባለው ጋዜጣ እና የተቋሙን ድረ-ገጽ ጨምሮ በሌሎች የመገናኛ ብዙሃን የሚከተሉትን መረጃዎች የያዘ ማስታወቂያ ማውጣት አለበት፡-

8.1. የመመሪያውን ረቂቅ ለማዘጋጀት መሰረት የሆነውን ሕጋዊ ሥልጣን እና በመመሪያው ስለሚካተቱት ርዕሰ ጉዳዮች፤

8.2. የረቂቅ መመሪያውን ቅጂ ማግኘት የሚቻል ስለመሆኑና የሚገኝበትን ሁኔታ፤

8.3. በረቂቅ መመሪያው ላይ ሰዎች አስተያየታቸውን መቼ እና እንዴት ሊያቀርቡ እንደሚችሉ፤

8.4. በዚህ አዋጅ አንቀጽ 7 በተመለከተው መዝገብ ላይ የሰፈሩ መረጃዎችን የትና መቼ ማግኘት እንደሚቻል የሚገልፅ መረጃ።

ከላይ በመግቢያው ላይ እንደተጠቀሰው፣ የዚህ አዋጅ አንዱና ዋናኛ አላማ የመመሪያዎች አወጣጥና አፈጻጸም ላይ የሕዝብ ተሳትፎ፣ ግልጽነትና ተገማችነትን ማረጋገጥ ነው። በአሁኑ ወቅት የብዙ አስተዳደር ተቋሞች መመሪያ አወጣጥ ሥርዓት ሲታይ ሚስጠራዊነት ያለበትና ትርጉም ያለው የባለድርሻ አካላት ተሳትፎ የሚንጸባረቅበት አይደለም። ይህም መለወጥ ያለበት አሠራር እንደሆነ ታምኖበታል። በመሆኑም አንድ የአስተዳደር ተቋም መመሪያ ሊያወጣ ሲዘጋጅ፣ መመሪያው ተፈጻሚ ለሚሆንባቸው ዜጎች የይስሙላ ሳይሆን ተጽዕኖ ለመፍጠር በሚያስችል መልኩ በመዘጋጀት እንዲሳተፉ ለማስቻል፣ እንዲሁም የሚወጣው መመሪያ ከተለያዩ አካላት በሚቀርቡ አስተያየቶች ዳብሮ ጥራቱን የጠበቀ እንዲሆን ለማስቻል ነው።

ስለዚህም ተቋሙ መመሪያውን ለማጽደቅና ለማስፈጸም ከሚያቅድበት ጊዜ በፊት በቂ የሆነ ጊዜ ቀደም ብሎ ማስታወቂያ ማውጣት ይጠበቅበታል። ለህዝብ ማስታወቂያ ማውጣት እንደ ግዴታ ከተደነገገበት አንዱ ምክንያት የተሳትፎ አድማሱን በተለምዶ በተቋሙ ተለይተው ከሚጋበዙ የባለድርሻ አካላት ጋር ብቻ ከሚደረጉ የምክክር መድረኮች በማስፋት ማንኛውም ጉዳዩ ያገባኛል የሚል ሰው በጽሁፍም ሆነ በአካል በመገኘት መሳተፍ እንዲችል ነው።

ይህም ማስታወቂያ ተደራሽነቱን ለማረጋገጥ ሲባል ሰፊ ስርጭት ባለው ጋዜጣ መውጣት ይኖርበታል። ሰፊ ስርጭት ሲባል የግድ የመንግስት ጋዜጣ መሆን የለበትም፤ ይልቅንም

የሚታተመው ጋዜጣ ብዛት ብቻ ሳይሆን አካባቢያዊ ሽፋኑም በተቻለ መጠን መላ ሃገሪቱን የሚያዳርስ መሆን አለበት። የጋዜጣ ህትመት ዋነኛ የማስታወቂያ መንገድ ቢሆንም፣ የኢንተርኔት ሽፋን እና ተደራሽነት እየጨመረ እንደሚሄድ ታሳቢ በማድረግ እያንዳንዱ አስተዳደር ተቋም ሊያወጣ ስላሰበው መመሪያ በድረ-ገጹ ላይ እንዲያትምም ይጠበቅበታል። ከዚህም በተጨማሪ በሬዲዮና በቴሌቪዥን እንደየሁኔታው ማስታወቂያ ማውጣት ተደራሽነቱን እንደሚጨምር ታሳቢ ተደርጓል።

የማስታወቂያውን ይዘት በተመለከተ፣ የረቂቅ መመሪያው ሙሉ ቅጂ አብሮ እንዲታተም ሁል ጊዜ አስገዳጅ ባይሆንም፣ ለምሳሌ የአስተዳደር ተቋሙ ጥቂት አንቀጾችን ለማሻሻል ብቻ የመመሪያ አወጣጥ ሂደት ጀምሮ እንደሆነ ግን እነዚህ ድንጋጌዎች በሙሉ ከማስታወቂያው ጋር ሊወጡ እንደሚችሉ ታሳቢ ተደርጓል። በነገራችን ላይ የማስታወቂያው ይዘቶች ምን ሊመስሉ እንደሚችሉ ከዚህ በታች የተመለከተውን በሞዴልነት መውሰድ ይቻላል።

**የኢትዮጵያ ቴሌኮሙኒኬሽን ባለስልጣን
ረቂቅ የሲም ካርድ ምዝገባ መመሪያ ላይ የህዝብ አስተያየት ለመሰብሰብ የወጣ ማስታወቂያ**

የኢትዮጵያ ቴሌኮሙኒኬሽን ባለስልጣን በአዋጅ ቁጥር 1148/2011፣ አንቀጽ 54 (2)፣ እና 51 (4) በተሰጠው ስልጣን መሰረት የሲም ካርድ ምዝገባን አፈጻጸም የሚመለከት ረቂቅ መመሪያ አዘጋጅቷል።

ረቂቅ መመሪያው ሃገር አቀፍ የደንበኞች መረጃ ቋት ስለማደራጀት፣ የሲም ካርድ ደንበኞች ምዝገባ ስለሚያካትታቸው መረጃዎች፣ ሲም ካርድ ስለሚዘጋገቡት (ዲአክቲቪት ስለሚደረግባቸው) ቅድመ ሁኔታዎች፣ ስለቅሬታ ማስተናገጃ ሥርዓት፣ ቅጣቶች፣ የግጭት አፈታት፣ እንዲሁም ስለ ደንበኞች መረጃ አያያዝ ደህንነትና ሚስጥራዊነት የሚመለከቱ ድንጋጌዎችን ይዟል።

ማንኛውም ረቂቅ የመመሪያውን ቅጂ ማግኘት የሚፈልግ ሰው ከባለስልጣኑ ድረገጽ ላይ በነጻ ይህን ማስፈንጥሪያ በመጠቀም ማውረድ ይችላል፡-

<https://eca.et/2020/08/24/stakeholders-consultation-on-directives-lawful-tariffs-competition-and-sim-card-registration/>

ረቂቅ መመሪያውንና ሌሎች ተያያዥ መረጃዎችን በወረቀት ቅጂ ማግኘት የሚፈልግ ሰው በባለስልጣኑ ዋና መሥሪያ ቤት ቢሮ ቁ በመገኘት ብር በመክፈል መውሰድ ይችላል።

በረቂቅ መመሪያው ላይ በጽሁፍ አስተያየት መስጠት የሚፈልግ ማንኛውም ሰው እስከ ቀን..... ወር ዓ.ም. ድረስ አስተያየቱን በ ኢ.ሜል አድራሻ ወይም በባለስልጣኑ መስሪያ ቤት በአካል በመገኘት ማስገባት ይችላል።

በቃል አስተያየት መስጠት የሚፈልግ ማንኛውም ሰው፣ በ ቀን ወር ዓ.ም.፣ በባለስልጣኑ ዋና መስሪያ ቤት አድራሻ በሚደረገው የምክክር መድረክ መሳተፍ ይችላል።

የኢትዮጵያ ቴሌኮሙኒኬሽን ባለስልጣን

2.6 ረቂቅ መመሪያን ለአስተያየት መላክ

አንቀጽ 9(1)

የአስተዳደር ተቋሙ በዚህ አዋጅ አንቀጽ 8 በተደነገገው መሰረት ለሕዝብ ያሳወቀውን ረቂቅ መመሪያ ለሚመለከታቸው የአስተዳደር ተቋማትና ለሌሎች ባለድርሻ አካላት ለአስተያየት መላክ አለበት።

አንቀጽ 9(2)

የሚመለከታቸው የአስተዳደር ተቋማትና ሌሎች ባለድርሻ አካላት በረቂቅ መመሪያው ላይ አስተያየት ካላቸው አስተያየታቸውን ተቋሙ በሚወስነው የጊዜ ገደብ ውስጥ በጽሁፍ መላክ አለባቸው። ተቋሙ የሚወስነው የጊዜ ገደብ በማናቸውም ሁኔታ ከ15 የሥራ ቀናት ማነስ የለበትም።

ይህን አዋጅ ለማዘጋጀት እንደግብአት የተወሰዱ ጥናቶች ውስጥ እንዲሁም ረቂቅ ላይ ውይይት በተደረገ ጊዜ ተደጋግመው ከተነሱት ችግሮች አንደኛው ተቋማት የሚያወጧቸው መመሪያዎች ያልተናበቡና አልፎ አልፎ እርስ በርሳቸው የሚቃረኑ መሆናቸው ነው።

ይህንንም ለመቀነስ ይረዳ ዘንድ አንድ የአስተዳደር ተቋም መመሪያ ሲያወጣ በተቻለ መጠን የሌሎችን ተቋማት አስተያየት ከግምት ባስገባ መልኩ እንዲሆን ለማገዝ ጠቅላላ የህዝብ አስተያየት ለማግኘት ማስታወቂያ ከማውጣት ባለፈ፣ የመመሪያው ርዕስ ጉዳይ የሚመለከታቸው ለሌሎች ተቋማት አስተያየት በቀጥታ መጠየቅ እንዳለበት ተደንግጓል። ከአስተዳደር ተቋማት በዘለለ፣ ሌሎች ተቋማትና ሲቪል ማህበራትን እንደ ርዕስ ጉዳዩ ሁኔታ በመለየት አስተያየታቸውን እንዲሰጡ መትጋት ይጠበቃል። ለምሳሌ፣ የትምህርት ሚኒስቴር የመምህራን የብቃት ደረጃ ላይ ያተኮረ ረቂቅ መመሪያ ቢያዘጋጅ፣ በጠቅላላው በአንቀጽ ስምንት መሰረት ከሚደረግ የማስታወቂያ ጥሪ በተጨማሪ ለመምህራን ማህበራት ረቂቁን በመላክ አስተያየታቸውን እንዲሰጡ መጠየቅ ግዴታ ነው ማለት ነው።

በዚህ አንቀጽ መሰረት አስተያየታቸውን እንዲሰጡ የተጠየቁት ተቋማት፣ አስተያየታቸው በአንቀጽ 12(2) መሰረት ከግምት እንዲገባ ተቋሙ በሚወስነው የጊዜ ገደብ ውስጥ የጽሁፍ አስተያየታቸውን መላክ ይጠበቅባቸዋል።

ይህ እድል ለይስሙላ ብቻ እንዳይደረግ ሲባል ደግሞ ረቂቁን ያዘጋጀው ተቋም አስተያየታቸውን ለተጠየቁ ባለድርሻ አካላት በቂ ጊዜ መስጠት እንደሚገባው፣ ይህ ጊዜም በማናቸውም ሁኔታ ከ15 የሰራ ቀናት ማነስ እንደሌለበት ተደንግጓል። ይህ ጊዜ ፍጹም አነስተኛው ሆኖ፣ እንደ ረቂቅ መመሪያው ስፋት፣ ቴክኒካዊ ውስብስብነት፣ በበቂ ተረድቶ አስተያየት ለመስጠት የሚያስችለው የጊዜ መጠን መወሰን እንዳለበት ያስገድዳል።

2.7 የውይይት መድረክ ማዘጋጀት

አንቀጽ 10(1)

የአስተዳደር ተቋሙ በመመሪያው ረቂቅ ላይ የጽሁፍ አስተያየት መቀበያ ጊዜ ካበቃ በኋላ መመሪያው ከመፅደቅ በፊት ማንኛውም ሰው የሚሳተፍበት የውይይት መድረክ ማዘጋጀትና ግብዓት መሰብሰብ አለበት።

አንቀጽ 10(2)

ማንኛውም በዚህ አዋጅ አንቀጽ 9 መሠረት ያልተሰተናገደ በመድረኩ የሚሳተፍ ሰው አስተያየቱን በጽሁፍ ጭምር ሊያቀርብ ይችላል።

አንቀጽ 10(3)

የአስተዳደር ተቋሙ በሚያዘጋጀው የውይይት መድረክ ላይ አስተያየቶችን ማስተናገድ የሚያስችል በቂ ጊዜ መመደብ አለበት።

በሌሎች ሃገሮች የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት ህጎች እንዲሁም ቀደም ሲል በኢትዮጵያ በተዘጋጁ የተለያዩ ረቂቆች ላይ የቃል አስተያየት መስጫ እድል ሁልጊዜ መደረግ ያለበት ሳይሆን፣ በልዩ ሁኔታ አስተዳደር ተቋሙ አስፈላጊ ነው ብሎ ሲያምን ወይም የተወሰኑ ሰዎች እንዲካሄድ ሲጠይቁ ብቻ የሚካሄድ የሥነ-ሥርዓት ግዴታ ነበር። በዚህ አዋጅ ግን የአብዛኛውን ህብረተሰብ በጽሁፍ የመሞገት አቅምና ልምድ ማነስ፣ ነገር ግን በሌሎች ሃገሮች ያለው የተጠናከረ የሲቪል ማህበረሰብ አደረጃጀት፣ የሽማግሌት ማህበራት እንዲሁም ሌሎች የተደራጁ የማህበረሰብ ስብስቦች መኖራቸው ዜጎች በተደራጀ መልኩ ሁልጊዜ በጽሁፍ የመሳተፍ እድላቸው አነስተኛ መሆኑን ከግምት በማስገባት፣ የቃል አስተያየት

መስጫና የውይይት መድረኮች በሁሉም መመሪያዎች አወጣጥ ሂደት ላይ አስገዳጅ ክንውን ሆኖ ተደንግጓል።

ለዚህ ውይይትም እንደተሳታፊዎች ብዛት እና በረቂቅ መመሪያው ላይ የተካተቱ ርዕስ ጉዳዮች ስፋት፣ ትርጉም ያለው ውይይት ለማካሄድ የሚያስችል በቂ ጊዜ መመደብ አለበት። ካልሆነ ግን ውይይቱ የይስሙላ እንዲሆን ያደርገዋል፤ ይህም ተቀባይነት የለውም። አንዳንድ የህዝብ አስተያየት መሰብሰብያ መድረኮች ለተሳታፊዎች በቂ እድል የማይሰጡ አቅራቢዎች ብቻ መድረኩን ይዘው ገለጻ የሚያደርጉበት ለተሳታፊዎች እድል የማይስጥበት ሲሆን ይስተዋላል። አዋጁ ግን እንዲህ አይነቱ የይስሙላ ተሳትፎ ተቀባይነት እንደሌለው ያስገነዝባል።

2.8 ከመመሪያ አወጣጥ ሥነ-ሥርዓት ነጻ መሆን

አንቀጽ 11(1)

ማንኛውም የአስተዳደር ተቋም መመሪያ ሲያወጣ በዚህ አዋጅ ከአንቀጽ 7 እስከ 10 ባሉት ድንጋጌዎች ከተመለከቱት ግዴታዎች በሚከተሉት ሁኔታዎች ነጻ ሊሆን ይችላል፡-

- ሀ) የአስቸኳይ ጊዜ ሁኔታ በመኖሩ በግዴታዎቹ ሥርዓት ውስጥ ለማለፍ ጊዜ የማይፈቅድ ሲሆን፤
- ለ) ቅድመ ማስታወቂያ ማውጣቱ የሕዝብን ጥቅም የሚጎዳ ሆኖ ሲገኝ፤ ወይም
- ሐ) ቅድመ ማስታወቂያ ማውጣቱ የመመሪያውን ተፈጻሚነት ፋይዳ ቢስ የሚያደርግ ሲሆን።

አንቀጽ 11(2)

የአስተዳደር ተቋም መመሪያ ሲያወጣ በዚህ አንቀጽ ንዑስ አንቀጽ (1) መሠረት ከግዴታ ነጻ እንዲሆን ያደረገውን ምክንያት የያዘ ዝርዝር መግለጫ ማዘጋጀት አለበት።

በዚህ የአዋጁ ክፍል ከመዝገብ ማደራጀት ጀምሮ ማስታወቂያ ማውጣት፣ እንዲሁም በተለያዩ መልኩ አስተያየት መሰብሰብን የተመለከቱ ሥነ-ሥርዓት ግዴታዎች ቀሪ ሊሆኑ የሚችሉበት ልዩ ሁኔታዎች

እንዲቀመጡ ተደርጓል። ከነዚህም የመጀመሪያው መመሪያ እንዲወጣበት የተፈለገው ጉዳይ አስቸኳይ በመሆኑ እነዚህ የሥነ-ሥርዓት ግዴታዎች ለመወጣት ጊዜ መውሰድ ተገቢ በማይሆንበት አውድ ነው። ለምሳሌ የጤና ሚኒስቴር በአዋጅ ቁጥር 1097/2011 በአንቀጽ 27(7) ላይ “የኅብረተሰቡን ጤና ሊጎዱ የሚችሉ ሁኔታዎችን የመከላከል እርምጃ ይወስዳል፤ ድንገተኛ ሁኔታዎች ሲፈጠሩ የሌሎች አካላት ሥራዎችን በማስተባበር ለችግሩ አፋጣኝና ውጤታማ መፍትሄ ይሰጣል” የሚል ስልጣንና ሃላፊነት ተሰጥቶታል። በዚህ መሰረት አንድ ወረርሽኝ (ለምሳሌ በቅርቡ የተከሰተውን የኮቪድ 19 ወረርሽኝ ብንወስድ) በአንድ ቦታ ቢከሰት ይህንኑ ለመቆጣጠር የሰዎችን እንቅስቃሴ ከመገደብ ጀምሮ በተለምዶ የሚሰጡ አገልግሎቶችን መከላከል ወይም እንደ አስፈላጊነቱ ልዩ የጥንቃቄ እርምጃዎች እንዲወስዱ የሚያስገድድ መመሪያ ማውጣት ሊኖርበት ይችላል። በዚህ ሁኔታ ረቂቅን ለአስተያየት መላክ፣ የውይይት መድረክ ማዘጋጀት የመሳሰሉትን ሥነ-ሥርዓቶች ለማለፍ ጊዜ ስለማይፈቅድ ሚኒስቴር መስሪያ ቤቱ ረቂቅ መመሪያውን በቀጥታ በማጽደቅ ወደማስፈጸም ሊገባ ይችላል። አንቀጽ 11(1) (ሀ) የተቀመጠው እነዚህንና እነዚህን የመሳሰሉ ሌሎች ጉዳዮች ሥነ-ሥርዓቱን ሳይከተሉ እንዲያልፉ ለማስቻል በማሰብ ነው።

በነገራችን ላይ በአዋጁ የተገለጸው “የአስቸኳይ ሁኔታ ሲያጋጥም... “ የሚለው ሃረግ የሁኔታው አጣጣፊነት ለማመልከት የተቀመጠ እንጂ በህገ መንግስቱ የተመለከተው “የአስቸኳይ ሁኔታ አዋጅ” መታወጅን በቅድመ ሁኔታነት የሚጠይቅ እንዳልሆነ ሊታወቅ ይገባል።

ሁለተኛው በአዋጁ የተመለከተው ልዩ ሁኔታ “ቅድመ ማስታወቂያ ማውጣቱ የሕዝብን ጥቅም የሚጎዳ ሆኖ ሲገኝ” የሚለው ነው። እዚህ ላይ ግልጽነት እንዴት የህዝብን ጥቅም ሊጎዳ ይችላል? የሚል ጥያቄ ሊያስነሳ ይችላል። ነገር ግን አልፎ አልፎ ሊያጋጥም ይችላል። ለምሳሌ የንግድና ኢንዱስትሪ ሚኒስቴር ለተለያዩ የፖሊሲ አላማ አንዳንድ መሰረታዊ ሽቀጦች በመንግስት በተተማነ ዋጋ እንዲሸጡ ሊያስገድድ ይችላል። እነዚህን ዋጋዎች የሚወስንበት መመሪያ ለማውጣት ከአንቀጽ 7 እስከ 10 ያሉትን የምክክር ሂደቶች ይለፍ ቢባል፣ የመጨረሻው ውሳኔ እስኪታወቅ ድረስ በሚፈጠረው የገበያ አለመረጋጋት የነዚህ ሽቀጦች አቅርቦት ሊናጋ የሚችልበትና በዚህም ምክንያት ከፍተኛ

የሆነ የህዝብ ጥቅም ላይ ጉዳት ሊደርስ እንደሚችል መገመት አያዳግትም። ስለዚህ እንዲህ አይነት ሁኔታ በሚሰጥ መያዝና ከሥነ-ሥርዓት ነጻ ማድረግ ተገቢ ነው።

ሦስተኛውና የመጨረሻው ልዩ ሁኔታ “ቅድመ ማስታወቂያ ማውጣቱ የመመሪያውን ተፈጻሚነት ፋይዳ ቢስ የሚያደርግ ሲሆን” የሚለው ነው። ጉዳዩን በምሳሌ ለማብራራት፣ ለምሳሌ አንድ የመንግስት ቤቶች የሚያስተዳድር ተቋም (የቤቶች ኤጀንሲ) ከመንግስት የተከራይነትን ቤት በከፍተኛ ዋጋ ለሌሎች ሦስተኛ ወገኖች እያከራዩ የሚበዘብዙትን ለመቆጣጠር በማሰብ መመሪያ ለማውጣት በዝግጅት ላይ ነው እንበል። ከመመሪያው ይዘት አንዱ ከኤጀንሲው ከተከራይ ሰዎች የተከራይ ሰዎች በራሳቸው ስምና በቀጥታ ከኤጀንሲው ጋር የከራይ ውል መዋወል ይችላሉ የሚል ቢሆን፤ ይህ መመሪያ በረቂቅ ደረጃ እያለ ለባለድርሻ አካላት ውይይት ይቅረብ ቢባል ከኤጀንሲው የተከራይነት ሰዎች (ተከራይ አከራዮቹ) መመሪያው ከመጽደቅ በፊት ሦስተኛ ወገን የተከራዩትን ተጠያቂው በማስወጣት መመሪያውን ፋይዳ ቢስ እንዲያደርጉት አድል ይሰጣቸዋል። ስለዚህ ኤጀንሲው ለዚህ አይነት መመሪያ አወጣጥ ከነዚህ ሥነ-ስርዓቶች ነጻ ሊሆን ይገባዋል።

እዚህ ላይ ልብ ሊባል የሚገባው አንድ ነገር ግን አለ። ከመሠረታዊ የሕግ አተረጓጎም መርሆዎች መገንዘብ እንደሚቻለው፣ እነዚህ ልዩ ሁኔታዎች እንደመሆናቸው መጠን በጠባቡ መተርጎም እንዳለባቸው ነው። አዋጁ እነዚህ ልዩ ሁኔታዎች አላግባብ ጥቅም ላይ እንዳይውሉ፣ ውለዋል ብሎ የሚያስብ አካል ካለ ግልጽነትና ተጠያቂነትን ለማስፈን እንዲቻለው፣ ለእያንዳንዱ በዚህ ሁኔታ ላወጣቸው መመሪያዎች ከግዴታ ነጻ እንዲሆን ያደረገውን ምክንያት የያዘ ዝርዝር መግለጫ የአስተዳደር ተቋሙ ማዘጋጀት እንዳለበት ይደነግጋል (አንቀጽ 11(2))።

ይህም የተደረገው ተቋማት በደፈናው እነዚህን ልዩ ሁኔታዎች በመጥቀስ ብቻ ከሥነ-ሥርዓት ውጪ መሆን እንደማይችሉና ውሳኔያቸውን አዋጁ ልዩ ሁኔታዎቹን ካስቀመጠበት አላማ ጋር እንዴት እንደሚጣጣም ማብራራት እንዳለባቸው ለማረጋገጥ ነው።

በመጨረሻም አንድ የአስተዳደር ተቋም ከቅድመ መመሪያ አወጣጥ ነጻ ለመሆን የሚያስችሉት ልዩ ሁኔታዎቹ ባልተሟሉበት ሁኔታ አንድ መመሪያ ከሥነ-ስርዓት ውጭ አጽድቆ እንደሆነ፣ በአዋጁ ክፍል አራት በተቀመጡት የክለሳ

መርሆዎች መሰረት እንደሁኔታው ሂደቱን ከመጀመሪያ እንዲጀምር ወይም መመሪያውን ሙሉ በሙሉ እንዲሻር ሊወስን ይችላል። ዝርዝር መግለጫ ተዘጋጅቶ መቀመጡ በሂደት ከክርክር ከተነሳ በማስረጃነት አስቀርቦ ለመመርመርና ተገቢነቱን ለመወሰንም እንደሚረዳ ተገምቷል።

2.9 መመሪያ የሚጸድቅበት ጊዜና ሁኔታ

አንቀጽ 12(1)

የአስተዳደር ተቋሙ በተዘጋጀው መመሪያ ረቂቅ ላይ በዚህ አዋጅ አንቀጽ 9 እና 10 መሠረት የተወሰነው የጽሑፍ አስተያየት ማቅረቢያና የውይይት መድረክ ማካሄጃ ጊዜ እስኪያልፍ ድረስ መመሪያውን ማጽደቅ አይችልም።

አንቀጽ 12(2)

የአስተዳደር ተቋሙ መመሪያውን ከማጽደቅ በፊት በረቂቅ ላይ የቀረበ አስተያየት ከግምት ውስጥ ማስገባት አለበት።

አንቀጽ 12(3)

የአስተዳደር ተቋሙ በዚህ አንቀጽ ንዑስ አንቀጽ (2) የተመለከተውን ግዴታ ለመወጣት በአስተያየቱ መሠረት ማስተካከያ ማድረግ አለበት ወይም አስተያየቱን የማይቀበል ከሆነ፣ የማይቀበልበትን ምክንያት የሚያብራራ ጽሑፍ ማዘጋጀት አለበት።

አንቀጽ 12(4)

የአስተዳደር ተቋሙ ረቂቅ መመሪያውን ከማጽደቅ በፊት ለአስተያየት ለፌደራል ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ መላክ አለበት፤

አንቀጽ 12(5)

ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ በረቂቅ መመሪያው ላይ ያለውን አስተያየት በ15 የሥራ ቀናት ውስጥ ለአስተዳደር ተቋሙ መላክ አለበት። ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ በዚህ የጊዜ ገደብ ውስጥ አስተያየቱን ካልላከ አስተያየት እንደሌለው ተቆጥሮ መመሪያውን የማጽደቅ ሂደት ይቀጥላል።

አስተዳደር ተቋማትም ሆኑ መመሪያዎች ተፈጻሚ የሚሆኑባቸው ሰዎች መመሪያዎችና ሌሎች ህጎች የሚጠሉትን ግዴታ ለመወጣትም ሆነ በሚፈጥሩት መብቶች ተጠቃሚ ለመሆን የሚያስፈልጉ ቅድመ ሁኔታዎች

ለማሟላት ይችሉ ዘንድ በቂ የመዘጋጃ ጊዜ ያስፈልጋቸዋል። አስተዳደር ተቋማት የአስተያየት ማቅረቢያና የውይይት መድረክ ማካሄጃ ጊዜ እስኪያልፍ መመሪያውን ማጽደቅ የተከለከሉት እነዚህን ሥነ-ሥርዓቶች አግባብ ባለው መልኩ መፈጸማቸውን የማረጋገጥ ሂደት በተጨማሪ፣ መመሪያው የሚመለከታቸው ግለሰቦችም ሆኑ ተቋማት ጉዳዩ ዱብ እዳ ሳይሆንባቸው በተገቢው መንገድ ዝግጅት ቢያደርጉ ለመመሪያው የተሳካ አፈጻጸም እንደሚያግዝ ታሳቢ በማድረግ ነው።

ከላይ ባሉ ክፍሎች በተደጋጋሚ እንደተገለጸው፣ ይመለከተኛል የሚሉ ሰዎችና የባለድርሻ አካላት ተሳትፎ ለይስሙላ መሆን እንደሌለበት ነው። ለዚህ ይረዳ ዘንድ አስተዳደር ተቋማት ረቂቅ መመሪያዎችን ከማጽደቃቸው በፊት በጽሁፍም ሆነ በቃል፣ በራስ ተነሳሽነትም ይሁን በአንቀጽ ዘጠኝ መሰረት አስተያየታቸውን የተጠየቁ አካላት የሰጡትን አስተያየት ሁሉ ከግምት ማስገባት እንዳለባቸው ተደንግጓል። ይህ ማለት ግን ባለድርሻ አካላት ያቀረቡት አስተያየት ሁሉ መቀበል አለበት ማለት አይደለም።

እዚህ ላይ ሊነሳ የሚችለው ዋናኛ ጥያቄ፣ “ከግምት ማስገባት” ማለት ምን ማለት ነው? ወይም የአስተዳደር ተቋማት ይህንን ግዴታ መወጣታቸውን እንዴት ማረጋገጥ ይቻላል? የሚለው ነው። አዋጁ ይህን አሻሚ ሊሆን የሚችል አገላለጽ ለትርጉም ከመተው ይልቅ የራሱን ማመለከቻ ነጥቦች አስቀምጧል። በዚህ አንቀጽ ንዑስ አንቀጽ ሶስት ላይ እንደተመለከተው “በአስተያየቱ መሠረት ማስተካከያ ማድረግ አለበት ወይም አስተያየቱን የማይቀበል ከሆነ፣ የማይቀበልበትን ምክንያት የሚያብራራ ጽሑፍ ማዘጋጀት አለበት” በማለት ይህን ግዴታ እንዴት መወጣት እንደሚቻል ተደንግጓል። የማብራሪያ ጽሁፉ ለያንዳንዱ አስተያየት ሰጪ መልስ መስጠት ይኖርበታል ማለት ሳይሆን፣ ለተመሳሳይ አስተያየቶች እንደነገሩ ሁኔታ ጠቅላላ ማብራሪያ ቢያዘጋጅ በቂ እንደሚሆን ታሳቢ ተደርጓል።

ሌላው አንድ መመሪያ ከመጽደቁ በፊት ማለፍ ያለበት ሂደት የጠቅላይ ዓቃቤ ሕግን አስተያየት መጠየቅና እንደሁኔታው ማካተት ነው። እዚህ ላይ ልብ ሊባል የሚገባው ነገር ጠቅላይ አቃቤ ሕግ እንዲሰጥ የሚጠበቀው አስተያየት መመሪያው መሰረታዊ ከሆኑ የሕግ መርሆዎች ጋር መጣጣሙን፣ መሰረታዊ ከሆኑ ሕግ

መንግስታዊ ድንጋጌዎች አለመቃረኑን፣ አስተዳደር ተቋሙ መመሪያውን ለማውጣት ስልጣን ያለው መሆኑን፣ መመሪያውን ሲያወጣ፣ በአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት ሕጉ የተደነገጉትን የቅርጽና ይዘት መለኪያዎች ጨምሮ ሊከተላቸው የሚገቡ ሥነ-ሥርዓቶች መከተሉን እና የመሳሰሉትን ነው። ምክንያቱም ጠቅላይ ዓቃቤ ህግ የአስፈጻሚው አካል የህግ አማካሪ በመሆኑና በዋናነት የህግ ባለሙያዎች ስብስብ በመሆኑ ዕውቀቱ በዚያ ዘርፍ እንደሆነ ይታመናል።

ከዚህ ውጪ ግን የመመሪያውን ዋና የፖሊሲ ይዘት እንዲሁም ሊያካትት የሚችላቸውን የአፈጻጸም አማራጮች በተመለከተ፣ ረቂቁን ያዘጋጀው የአስተዳደር ተቋም የተሻለ ሙያዊና ቴክኒካዊ ዕውቀት እንደሚኖረው ስለሚገመት፣ የጠቅላይ አቃቤ ሕግ አስተያየት፣ በመመሪያው የተካተተው ጉዳይ በቀጥታ የሚመለከተው ካልሆነ በቀር፣ ከላይ በተዘረዘሩት የህጋዊነት መለኪያዎች ላይ የተገደበ መሆን ይኖርበታል።

በንዑስ አንቀጽ አምስት እንደተመለከተው የአቃቤ ህጉ አስተያየት በ15 የስራ ቀናት ውስጥ ረቂቁን ለላከው አስተዳደር ተቋም ካልደረሰው፣ ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ አስተያየት እንደሌለው ተቆጥሮ ወደ ማጽደቅ ሊኬድ ይቻላል። እንዲህ በማድረግ አዋጁ ሁለት ጥቅሞችን ለማስታረቅ ጥረት አድርጓል። በአንድ በኩል ረቂቅ መመሪያዎች በቅርጽም በይዘትም ህጋዊነታቸውን የጠበቁ እንዲሆኑ የማረጋገጥ፣ በሌላ በኩል ደግሞ ጠቅላይ ዓቃቤ ህጉ በረቂቅ መመሪያው ላይ እርምጃ ሳይወስድ በማዘግየት የአስተዳደር ተቋሙን አሰራር ሽባ እንዳያደርገው መከላከል ይገባል። ንዑስ አንቀጹ እነዚህን ጥቅሞች በሚያስታርቅ መንገድ የተቀረጸ ነው።

2.10 በመመሪያው ረቂቅና በሚወጣው መመሪያ መካከል ልዩነት መኖር

አንቀጽ 13(1)
የአስተዳደር ተቋሙ በማስታወቂያው ከተመለከተው ረቂቅ መመሪያ ጋር መሠረታዊ ልዩነት ያለው መመሪያ ማውጣት አይችልም፤ ሆኖም መሠረታዊ ልዩነት ያለው

መመሪያ ለማውጣት ከፊለገ የተጀመረውን የመመሪያ አወጣጥ ሂደት በማቋረጥ አዲስ የመመሪያ አወጣጥ ሂደት ከመጀመር አይከለክልም።

አንቀጽ 13(2)

በመጨረሻ መልክ የተዘጋጀ መመሪያ በማስታወቂያው ከተመለከተው የመመሪያው ረቂቅ መሠረታዊ ልዩነት አለው ሊባል የሚችለው በሚከተሉት ሁኔታዎች ነው፡-

- ሀ) የረቂቅ መመሪያው የተፈጻሚነት ወሰን በጉልህ የተለወጠ ከሆነ፤ ወይም
- ለ) ረቂቅ መመሪያው አዳዲስ ግዴታዎችን አካትቶ የተገኘ ከሆነ ነው።

እንደ ተቋም በራሱ ተነሳሽነትም ይህን ከተለያዩ አካላት ያገኘውን አስተያየት ከግምት በማስገባት በማስታወቂያ የተሰራጨውን ረቂቅ ቢያሻሽል፤ እንደማሻሻያው ስፋትና ጥልቀት ከዛ በኋላ የሚኖረው አማራጭ ይወሰናል። ይህም ማለት፣ የመጨረሻው ረቂቅ በማስታወቂያ ለሕዝብ ክፍት ከሆነው ረቂቅ ጋር ሲነጻጸር “መሠረታዊ ልዩነት” አለው ሊባል በሚችል መልኩ የተለወጠ እንደሆነ፣ የመመሪያ ማውጣት ሂደቱ ወደ ማጽደቅ ሊቀጥል አይችልም። ተቋሙ የመመሪያ ማውጣት ሂደቱን ሙሉ በሙሉ መተውካል፤ ለሰነድ ሂደቱን እንደ አዲስ ለመጀመር ይገደዳል።

“መሰረታዊ ልዩነት” አለ ሊባል የሚችለው ምን ዓይነት ለውጥ ነው? ለሚለው አዋጁ የራሱን ሁለት መመዘኛዎች አስቀምጧል። ከነዚህም የመጀመሪያው “የረቂቅ መመሪያው የተፈጻሚነት ወሰን በጉልህ የተለወጠ ከሆነ” የሚለው ነው። የአንድ መመሪያ የተፈጻሚነት ወሰን መመሪያው ግዴታ ወይም ሙሉ የሚፈጥርባቸው ሁኔታዎች ወይም ሰዎች አይነትና ቁጥር በጉልህ ቢጨምር ወይንም ቢቀንስ የመመሪያው የተፈጻሚነት ወሰን የተለወጠ ነው ማለት ይቻላል።

ለምሳሌ፣ የትራንስፖርት ሚኒስቴር ከጊዜ ወደ ጊዜ እየተባባሰ የመጣውን የትራፊክ አደጋ ለመቀነስ እንዲረዳ ሁሉም ሀገር አቋራጭ የህዝብ ማመላለሻ የንግድ ተሽከርካሪዎች የፍጥነት መገደቢያ መሳሪያ እንዲገጥሙ የሚያስገድድ ረቂቅ መመሪያ አዘጋጀ እንበል። ይህንን ረቂቅ አዘጋጅቶ ከባለድርሻ አካላት ጋር በተደረገ ምክክር

የፍጥነት መገደቢያው መገጠም ያለበት በሀገር አቋራጭ የህዝብ ማመላለሻ የንግድ ተሽከርካሪዎች ላይ ብቻ ሳይሆን በሁሉም ተሽከርካሪዎች መሆን ይኖርበታል በሚል ተወሰነ። በዚህ መሰረት የመጨረሻው ረቂቅ መመሪያ በዚህ መልኩ ተሻሽሎ እንዲዘጋጅ ቢወሰን፣ ሚኒስቴር መሪዎች ቤቱ የመመሪያ አወጣጥ ሂደቱን፣ በዋናነትም ማስታወቂያ የማውጣት እና አስተያየት መሰብሰብን የሚመለከቱ ሥነ-ሥርዓቶችን በድጋሚ እንዲያካሂድ ይጠበቅበታል። ምክንያቱም የመመሪያው የተፈጻሚነት ወሰን ቀደም ሲል በሀገር አቋራጭ የህዝብ ማመላለሻ የንግድ ተሽከርካሪዎች የነበረው በምክክሩ መሰረት የመጨረሻው ረቂቅ በሁሉም ተሽከርካሪዎች ተፈጻሚ እንዲሆን ስለታሰበ የረቂቅ የተፈጻሚነት ወሰን በጉልህ ተለውጧል። አዲስ ምክክር እንዲደረግ የተወሰነበት ምክንያት የመጀመሪያው ረቂቅ አይመለከተንም ብለው ከመሳተፍ የታቀቡ ሰዎች ለመሳተፍ እድል እንዲያገኙ ለማስቻል ነው።

ሁለተኛው በአዋጁ የተመለከተው የመሰረታዊ ልዩነት መመዘኛ “መመሪያው አዳዲስ ግዴታዎችን አካትቶ የተገኘ” እንደሆነ የሚለው ነው። ይህንን መመዘኛ ከላይኛው ምሳሌ አይይዞ ለማስረዳት፣ አደጋ እንዳይደርስ ከመከላከል በተጨማሪ አደጋ ሲደርስ ጉዳት ለመቀነስ ሀገር አቋራጭ የህዝብ ማመላለሻ መኪኖች ለሁሉም ተሳፋሪ የደህንነት ቀበቶ እንዲገጥሙ የሚያስገድድ አንቀጽ ቢጨመር፣ ወይም ዋናው የአደጋ ምንጭ የተሽከርካሪዎች ብቃት ስለሆነ አሁን ከሚደረገው አመታዊ የተሽከርካሪዎች የብቃት ፍተሻ በተጨማሪ የህዝብ ማመላለሻ ተሽከርካሪዎች በዓመት ሁለት ጊዜ የብቃት ፍተሻ እንዲያካሂዱ የሚደነግግ ማሻሻያ የመጨረሻው ረቂቅ ላይ ቢካተት፣ መሠረታዊ ልዩነት አለ ማለት ይቻላል። ምክንያቱም የመጨረሻው ረቂቅ በመጀመሪያው ረቂቅ ያልነበሩ አዳዲስ ግዴታዎች በመያዙ ነው። ስለዚህ የምክክር ሂደቱ እንደ አዲስ መጀመር ይጠበቅበታል ማለት ነው።

2.11 የማብራሪያ ጽሑፍ

አንቀጽ 14

ማንኛውም የአስተዳደር ተቋም መመሪያ በሚያወጣበት ጊዜ የሚከተሉትን መረጃዎች የያዘ የመመሪያው ማብራሪያ ማዘጋጀት አለበት፡-

14.1. መመሪያው የወጣበት የሕግ መሠረትና ዓላማ፤

14.2. በማስታወቂያው የተሰራጨው ረቂቅና የመጨረሻ ሆኖ በወጣው መመሪያ መካከል የይዘት ልዩነት ካለ የተደረጉትን ለውጦች ከነምክንያቶቹ የሚገልጽ ማስታወሻ

14.3. በረቂቅ መመሪያው ላይ የቀረቡ አስተያየቶችና የተወሰዱ እርምጃዎች ማጠቃለያ።

አንድ መመሪያ የሚያወጣ አስተዳደር ተቋም፣ መመሪያውን ሁሉም ሰው ተገንዝቦ ለመፈጸም እንዲችል፣ ማናቸውም መመሪያው ላይ ግልጽ ያልሆነ ድንጋጌ ካለ ለመተርጎም እንዲያስችል፣ የመመሪያውን አላማ እና የሕግ መሰረት፣ ይህም ማለት መመሪያውን ለማውጣት ስልጣን መኖሩን የሚጠቁም ድንጋጌ ብቻ ሳይሆን መመሪያው ሊያስፈጽመው የሚያልመውን ዋናው ሕግ የሚያመለክት ማብራሪያ ጽሁፍ እንዲያዘጋጅ ይገደዳል።

ከዚህ በተጨማሪ ከላይ በአንቀጽ 13 የተቀመጠውን የጉልህ ልዩነት መኖር አለመኖር ለመገምገም እንዲያስችል እንዲሁም በአንቀጽ 12 ንዑስ አንቀጽ ሁለት መሰረት የተሰጡ አስተያየቶችን ከግምት ማስገባቱን ለማረጋገጥ እንዲቻል የሚዘጋጀው የማብራሪያ ጽሁፍ በማስታወቂያው በተሰራጨው ረቂቅና የመጨረሻ ሆኖ በወጣው መመሪያ መካከል የይዘት ልዩነት ካለ የተደረጉትን ለውጦች ከነምክንያቶቹ የሚገልጽ ማስታወሻና በረቂቅ መመሪያው ላይ የቀረቡ አስተያየቶችና የተወሰዱ እርምጃዎች ማጠቃለያ እንዲያካትት ግዴታ ተጥሎበታል። ይህም መመሪያው ያለፈበት ሂደት በአግባቡ ለመገንዘብ፣ ይዘቱን በህግ ባለሙያ ብቻ ሳይሆን ማንበብና መጻፍ የሚችል ሁሉ በአግባቡ እንዲረዳው ለማስቻል እንዲሁም ስለመመሪያው የተደራጀ ሰነድ እንዲኖር ያስችላል። ለወደፊቱም መመሪያውን ማሻሻል አስፈላጊ ሆኖ ሲገኝ ለመነሻ በቂ ግብአት ይኖራል።

2.12 የመመሪያ ይዘትና ቅርፅ

አንቀጽ 15(1)

በአስተዳደር ተቋም የሚወጣ ማንኛውም መመሪያ የሚዘጋጀው በአማርኛና በእንግሊዝኛ ቋንቋ ሲሆን

ከመመሪያው ዋና ይዘት በተጨማሪ የሚከተሉትን መያዝ አለበት፡-

- ሀ) የመመሪያው ተራ ቁጥር፤
- ለ) መመሪያው እንዲወጣ የሥልጣን ምንጭ የሆነውን ሕግ፤
- ሐ) የመመሪያውን አጭር ርዕስ፤
- መ) ትርጓሜ፣ የተፈጻሚነት ወሰን፣ ዋና ዋና ድንጋጌዎች፤
- ሠ) የማሻሻያ፣ መሻሻያ፣ መሸጋገሪያ፣ ማቆያ ድንጋጌ ካለ ይህንኑ የሚመለከት ድንጋጌ፤
- ረ) የዚህ አዋጅ አንቀጽ 18 ድንጋጌ እንደተጠበቀ ሆኖ መመሪያው የወጣበትንና ተፈጻሚ የሚሆንበትን ቀን፡

አንቀጽ 15(2)

ማንኛውም መመሪያ በአጭርና በግልጽ ቋንቋ መጻፍ አለበት።

አንቀጽ 15(3)

የአስተዳደር ተቋም ሌላ አካል ያወጣቸውን በሥልጣኑ ክልል የሚወድቁ መመሪያዎች ወይም የሥነ-ምግባር ደንቦች በሙሉ ወይም በከፊል በማጣቀስ የራሱ መመሪያ አካል ማድረግ ይችላል።

አንቀጽ 15(4)

በዚህ አንቀጽ ንዑስ አንቀጽ 3 መሰረት የመመሪያው አካል ያደረጋቸውን ሰነዶች ለሕዝብ ተደራሽ ማድረግና በአንቀጽ 16 መሰረት እንዲመዘገቡ ለፌዴራል ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ መላክ አለበት።

በመመሪያ አዘገጃጀት ላይ ከሚታዩ ዋና ዋና ችግሮች አንዱ የይዘትና ቅርጽ ወጥነት አለመኖር ነው። በመጀመሪያ፣ በኢትዮጵያ ዘመናዊ ሕጎች በስፋት መደንገግና መታወጅ ከጀመሩበት ጊዜ አንስቶ ሕጎችን በአማርኛና እንግሊዘኛ ማተም የሕግ ሥርዓቱ ዋና መግለጫ ነው። የኢ.ፌ.ዴ.ሪ ነጋሪት ጋዜጣ ማቋቋሚያ አዋጅ ቁጥር 3/1987 አንቀጽ 2 (4) ላይም፣ የፌዴራል ነጋሪት ጋዜጣ የሚታተመው በአማርኛና እንግሊዘኛ ቋንቋዎች ይሆናል ተብሎ ተደንግጓል።

መመሪያዎችን በተመለከተ ግን አስገዳጅ ድንጋጌ ባለመኖሩና በነጋሪት ጋዜጣ የሚታተሙ ባለመሆናቸው፤ በሁለቱም ቋንቋዎች የሚዘጋጁበት ሁኔታ እምብዛም አልነበረም። ከአዋጅና ደንብ በመቀጠል መመሪያዎች ያላቸውን የሕግ ምንጭነት ሚና ከግምት በማስገባት የሁለት ቋንቋ አሰራር አስገዳጅ እንዲሆን በዚህ አዋጅ ተደንግጓል።

ይህ በሁለት ቋንቋዎች እንዲዘጋጁ የሚያስገድደው ድንጋጌ በመጨረሻ ታትሞ የሚሰራጭበትን ብቻ ሳይሆን ለአስተያየት በማስታወቂያ የሚወጣውን ረቂቅም በዚህ መንገድ ቢዘጋጅ ይመረጣል። አንዳንድ ጊዜ በተለይ የረቂቅ መመሪያዎች ዝግጅት በውጪ ሃገር ባለሙያዎች እገዛ በሚካሄድበት ወቅት ወይም ረቂቁ የሌለ ሃገር ሕጎችን እንደ ሞዴል በመውሰድ በሚዘጋጅበት ሁኔታ የመጀመሪያው ረቂቅ እንግሊዘኛ የመሆን እድሉ የሰፋ እንደሚሆን ታሳቢ በማድረግ፤ ተቋሙ ረቂቁን ለህዝብና ለባለድርሻ አካላት ከመክፈቱ በፊት በአማርኛ ተርጉሞ ማዘጋጀት ይጠበቅበታል።

ወደ ይዘትና ቅርጽ ስንመጣም ወጥ የሆነ ዘይቤ እንዲኖር በማሰብ ቢያንስ ቢያንስ ሁሉም መመሪያዎች ማካተት ያለባቸውን ይዘት መደንገግ አስፈላጊ ሆኖ ተገኝቷል። በዚህ መሰረት እያንዳንዱ መመሪያ ቢያንስ የመመሪያው ተራ ቁጥር፤ መመሪያው እንዲወጣ የሥልጣን ምንጭ የሆነውን ሕግ፤ የመመሪያውን አጭር ርዕስ፤ በተደጋጋሚ ጥቅም ላይ የሚውሉ ቁልፍ ቃላትና ሃረጎች ትርጓሜ፤ የተፈጻሚነት ወሰን፤ እንደነገሩ ሁኔታ መመሪያው የሚያሻሽላቸው፤ የሚሸራቸው እንዲሁም፤ መሸጋገሪያ ድንጋጌዎች ያሉ እንደሆነ፤ እነዚህን በግልጽ የሚያመለክቱ አንቀጾች ማካተት አለበት።

አንዳንድ የአሰራር ሂደቶችን የሚደነግጉ መመሪያዎች፤ እንዲሁም የስነምግባር ደንቦች በቀላሉ ለብዙ አስተዳደር ተቋማት አግባብነት ሊኖራቸው ይችላሉ። በእንደዚህ ያሉ ሁኔታዎች ውስጥ እያንዳንዱ የአስተዳደር ተቋም እራሱን የቻለ ሙሉ የመመሪያ አወጣጥ ሂደት ሳይከተል ተገቢ ናቸው ብሎ ያመነባቸውን መመሪያዎች በሙሉ ወይም በከፊል በማጣቀስ የራሱ መመሪያዎች አካል አድርጎ ሊሰራባቸው እንደሚችል ተደንግጓል።

አንዳንድ የአስተዳደር ተቋሞች ከውጭ አቻ መሰሪያ ቤቶች ጋር ባላቸው ግንኙነት ምክንያት የጋራ ደንቦች የሚያጸድቁበት አሰራር የተለመደ ነው። ለምሳሌ የጉምሩክ

ኮሚሽን የጉምሩክ ህብረት አባል በመሆኑ በጉምሩክ አባላት የጸደቀ የጉምሩክ ደንብ የሰራ መመሪያው አድርጎ መጠቀም ይጠበቅበታል። ይህ የጉምሩክ ደንብ በመመሪያ አወጣጥ ሥርዓት ማለፍ የሚጠበቅበት ባይሆንም የጉምሩኩ ደንብ ግን ለተገልጋዮች ክፍት መሆን ስላለበት መመዝገብ ይኖርበታል። የጤና ሚኒስቴር እንዲሁም የአካባቢ ጥበቃ ተመሳሳይ ዓለም አቀፍ ሰነዶች እንደሚኖሯቸው ይገመታል። ይህም በተመሳሳይ ሁኔታ መመዝገብ ይኖርበታል።

2.13 የመመሪያ ምዝገባ

አንቀጽ 16(1)

ማንኛውም የአስተዳደር ተቋም መመሪያ እንዳወጣ ተግባራዊ ከማድረጉ በፊት መመሪያውን ከነማብራሪያው ለፌዴራል ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ በመላክ እንዲመዘገብ ማድረግ አለበት።

አንቀጽ 16(2)

ፌዴራል ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ በዚህ አንቀጽ ንዑስ አንቀጽ (1) መሰረት የተላከለትን መመሪያ ቁጥር ሰጥቶ ይመዘገባል። መመሪያው ስለመመዘገቡም ለአስተዳደር ተቋሙ ወዲያው ማሳወቅ አለበት።

አንቀጽ 16(3)

የፌዴራል ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ የመዘገበውን መመሪያ ከነማብራሪያው መዘገብ ለአስተዳደር ተቋሙ ካሳወቀበት ዕለት ጀምሮ ለሕዝብ ክፍት ማድረግ አለበት።

አንቀጽ 16(4)

ማንኛውም የአስተዳደር ተቋም ይህ አዋጅ ከመውጣቱ በፊት በሥራ ላይ የነበረ መመሪያን ይህ አዋጅ በወጣ ከ90 ቀናት ባልበለጠ ጊዜ ውስጥ ለፌዴራል ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ በመላክ እንዲመዘገብ ማድረግ አለበት።

የአዋጁ ዋነኛ አላማ ከሆኑት ውስጥ የአስተዳደር ተቋማት ተግባሮች በሙሉ ግልፅነት እንዲኖራቸው እና የሕጋዊነትን መርህ እንዲያከብሩ ማድረግ ነው። አዋጁን ለማዘጋጀት ጥቅም ላይ የዋሉ የዳሰሳ ጥናቶች እና ውይይቶች እንደሚጠቁሙት አንዳንድ የአስተዳደር ተቋማት ምን ያህል መመሪያ እንዳላቸው ወይም በአንድ ጉዳይ ላይ ተፈጻሚ የሚሆን መመሪያ እንዳላቸው እና እንደሌላቸው

ለይቶ ማወቅ አስችጋሪ ነው። ይህ ሁኔታ እንዲሻሻል ማድረግ ከሚያስችሉ መንገዶች አንዱ መመሪያዎች በአንድ ማዕከል ተመዝግበው እንዲቀመጡ ማድረግ ነው። ይህም አንድ የአስተዳደር ተቋም ያሉት መመሪያዎች በሙሉ በግልፅ የሚታወቁ እና የተደራጁ እንዲሆኑ ያስችላል።

የአስተዳደር ተቋሙ ያወጣቸው መመሪያዎች በአንድ ቦታ ተመዝግበው መቀመጣቸው የትኞቹ መመሪያዎች በስራ ላይ እንዳሉ የትኞቹ ደግሞ እንደተሻሩ ለማወቅ፤ ለተገልጋዮች የተሻለ እድል ከመስጠቱም በተጨማሪ ሕጋዊነትን ባልጠበቀ መንገድ የሚሻሩ ወይም በተገቢ መንገድ ያልፀደቁ መመሪያዎችን ከሕጋዊዎቹ ለይቶ ለማወቅ ይረዳል። መመሪያዎቹ የሚመዘገቡት ከነማብራሪያቸው መሆኑ ደግሞ የመመሪያ አወጣጥ ሂደቱ ላይ ጥያቄ ያለው ወይም የመመሪያዎቹን ይዘት መረዳት የሚፈልግ ማንኛውም ሰው በቂ መረጃ እንዲያገኝ ያስችለዋል።

የአስተዳደር ተቋማት መመሪያቸው በፌዴራል ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ እንዲመዘገቡ የሚልኩት መመሪያው በስራ ላይ ከመሞሉ በፊት መሆን አለበት። የፌዴራል ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ ደግሞ የተላኩለትን መመሪያዎች ግልፅ በሆነ መልኩ ቁጥር ሰጥቶ በተገቢው መንገድ የመመዘገብ ግዴታ አለበት። የተላኩለትን መመሪያዎች ስለመመዘገቡም ወዲያውኑ ለባለመመሪያው የአስተዳደር ተቋም ማሳወቅ ይኖርበታል። ይህም በአንቀጽ 18 መሰረት የመመሪያዎቹ ተፈጻሚነት አጀማመር ላይ አስተዋፅዖ ይኖረዋል።

የፌዴራል ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ የመዘገባቸውን መመሪያዎች ከነማብራሪያዎቻቸው ለሕዝብ ክፍት የማድረግ ግዴታ አለበት። መመሪያዎቹ በአንድ ማዕከል ተመዝግበው እንዲቀመጡ ያስፈለገበት ዋነኛው አላማም መመሪያዎችን ለማንኛውም ሰው ተደራሽ ለማድረግ ነው።

አዋጁ በዋናነት የሚመለከተው አዋጁ ከመጽደቁ በኋላ የሚኖረውን የመመሪያዎች አወጣጥ ሂደት ነው። ነገር ግን አዋጁ ከመውጣቱ በፊት ያለውን ሰፊ የአስራር ብልሹነትና ውጤቱን እንዳለ ትቶ ማለፍ፤ “አለባብሰው ቢያርሱ በአረም ይመለሱ” እንዲሉ፤ የአዋጁን አፈጻጸም ሊገዳደሩና አላማውን እንዳያሳካ እንቅፋት ሊሆኑ የሚችሉ እድሎችን ሊፈጥር እንደሚችል አሌ አይባልም። በሌላ በኩል ሁሉም በስራ ላይ ያሉ መመሪያዎች በአዋጁ የተመለከቱትን ሁሉንም የአዲስ መመሪያ አወጣጥ ሥነ-ሥርዓት

ተከትለው ይውጡ ቢባል፤ የሚያስከትለው ከመጠን ያለፈ አስተዳደራዊ ጫና ከግምት በማሰገባት መካከለኛ አካሄድ እንዲመረጥ ሆኗል።

ስለዚህ አዋጁ ባስቀመጣቸው ድንጋጌዎች መሰረት ወደፊት ከሚወጡ መመሪያዎች ባሻገር አዋጁ ተፈጻሚ ከሆነበት ቀን ቀድመው የፀደቁና በስራ ላይ ያሉ መመሪያዎች እንዲመዘገቡ ያስገድዳል። ለዚህም የአስተዳደር ተቋማቱ አዋጁ ከመውጣቱ አስቀድሞ ያሏቸውን መመሪያዎች በሙሉ ከላይ በተገለፀው መንገድ በዘጠና ቀናት ውስጥ ለጠቅላይ አቃቤ ህግ አቅርበው እንዲያስመዘገቡ ግዴታ ይጥላል። ይህ አንቀጽ ከአዋጁ አንቀጽ 18 ጋር ተጣምሮ ሲነበብ ከአዋጁ መውጣት በፊት በስራ ላይ የነበሩ መመሪያዎች በዚህ የ90 ቀን ገደብ ውስጥ ያልተመዘገቡ እንደሆነ ተፈጻሚነታቸው ቀሪ እንደሚሆን ይደነግጋል።² ነገር ግን የአስተዳደር ተቋሙ ነባር መመሪያው አሁንም ያስፈልገኛል ብሎ ካመነ በዚህ አዋጅ በተቀመጠው የመመሪያ አወጣጥ ሥርዓት መሰረት መመሪያውን አስጸድቆ ስራ ላይ ማዋል ይችላል።

2.14 የመመሪያ ተደራሽነት

አንቀጽ 17(1)

የፌዴራል ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ በዚህ አዋጅ አንቀጽ 16 መሠረት የመዘገበውን መመሪያ በድረ-ገጹ ላይ መጫን አለበት።

አንቀጽ 17(2)

ማንኛውም የአስተዳደር ተቋም ያወጣውን መመሪያ፡-

ሀ) አሳትሞ ለሚመለከታቸው መንግስታዊና ሌሎች ባለድርሻ አካላት ማሠራጨት እና

ለ) በተቋሙ ድረ-ገጽ ላይ መጫን አለበት።

2 ይህ አዋጅ ሥራ ላይ መሞሉን ተከትሎ መመሪያዎችን የመመዘገብ ሃላፊነት የተሰጠው የጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ መስሪያ ቤት የፌዴራል፤ የአዲስ አበባና የድሬዳዋ አስተዳደር መስሪያ ቤቶች ነባር መመሪያዎቻቸውን እንዲያስመዘገቡ የሚያሳስብ ደብዳቤ መጻፉ፤ በመገናኛ ብዙሃንም ማስገናኛ ታውቋል። ነገር ግን በዚህ ጥሪ መሠረት ቀርበው የተመዘገቡ መመሪያዎች በጣት የሚቆጠሩ ነበሩ። ወቅቱ የኮሮና ስርጭት የተስፋፋበትና መስሪያ ቤቶች በሙሉ አቅማቸው የሚሰሩበት ወቅት ስላልነበር ነው በሚል ተጨማሪ የተራዘመ ጊዜ ተሰጥቶ ሌላ እድል መስጠቱ ለመንገዘብ ችለናል። በዚህ ረገድ ግን ውጤቱ ምን እንደሚመስል የተደራጀ መረጃ ማግኘት አልተቻለም።

አንቀጽ 17(3)

ማንኛውም የመመሪያውን ቅጂ ማግኘት የሚፈልግ ሰው መመሪያውን ባለበት ሁኔታ የመመልከት ወይም ወጪውን ሸፍኖ ከአስተዳደር ተቋሙ የማግኘት መብት አለው። የመመሪያዎች የተደራሽነት ችግር በሃገራችን የህግ ሥርዓት ቁልፍ ከሚባሉት የመልካም አስተዳደር ችግሮች አንዱ ሆኖ ቆይቷል። መመሪያ ህግ መሆኑ የታመነ ቢሆንም እንደ ሌሎቹ ህጎች ማለትም አዋጅና ደንብ በነጋሪት ጋዜጣ እንዲታተም ግዴታ ባለመጣሉ በዘመድ ወይም በሚታወቅ ሰው ትብብር ብቻ የሚገኝ ሰነድ ሆኗል። ይህ አዋጅ ይህንን ችግር ለመቅረፍ ምንም እንኳን መመሪያ በነጋሪት ጋዜጣ እንዲታተም ባያስገድድም³ ለተደራሽነቱ አመቺ መንገዶች አደራጅቷል።

ቀደም ሲል በአንቀጽ 16(3) እንደተመለከተው የፌዴራል ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ የመዘገባቸውን መመሪያዎች ለህዝብ ይፋ ማድረግ ይኖርበታል። የመመሪያው ባለቤት የሆነው የአስተዳደር ተቋምም መመሪያዎቹን ለህዝብ ይፋ የሚያደርግባቸው የተለያዩ መንገዶች ተቀምጠዋል። መመሪያዎቹን በተደራጀ መልኩ አሳትሞ በቤተ መጻሕፍት እንዲሰራጩ ማድረግ ወይም በራሱ ተቋም ውስጥ ሰዎች መመሪያዎቹን ማንበብ ወይም ወጪውን ሸፍነው ቅጂውን መውሰድ የሚችሉበትን ሁኔታ ማመቻቸት ይችላል። አንቀጽ 17(1) ግን የፌዴራል ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ መመሪያዎቹን በድረ-ገጽ ላይ የመጫን ግልፅ ግዴታን ይጥልበታል። በዚህ አንቀጽ የተመለከተው ቢኖርም ግን የፌዴራል ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ መመሪያዎቹን በድረ-ገጽ ከመጫን በተጨማሪ በሌላ መልኩ ለሕዝብ ይፋ ማድረግ የሚችልበትን ሁኔታ አይከለክልም።

እነዚህ ግዴታዎች ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ ላይ የተቀመጡበት ዋናው ምክንያት፣ በአዋጅ ቁጥር 943/2016 አንቀጽ 6 (5) (ለ) “የፌዴራል ሕጎችን የማሰባሰብና ማጠቃለል ሥራ ይሰራል፤ የክልል ሕጎችን ያሰባሰባል፤ እንደአስፈላጊነቱም እንዲጠቃለሉ ያደርጋል” በማለት የተሰጠውን ስልጣን ከግምት በማስገባት ነው። የመረጃ መረብ ቴክኖሎጂ መስፋፋት ጋር ተያይዞ በሌሎች ሃገሮች በሰፊው እየተተገበረ የመጣውን፣ የአንድን

ሃገር ሁሉንም ሕጎች በአንድ ማዕከላዊ የመረጃ ቋት የማደራጀት አሰራር ማስተዋወቅም ሌላኛው የአዋጁ አላማ ነው።

መመሪያዎችን ለሕዝብ ተደራሽ በማድረግ ረገድ የፌዴራል ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ ካለው ሚና በተጨማሪ መመሪያዎቹን ያወጡት የአስተዳደር ተቋማትም ሰፊ ያለ ግዴታ አለባቸው። ይህም መመሪያዎችን የሚፈልግ ሰው አስፈላጊውን ወጪ ሸፍኖ የመመሪያዎቹን ቅጂ ማግኘት እንዲችል ከማድረግ ይጀምራል። በተጨማሪም መመሪያው በተቋሙ ድረ-ገጽ መጫን ይኖርበታል። ከዚህ ባለፈም የአስተዳደር ተቋማቱ ያወጧቸውን መመሪያዎች አትመው ለሚመለከታቸው አካላት መላክ ይኖርባቸዋል። የአስተዳደር ተቋማቱ መመሪያዎቻቸውን አሳትመው ሊልኩላቸው የሚገቡት አካላት የመመሪያው ይዘት ወይም ዝርዝር ድንጋጌዎች ተፈጻሚ የሚሆኑባቸው የህብረተሰብ ክፍል ወኪሎች ወይም ማህበራት፣ ወይም በጉዳዩ ላይ የሚሰሩ ተቋማት ሊሆኑ ይችላሉ። ከመመሪያው አፈጻጸም ጋር ግንኙነት የሚኖራቸው የመንግስት ተቋማትም መመሪያው ታትሞ ሊላክላቸው ይገባል።

2.15 የመመሪያ ተፈጻሚነት

አንቀጽ 18(1)

በዚህ አዋጅ አንቀጽ 16 መሠረት ያልተመዘገበ እና በአንቀጽ 17 ንዑስ አንቀጽ (2) ፊደል ተራ (ለ) መሠረት በአስተዳደር ተቋሙ ድረ-ገጽ ላይ ያልተጫነ መመሪያ ተፈጻሚነት አይኖረውም።

አንቀጽ 18(2)

በዚህ አንቀጽ ንዑስ አንቀጽ (1) መሠረት ተፈጻሚነቱን ያጣ መመሪያ ተፈጻሚነት እንዲኖረው በዚህ ክፍል ንዑስ ክፍል ሁለት የተደነገገውን የቅድመ መመሪያ አወጣጥ ሥነ-ሥርዓት ተከትሎ እንደ አዲስ እንዲወጣ ሊደረግ ይችላል።

በኢትዮጵያ የሕግ ሥርዓት ውስጥ በመርህ ደረጃ አዋጅ እና ደንብ ተፈጻሚ የሚሆኑት በነጋሪት ጋዜጣ ከወጡበት ቀን አንስቶ እንደሆነ ይታወቃል። ይህ አዋጅ ግን ከላይ እንደገለጽነው መመሪያዎች በነጋሪት ጋዜጣ እንዲታተሙ አያስገድድም። በአስተዳደር ተቋማት እጅግ በርካታ መመሪያዎች ከመውጣታቸው አንፃር እንዲሁም መመሪያዎች ከአዋጆች እና ከደንቦች በፈጠነ መልኩ በየጊዜው የሚሻሻሉ

3 የሰራተኛው በዚህ ርዕስ ጉዳይ ባደረገው ውይይት መመሪያው እንደ ሌሎቹ ህጎች በነጋሪት ጋዜጣ መታተም ግዴታ ሊሆን ይገባል የሚል ሃሳብ የተንሸራሸረ ቢሆንም፣ ከመመሪያዎች ብዛትና ሰፊነት አንጻር ተመራጭ ሆኖ አልተገኘም።

እና የሚሻሩ ከመሆናቸው አንጻር የመመሪያዎቹን ተፈጻሚነት በነጋሪት ጋዜጣ ታትመው ከመውጣታቸው ጋር ማያያዝ ብዙ ችግሮች ሊኖሩት ይችላሉ። መመሪያዎች የአዋጆችን ዝርዝር አፈፃፀም የሚወስኑ ሰነዶች በመሆናቸው በተግባር በይፋዊ ጋዜጣ መታተም የሚወስደው ጊዜና ጉልበት ተፈጻሚነታቸውን እንዲገድበው ማድረግ ተገቢ አይሆንም። ስለሆነም ማንኛውም ሕግ ለህዝብ በበቂ ሁኔታ ይፋ ሳይደረግ የህግ ውጤት ሊኖረው አይገባም የሚለውን መርሕ ባከበረ መልኩ አዋጁ የራሱን አቋም ደንግጓል።

በአዋጁ መሰረት አንድ መመሪያ ተፈጻሚ እንዲሆን ሁለት መለኪያዎችን ማለፍ ይጠበቅበታል። የመጀመሪያው በአንቀጽ 16 መሰረት በፌዴራል ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ መመዘኑ ነው። ሁለተኛው ደግሞ በአንቀጽ 17(2(ለ)) መሰረት አስተዳደር ተቋሙ መመሪያውን በድረ-ገጽ መጫኑ ነው። ከእነዚህ ቅድመ ሁኔታዎች መካከል አንዱ እንዲሆን ቢገድል መመሪያው ተፈጻሚ ሊሆን አይችልም። በፌዴራል ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ ያልተመዘገበ እና በአስተዳደር ተቋሙ ድረ-ገጽ ላይ የማይገኝ መመሪያ ተፈጻሚ ሊሆን አይችልም። ማንኛውም ሰው እነዚህ ሁለት መለኪያዎች ያላለፈ መመሪያ ተግባራዊ መሆኑን በመቃወም መመሪያው ውድቅ እንዲደረግለት መጠየቅ ይችላል።

ነገር ግን አንድ መመሪያ በፌዴራል ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ በመመዘኑ እና በተቋሙ ድረ-ገጽ በመጫኑ ብቻ ሕጋዊ ይሆናል ማለት አይደለም። በአዋጁ ክፍል ሦስት ንዑስ ክፍል ሁለት የተደነገገውን የቅድመ መመሪያ አወጣጥ ሥነ-ሥርዓት መከተሉ አስከፊተረጋገጠ ድረስ መመሪያው እነዚህን ሁለት ሁኔታዎች በማሟላቱ ብቻ ተፈጻሚ አይሆንም።

2.16 የመመሪያ ተፈጻሚነት ግምገማ

አንቀጽ 19

ማንኛውም የአስተዳደር ተቋም ያወጣውን መመሪያ አፈጻጸም በተመለከተ በየጊዜው እየገመገመ አሰፈላጊውን እርምጃ መውሰድ አለበት።

ይህ የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት አዋጅ ከመውጣቱ በፊት የተካሄዱ አንዳንድ የዳሰሳ ጥናቶች እንዳመለከቱት፤

ጥቂት የማይባሉ አስተዳደር ተቋማት ስንት መመሪያዎች እንዳሉባቸው እንዲሁ በርግጠኝነት ለመናገር አይችሉም። በተጨማሪም ብዙ ጊዜ አንድን ጉዳይ የሚመለከቱ መመሪያዎች በተደራራቢነት በመውጣታቸው ምክንያት ለባለጉዳይ፣ ለአስፈጻሚ መስሪያ ቤቶች ባለሙያዎችም በቀላሉ ለመረዳትና ለመከተል የሚያስቸግሩበት ሁኔታ ይፈጠራል።

በመሠረቱ የአስተዳደር ተቋማት መመሪያ በማውጣት ሕግ እንዲደነግጉ የሚደረግበት አንዱ ምክንያት ተቀያይሪ ሁኔታዎችን በማገናዘብ ረጅምና ውስብስብ ወደሆነው መደበኛ የሕግ አወጣጥ መሄድ ሳያስፈልግ በየጊዜው ማሻሻያዎችን ለማድረግ እንዲያስችል ነው። ስለዚህም መመሪያዎች ከአዋጅ እና ደንብ በተሻለ መልኩ ወቅቱን ያገናዘቡ እንዲሆኑ ይጠበቃል። እንዲሁም በአፈፃፀም ወቅት የታዩ ችግሮችን በማስተካከል በየጊዜው መሻሻል እንደሚኖርባቸው ይታመናል። የአዋጁ አንቀጽ 19ም ይህንን ተለዋዋጭ ሁኔታ ለአስተዳደር ተቋማት የሚያስገነዝብ ነው።

በተጨማሪም የአስተዳደር ተቋሞች ቋሚና አላቂ ንብረቶቻቸውን በየወቅቱ ቆጠራ እያከናወኑ የሚወገደውን እያስወገዱ፤ የሚሸጠውን እንደሚሸጡት ሁሉ መመሪያዎቻቸውንም በየወቅቱ እየገመገሙ እርምጃ እንዲወስዱ ይጠበቅባቸዋል። የሕግ አውጪው አካልም የአስተዳደር ተቋማት ላይ የንብረት አያያዛቸውን በተመለከተ ግምገማ እንደሚያደርግባቸው ሁሉ በመመሪያ አያያዛቸው ረገድም ተመሳሳይ ክትትል ሊያደርግባቸው ይገባል።

ምዕራፍ ሦስት – የአስተዳደር ውሳኔ አሰጣጥ እና አፈፃፀም ሥነ – ሥርዓት

የአስተዳደር ውሳኔ መስጠት እና መፈፀም የአስተዳደር ተቋሞች ከተፈጥሮ ባህሪያቸው የሚመነጭ የዕለት ተዕለት ዋነኛ ተግባር ነው። እነዚህ ውሳኔዎች ባንዱ ወይም በሌላ መልኩ በሰዎች መብትና ጥቅም ላይ ውጤት ማስከተላቸው አይቀርም። በመሆኑም እነዚህ ተግባራት በአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት አዋጁ ክፍል ሦስት በተደነገገው መሠረት መከናወን አለባቸው። የአስተዳደር ውሳኔ ትርጉም እና በአዋጁ ክፍል ሦስት የተደነገገው ሥነ-ሥርዓት ተፈፃሚነት ወሰን በአዋጁ ክፍል አንድ ስለተመለከተ እዚህ ላይ መድገሙ አስፈላጊ ሆኖ አልተገኘም።

- ሀ) ቀን፣ የአቤቱታ አቅራቢው ወይም ወኪሉ ስም፣ ፊርማ እና አድራሻ፤
- ለ) አስተዳደራዊ ተግባሩን የሚፈፅመው ተቋም ስም፤
- ሐ) የአቤቱታ አቅራቢው መብት ወይም ጥቅም፤
- መ) ተቋሙ ሊፈፅመው የሚገባ አስተዳደራዊ ተግባር፤
- ሠ) ተቋሙ ለሚተገብረው አስተዳደራዊ ተግባር መሰረት የሆኑ ምክንያቶች እና ተያያዥ ማስረጃዎች፤

3.1 የአስተዳደር ውሳኔ አጀማመር

የአስተዳደር ውሳኔ የሚጀመረው በአዋጁ አንቀጽ 20፤ 21 እና 22 እንደሚከተለው በተደነገገው መሠረት ነው።

አንቀጽ 20

- 1. የአስተዳደር ውሳኔ እንዲሰጥ የሚቀርብ ጥያቄ ጉዳዩ በሚመለከተው ሰው ወይም በወኪሉ ሊቀርብ ይችላል።
- 2.. የአስተዳደር ውሳኔ በሚመለከተው የአስተዳደር ተቋም አነሳሽነት ሊጀመር ይችላል።

አንቀጽ 21

- 1. የአስተዳደር ውሳኔ ጥያቄ በጽሑፍ ሆኖ እንደሁኔታው በአካል፣ በተመዘገበ ፖስታ ወይም በኤሌክትሮኒክ ዘዴ ሊቀርብ ይችላል።
- 2. የአስተዳደር ውሳኔ ይሰጥልኝ ጥያቄ አቤቱታ በፅሑፍ ሲቀርብ የሚከተሉትን መያዝ ይኖርበታል፡-

3. የአስተዳደር ተቋሙ የአስተዳደር ውሳኔ ጥያቄ የሚቀርብበትን ቅጽ ሊያዘጋጅ ይችላል።

አንቀጽ 22

- 1. አቤቱታ የቀረበለት ተቋም አቤቱታውን በተረከበበት ጊዜ አቤቱታውን የተቀበለ መሆኑን መዝግቦ የማረጋገጫ ጽሑፍ መስጠት አለበት።
- 2.. የማረጋገጫ ጽሑፍ አቤቱታውን የተቀበለ መሆኑንና ከአቤቱታው ተያይዘው የቀረቡ ሰነዶችን ዝርዝር የሚያሳይ መሆን አለበት።

ጉዳዩ በሚመለከተው ሰው ወይም በወኪሉ

የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት ሕጉ ተፈፃሚ የሚሆነው በሰዎች መብት ወይም ጥቅም ላይ በቀጥታም ይሁን በተዘዋዋሪ ውጤት በሚኖራቸው የአስተዳደር ውሳኔዎች ላይ ነው። ይህ ከሆነ የአስተዳደር ውሳኔ ይሰጥልኝ ጥያቄ ሊቀርብ የሚገባው በሙብቱ ወይም በጥቅም ሕጋዊ ባለቤት ሊሆን ይገባል። ሆኖም የውክልና ሕግ ሰዎች መብታቸውን እና ጥቅማቸውን በወኪል እንዲያስተዳድሩ ስለሚፈቅድ ጉዳዩ የባለጉዳዩን በአካል መገኘት የማይፈልግ ከሆነ የአስተዳደር

ውሳኔ ይሰጥልኝ ጥያቄ በወኪል ሊቀርብ ይችላል። ለምሳሌ አንድ ሰው የግብር ከፋይ መለያ ቁጥር ለማውጣት አሻራው የግድ ስለሚያስፈልገው በአካል መገኘት አለበት። ሆኖም መለያ ቁጥሩን ይዞ የንግድ ፍቃድ በውክልና ማውጣት ይችላል። ይህ የሚሆነው ግን በማንኛውም ጉዳይ አስፈፅሞለሁ በሚል ሰው ሳይሆን በውክልና ሕግ መሠረት በተረጋገጠ ውክልና ስልጣን በተሰጠው ሰው መሆን አለበት።

በሚመለከተው የአስተዳደር ተቋም

የአስተዳደር ውሳኔ ከአስተዳደር ተቋሙ የዕለት ተዕለት ተግባር ጋር በተያያዘ በአስተዳደር ተቋሙ ተነሳሽነትም ሊጀመር ይችላል። ለምሳሌ የአካባቢ ደህንነት እንዲቆጣጠር በሕግ ስልጣን የተሰጠው የአስተዳደር ተቋም የአስተዳደር ውሳኔ ይሰጥልኝ ጥያቄ በሰዎች እስከሚቀርብ ሳይጠብቅ የአካባቢ ደህንነትን የሚመለከቱ ውሳኔዎች ሊሰጥ እና በሰዎች መብት ወይም ጥቅም ላይ ውጤት ሊያስከትል ይችላል። በራሱ አነሳሽነት ጉዳይ አንስቶ ውሳኔ መስጠት የአስተዳደር ተቋም ከፍርድ ቤት የሚለይበት አንዱ ባህሪ ይህ ነው። ፍርድ ቤት በባለጉዳይ በሚቀርብ አቤቱታ መነሻነት እንጂ በራሱ አነሳሽነት የሚሰጠው ውሳኔ የለም።

በጽሑፍ ሆኖ እንደሁኔታው በአካል፣ በተመዘገበ ፖስታ ወይም በኤሌክትሮኒክ ዘዴ

የአስተዳደር ውሳኔ ይሰጥልኝ ጥያቄ ለአስተዳደር ተቋሙ መቅረብ ያለበት በጽሑፍ ነው። ጽሑፉ በወረቀት ላይ በእጅ ወይም በመሣሪያ የታተመ እና ለአስተዳደር ተቋሙ በአካል የቀረበ፣ በተመዘገበ ፖስታ የተላከ፣ በኢሜይል ወይም በሌላ ኤሌክትሮኒክ ዘዴ የተላከ፣ ወይም በኤሌክትሮኒክ ዘዴ በአስተዳደር ተቋሙ ድረ-ገጽ ላይ የተጫነ ሊሆን ይችላል። ይህ አብዛኞቹ የኢትዮጵያ የአስተዳደር ተቋሞች የቃል ጥያቄ እየተቀበሉ ሲወሰኑ የነበረበትን አሠራር ያስቀራል። ይህ ደግሞ የአስተዳደር ተቋሞቹም ሆኑ የአስተዳደር ውሳኔ እንዲሰጣቸው የሚጠይቁ ሰዎች የማስረጃ ችግር እንዳይገጥማቸው ያደርጋል። ለዘመናዊነትም መረጃውን ሆኖ እንደሚያገለግል ይታመናል።

ጽሑፉ በኤሌክትሮኒክ ዘዴ ለአስተዳደር ተቋሙ ሲቀርብ ሊኖር የሚችለው የፊርማ ወይም የባለቤትነት ጥያቄ አገሪቱ በሚኖራት የማስረጃ እና የኤሌክትሮኒክ ፊርማ

ሕግ እንዲሁም በመረጃ መረብ ቴክኖሎጂ ዘዴ እንዲፈታ ታስቧል። ይህ ችግር የአስተዳደር ተቋሙ በድረ-ገፁ በሚያዘጋጀው የኤሌክትሮኒክ ቅጽ እና መለያ ዘዴም ሊፈታ ይችላል ተብሎ ተገምቷል።

በአንቀጽ 21(2) የተዘረዘሩትን ነገሮች ይዘ

የአስተዳደር ውሳኔ ይሰጥልኝ ጥያቄ ለአስተዳደር ተቋሙ በጽሑፍ በሚቀርብበት ጊዜ በንዑስ አንቀጽ 2 የተዘረዘሩትን ነጥቦች መያዝ ይኖርበታል። በ “ሀ” እና በ “ለ” የተዘረዘሩት ነጥቦች በጥያቄ አቅራቢው ሰው ወይም ወኪል እና በአስተዳደር ተቋሙ መካከል የነበረውን ግንኙነት መዘግብ ለማስቀመጥ ይረዳሉ። ከ “ሐ” እስከ “ሠ” የተዘረዘሩት ነጥቦች ደግሞ የጥያቄ አቅራቢውን ሰው መብት ወይም ጥቅም ምንነት፣ ጥያቄው በአስተዳደር ተቋሙ የስልጣን ወሰን ውስጥ የሚወድቅ ስለመሆኑ፣ እና የአስተዳደር ተቋሙ ሊፈፀመው የሚገባውን ተግባር ወይም ሊሰጠው የሚገባውን ውሳኔ የሚመለከቱትን የፍሬ ነገር፣ የሕግ እና የማስረጃ መነሻዎች ጥያቄ አቅራቢው ሰው ወይም ወኪሉ እና የአስተዳደር ተቋሙ በሚገባ እንዲረዱ ያደርጋሉ።

ይህ ሰዎች የፍሬ ነገር፣ የሕግ እና የማስረጃ መሠረት የሌለውን ጥያቄ ይዘው ወደ አስተዳደር ተቋሞች እንዳይመላለሱ እና የአስተዳደር ተቋሞቹም ትክክለኛ የአስተዳደር ውሳኔ እንዲወስኑ ያግዛል። አሁን ባለው አሠራር ተገልጋዮች የሚያቀርቧቸው አቤቱታዎች ወጥነት ያላቸው አይደሉም። ይህ ብቻ ሳይሆን ረጅም እና የተንዛዙ ለጉዳዩ አግባብነት የሌላቸው ነጥቦች የተካተቱባቸው ሆነው ይታያሉ። ውሳኔ ሰጪዎችም የአቤቱታውን ይዘት ለመረዳት የሚቸገሩበት ሁኔታ ብዙ ሰዎች ለውጥ ይገባሉ። በአቤቱታው ውስጥ መካተት ያለባቸውን ነጥቦች በአዋጁ ዘርዘር ማስቀመጥ የአቤቱታ ይዘት ወጥነትን ለማስፈን ይረዳል።

የአስተዳደር ተቋሙ ቅጽ

የአስተዳደር ተቋሙ የአስተዳደር ውሳኔ ጥያቄ የሚቀርብበትን ቅጽ ሊያዘጋጅ ይችላል። ቅጹ ወጥ ሆኖ እንደ ጉዳዩ አይነትና ይዘት ስራን ሊያቀላጥፍ እና ጊዜን ሊቆጥብ በሚችል ሁኔታ ሊዘጋጅ ይችላል። ይህ በተግባር የሚታየውን የተዘበራረቀ የአስተዳደር ውሳኔ ይሰጥልኝ ጥያቄ አፃፍ ያስቀራል። እንዲሁም የተሟላ ጥያቄ በማቅረብ ጊዜን እና ጥራትን የጠበቀ ውሳኔ ለማግኘት

እና ለመስጠት ይረዳል። ቅጹ በወረቀት የታተመ ወይም በኤሌክትሮኒክ ዘዴ ሊዘጋጅ የሚችል ሆኖ በንዑስ አንቀጽ 2 የተዘረዘሩትን ነጥቦች መያዝ ይኖርበታል። ከዚህ በታች የተመለከተው ቅጽ የአስተዳደር ተቋሞች ማመልከቻዎች የሚቀርቡበት መንገድ ለማመላከት በሞዴልነት ይረዳል።

የአስተዳደር ውሳኔ መጠየቂያ ቅጽ
(ጥያቄውን በዚህ ቅጽ ዓይነት ጽፎው ያቅርቡ)

ቀን ---/---/--- ዓ.ም

ለ ... መ/ቤት

አድራሻ፡- ከተማ ወረዳ ቀበሌ የቤት ቁጥር ስልክ ኢ.ሜይል

ጉዳዩ፤ ...

1. የአመልካቹ ሙሉ ስም.....
2. የአመልካቹ አድራሻ፡- ከተማ ወረዳ ቀበሌ የቤት ቁጥር ስልክ ... ኢ.ሜይል
3. ጉዳዩ የሚመለከተው የመ/ቤቱ ሥራ ክፍል ስም (መ/ቤቱን ጠይቀው ይሙሉ)
4. ማመልከቻ የቀረበበት ዋና ጉዳይ (ፍሬ ሃሳብ ወይም ጭብጥ)
.....
5. እንዲደረግ ወይም እንዲፈፀም የተፈለገው ውሳኔ
.....
6. ለማመልከቻው መሠረት የሆነው ህግ እና አንቀጽ (ከተቻለ)
.....
7. የማመልከቻው ደጋፊ ማስረጃዎች ዝርዝር (ሰነዶች ከሆኑ ማመልከቻውን የሚቀበለው የመ/ቤቱ ሠራተኛ ወይም ኃላፊ ከዋናው ጋር ያመሳክራቸው ኮፒዎች ያያይዙ)፤
.....
8. የአመልካቹ ፊርማ ቀን

ጥያቄን መመዘገብ እና የመቀበል ማስረጃ

የአስተዳደር ተቋሙ የአስተዳደር ውሳኔ ይሰጥልኝ ጥያቄውን መዘግብ ጥያቄውን ስለመቀበሉ ለጥያቄ አቅራቢው በጽሑፍ ማረጋገጫ መስጠት አለበት። አሁን ባለው አሠራር የአስተዳደር ተቋሞች በተገልጋዮች ለሚቀርብ ማመልከቻ ደረሰኝ ሲሰጡ አይስተዋልም። ደረሰኝ ስጡኝ ብሎ መጠየቅም እንደቅንጦት ይቆጠራል። ጥያቄውን መመዘገብ እና ለጥያቄ አቅራቢው በጽሑፍ ማረጋገጫ መስጠት የውሳኔ ይሰጥልኝ ጥያቄው ወዲያውኑ የሚስተናገድ በሆነ ጊዜም ይሁን በቀጠሮ በሚታይበት ጊዜ ሊፈፀም ይገባል። የማረጋገጫ ጽሑፉ የአስተዳደር ተቋሙ ጥያቄውን የተቀበለበትን ጊዜ፤ ጥያቄውን መቀበሉን እና ከጥያቄው ጋር ተያይዘው የቀረቡ ሰነዶችን ዝርዝር የሚያሳይ መሆን አለበት። ማረጋገጫው ኩፍን በመስጠት ወይም ተገልጋዩ በቀሪነት በያዘው ኮፒ ላይ ቀንና ማህተም በማድረግ ሊከናወን ይችላል።

ጥያቄውን መመዘገብ እና ለጥያቄ አቅራቢው በጽሑፍ ማረጋገጫ መስጠት ለአስተዳደር ተቋሙ የቀረቡ ጥያቄዎች እንዳይረሱና እንዳይጠፉ ለመከላከል እንዲሁም ለአስተዳደር ተቋሙ እና ለጥያቄ አቅራቢው ማስረጃ እንዲኖር ለማድረግ ይረዳል። እንደዚሁም ወደሚቀጥለው ውሳኔ ሰጪ አካል ሲኬድ ቀድሞ ላለው አካል ጥያቄ ቀርቦ እንደነበረ በቀላሉ የሚያሳይ ይሆናል።

ለምሳሌ በአዲስ አበባ የሚገኙ ወረዳዎች አዲስ መታወቂያ ለመስጠት ባለጉዳዩ ቀድሞ ከሚኖርበት ቀበሌ ወይም ወረዳ መሸኛ ይዞ እንዲመጣ እና መታወቂያ የሚያወጣበትን ቤት እንዲለይ አድርገው ከሰድስት ወር በኋላ እንዲመጣ በቃል በመንገር ያሰናብታሉ። ባለጉዳዩ የሚሰጠው ማስረጃ ሳይኖር እና ምን እንደተመዘገበ ሳያውቅ ይመለሳል። ይህ መዘገብ በተለያዩ ምክንያት ስለማይገኝ እና ቢገኝም ጥያቄው በተገቢ ሁኔታ ሳይመዘገብ ስለሚቀር ባለጉዳዩ ለአዲስ ክርክር እና ምልልስ ይዳረጋል። ባለጉዳዩ እስከ ቀበሌው ወይም ወረዳው የበላይ ኃላፊ ድረስ ቢሄድም መፍትሄ አያገኝም፤ የባለጉዳዩ ጥያቄ እና ተያይዘው የቀረቡ ማስረጃዎች በሙሉ በተገቢው ሁኔታ ቢመዘገቡ እና ባለጉዳዩ ማስረጃ ቢሰጥ የዚህ ዓይነቱ ችግር ይቀረፋል።

3.2 የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው

የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው በአዋጁ አንቀጽ 23 እንደሚከተለው የተመለከተው ነው።

አንቀጽ 23

የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው የአስተዳደር ተቋሙ የበላይ ኃላፊ ወይም ሥልጣን የተሰጠው የተቋሙ የሥራ ኃላፊ ወይም ሠራተኛ ብቻ መሆን አለበት።

የአስተዳደር ተቋሙ የበላይ ኃላፊ

የአስተዳደር ተቋሞች የበላይ ኃላፊዎች የአስተዳደር ውሳኔ የመስጠት ሥልጣን የሚያገኙት በሕግ ነው። አብዛኞቹ የኢትዮጵያ የአስተዳደር ተቋሞች ማቋቋሚያ ሕጎች የተቋሞቹ ዝርዝር ሥልጣን እና ተግባር የተቋሞቹ የበላይ ኃላፊዎች ሥልጣን እና ተግባር እንዲሆን አድርገው በግልጽ ይደነግጋሉ። ይህ በግልጽ ባልተደነገገ ጊዜም በማቋቋሚያ ሕጎቹ የተዘረዘረው የተቋሞቹ ሥልጣን እና ተግባር የተቋሞቹ የበላይ ኃላፊዎች ሥልጣን እና ተግባር ነው ተብሎ ይተረጎማል።

ሥልጣን የተሰጠው የተቋሙ የሥራ ኃላፊ ወይም ሠራተኛ

የአስተዳደር ተቋሞች የሥራ ኃላፊዎች እና ሠራተኞች የአስተዳደር ውሳኔ የመስጠት ሥልጣን የሚያገኙት በሕግ ወይም በአስተዳደር ተቋሞቹ የበላይ ኃላፊዎች በሚሰጥ ውክልና ነው። ብዙዎቹ የኢትዮጵያ የአስተዳደር ተቋሞች ማቋቋሚያ ሕጎች ከተቋሞቹ የበላይ ኃላፊዎች ሥልጣን እና ተግባር አስከትለው የተቋሞቹን ምክትል ኃላፊዎች ሥልጣን እና ተግባር ይደነግጋሉ። ይህ በሆነ ጊዜ የተቋሞቹ ምክትል ኃላፊዎች የአስተዳደር ውሳኔ የመስጠት ሥልጣን የሚያገኙት በሕግ ነው። ይህ ባልሆነ ጊዜ የተቋሞቹ ምክትል ኃላፊዎች የአስተዳደር ውሳኔ የመስጠት ሥልጣን የሚያገኙት በተቋሞቹ የበላይ ኃላፊዎች በሚሰጥ ውክልና ነው። ሌሎች የተቋሞቹ የሥራ ኃላፊዎች እና ሠራተኞች ግን የአስተዳደር ውሳኔ የመስጠት ሥልጣን የሚያገኙት በተቋሞቹ የበላይ ኃላፊዎች በሚሰጥ ውክልና ብቻ ነው።

ለምሳሌ አዋጅ ቁጥር 943/2008 አንቀጽ 6(II) ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ በፌዴራል ፍርድ ቤቶች ደረጃ የጥብቅና አገልግሎት ለሚሰጡ ጠበቆች በሕግ መሠረት ፈቃድ ይሰጣል፣ ያድሳል፣ ያግዳል፣ ይሰርዛል፣ ጠበቆችንና የጥብቅና አገልግሎትን ያስተዳድራል፣ ይቆጣጠራል ይላል። የአዋጁ አንቀጽ 2(6) ደግሞ ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ ማለት በሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤት የተሾመ የፌዴራል ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ ኃላፊ ነው በማለት ያስቀምጣል። ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ አንድ ሰው ሲሆን ይህ ሥራ ግን ሰፊ እና የዕለት ተዕለት ተግባር በመሆኑ መስሪያ ቤቱ ለሥራው አራሱን የቻለ አደረጃጀት ፈጥሮ በጥብቅና ፈቃድ አስተዳደር ዳይሬክቶሬት በኩል ይከናወናል። ይህን ሥራ የሚያከናውኑት ዓቃቤያን ሕጎች ስልጣን የሚያገኙት በጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ በሚሰጥ ውክልና ነው።

ብቻ መሆን አለበት

ይህ ድንጋጌ የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው በሕግ ወይም በአስተዳደር ተቋሙ የበላይ ኃላፊ ውክልና የተሰጠው ሰው ብቻ እንዲሆን ያደርጋል። ለተቋሙ በቀረበው ጉዳይ ላይ የመወሰን ሥልጣን ያልተሰጣቸው የተቋሙ የሥራ ኃላፊዎች እና ሠራተኞች በጉዳዩ ላይ መወሰን የለባቸውም። ይህ የአስተዳደር ውሳኔ ባለቤት እንዲኖረው፣ በአስተዳደር ተቋሙ ውስጥ የሥልጣን፣ የኃላፊነት እና የተጠያቂነት መደበኛ እንዳይኖር፣ እና በአገዛዜ ምክንያቶች በሰዎች ላይ የሚደርስ መንገላታት እንዲቀር ያደርጋል።

ለምሳሌ በፌዴራል ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ መሥሪያ ቤት ውስጥ የሕግ ጥናት፣ ማርቀቅና ማጠቃለል ዳይሬክቶሬት የሚሠራ ዓቃቤ ሕግ ሥራውን ስለሚያውቀው ብቻ የጥብቅና ፍቃድ መስጠት ወይም ማደስ አይችልም። በተመሳሳይ በመሥሪያ ቤቱ ብዙ ጊዜ የቆየ የጥበቃ ሠራተኛ በር ላይ ጉዳዩን በመጠየቅ ለባለጉዳዩ ምላሽ ወይም ውሳኔ መስጠት አይችልም። የጽህፈት ሠራተኞችም እንዲህ ማድረግ የለባቸውም። አሁን ባለው የብዙ አስተዳደር ተቋሞች አሠራር ግን አስተዳደራዊ ውሳኔዎች በጽህፈት ሠራተኞች፣ በጥበቃ ሠራተኞች፣ እንዲሁም በሌሎች ጉዳዩ በማይመለከታቸው ሰዎች ሲሰጡ ይስተዋላል። ይህ ቆሞ የአስተዳደር ውሳኔ በሚመለከተው ሰው ብቻ መስጠት አለበት። በዚህ ድንጋጌ መሠረት የአስተዳደር ተቋሞች ለእያንዳንዱ ጉዳይ ውሳኔ የመስጠት ሥልጣን የተሰጠው

የትኛው የሥራ ሃላፊ እንደሆነ ተገልጋዮች ማወቅ የሚችሉበት አሠራር መግለጽ የሚጠበቅባቸው ይሆናል ማለት ነው።

3.3 የአስተዳደር ውሳኔ አሰጣጥ መርሆዎች

የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው በአዋጁ አንቀጽ 24 እስከ 35፣ አንቀጽ 36 - 38 እና አንቀጽ 40 እንደሚከተለው የተደነገጉትን አሥራ ሦስት መርሆዎች ማክበር አለበት።

3.3.1 በሕግ የተሰጠ ሥልጣን ወሰንን አለማለፍ

አንቀጽ 24

የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው ውሳኔ በሚሰጥበት ጊዜ ለአስተዳደር ተቋሙ በሕግ የተሰጠውን ሥልጣን ወሰን ማለፍ የለበትም።

የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው ውሳኔውን የመስጠት ሥልጣን ያለው መሆኑን እና የተሰጠው ሥልጣን መጠን ምን ያህል መሆኑን ማረጋገጥ አለበት። ይህ ሳይረጋገጥ የሚሰጥ የአስተዳደር ውሳኔ ሕግ ወጥ ወይም ከሥልጣን ውጭ ይሆናል።

በሕግም ይሁን በውክልና የተገኘ የአስተዳደር ውሳኔ የመስጠት ሥልጣን የሚመነጨው በአስተዳደር ተቋሙ ማቋቋሚያ ሕግ ከተደነገገው የተቋሙ የሥልጣን እና የተግባር ዝርዝር ወይም ከዝርዝሩ ጋር ግንኙነት ካለው ፍሬ ነገር ነው።

አብዛኞቹ የአስተዳደር ተቋሞች ማቋቋሚያ ሕጎች የተቋሞቹን ሥልጣኖች እና ተግባሮች የሚዘረዝሩት ጠቅላላ አድርገው ነው። በዚህ ምክንያት የተቋሞቹ የሥልጣን ወሰን በትርጉም የሚደረስበት ይሆናል። የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው የመወሰን ነፃነት በዚህ ትርጉም ልክ ብቻ መሆን አለበት።

ውሳኔውን የሚሰጠው የተቋሙ የበላይ ኃላፊ ከሆነ የበላይ ኃላፊው የመወሰን ነፃነት በተቋሙ ሥልጣን እና ተግባር

ሙሉ ትርጉም ልክ ይሆናል። ውሳኔውን የሚሰጠው ውክልና የተሰጠው የተቋሙ የሥራ ኃላፊ ወይም ሠራተኛ ከሆነ ውክልናው በበላይ ኃላፊው የመወሰን ሥልጣን ልክ እስከሆነ ድረስ የሥራ ኃላፊው ወይም የሠራተኛው የመወሰን ነፃነት በውክልናው ትርጉም ልክ ይሆናል። ለምሳሌ የዓቃቤ ሕግ የጥብቅና ፍቃድ መስጠት ሥልጣን በሕጉ በፌዴራል ፍርድ ቤቶች ለሚሠሩ ጠበቆች በሚል ተቀምጧል። የጠቅላይ ዓቃቤ ሕጉ ሥልጣን በሕጉ በተቀመጠው ልክ ለሁሉም በፌዴራል ፍርድ ቤቶች ለሚሠሩ ጠበቆች ነው። ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ ለክልል ፍርድ ቤቶች ለሚሰሩ ጠበቆች ፍቃድ ቢሰጥ ከሥልጣን ወሰኑ አልፏል። ፍቃዱም ከሥልጣን ውጪ የተሰጠ በመሆኑ የፀና የጥብቅና ፍቃድ አይሆንም።

እንደዚሁ ጠቅላይ ዓቃቤ ሕጉ በጥብቅና ፍቃድ ዳይሬክቶሬት ውስጥ ለሚሠሩ አንድ ዓቃቤ ሕግ በመጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤቶች ለሚሠሩ ጠበቆች ፈቃድ እንዲሰጥ ውክልና ቢሰጥ የዚህ ዓቃቤ ሕግ ሥልጣን በውክልናው ልክ ብቻ በመሆኑ በፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤቶች እና በፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤቶች ለሚሠሩ ጠበቆች ፈቃድ መስጠትን አይጨምርም።

3.3.2 የግል እና የሕዝብ ጥቅምን ማመዛዘን

አንቀጽ 25

የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው የአስተዳደር ተቋሙን ተገልጋይ የግል ጥቅም እና በአስተዳደር ተቋሙ ዓላማ የተመለከተውን የሕዝብ ጥቅም ማመዛዘን አለበት።

የአስተዳደር ተቋሙ ተገልጋይ የግል ጥቅም ለአስተዳደር ተቋሙ በቀረበው የውሳኔ ይስጥልኝ ጥያቄ የተመለከተው መብት ወይም ጥቅም ነው። የአስተዳደር ተቋሙ የቆመለት የሕዝብ ጥቅም በአስተዳደር ተቋሙ ማቋቋሚያ ሕግ የተደነገገው የተቋሙ ዓላማ ወይም የሥልጣን እና ተግባር ግብ ነው። የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው የመወሰን ነፃነቱን ተጠቅሞ ውሳኔውን ሲሰጥ የእነዚህን ሁለት ጥቅሞች ሚዛን መጠበቅ አለበት። የማመዛዘኑ ውሳኔ የህሊና ጉዳይ ስለሆነ ቁርጥ ያለ መለኪያ የለውም። ከውሳኔ ሰጭው የሚጠበቀው ሁለቱ ጥቅሞች እንዲጣጣሙ ወይም አንዱ ጥቅም ሲከበር ሌላኛው ጥቅም ቀሪ እንዳይሆን ማድረግ ነው። እንዲህ አይነቱ የማመዛዘን ሂደት ተግባራዊ መሆን

ያለበት ግን ሕጉ የሚሰጠው ውሳኔ በውሳኔ ሰጪው ፈቀደ ሥልጣን እንዲወድቅ ካደረገው ነው። በሌላ በኩል ግን ሕጉ በግልጽ ከሁለቱ ጥቅሞች ወደ አንዱ ካዘነበለ ውሳኔ ሰጪው ሕጉን ከመከተል ውጪ ሌላ አማራጭ አይኖረውም።

ለምሳሌ አንድ የንግድ ተሽከርካሪ የገዛ ግለሰብ የህዝብ ትራንስፖርት አገልግሎት ንግድ ፈቃድ ይሰጠኝ በማለት ለመንገድ ትራንስፖርት ባለስልጣን ሲያመለክት ለጥያቄው ተገቢ ምላሽ መስጠት የመሥሪያ ቤቱ ግዴታ ነው። በሌላ በኩል የመንገድ ትራንስፖርት ባለስልጣን የህዝብ ትራንስፖርት አገልግሎት ጥራት እንዲያድግ የማድረግ ዓላማ አለው። አገልግሎቱን የሚሰጠው ኃላፊ ወይም ሠራተኛ የአመልካቹን ጥያቄ ሲመልስ በአመልካቹ የንግድ ፈቃድ መውሰድ ፍላጎት እና የህዝብ ጥቅም በሆነው የትራንስፖርት አገልግሎት ጥራት መካከል ማመዛዘን አለበት። ይህ የንግድ ፈቃድ የተጠየቀበት ተሽከርካሪ ቁመና ለህዝብ ትራንስፖርት አገልግሎት ሊውል የሚችል መሆን አለመሆኑን በመፈተሽ እና የንግድ ፈቃዱ የሚሰጥበትን ሁኔታ በመወሰን ሊከናወን ይችላል።

በተመሳሳይ ሁኔታ አንድ የከተማ ቦታ ይዞታ ማረጋገጫ የያዘ ግለሰብ በሚኖርበት ክፍለ ከተማ መሬት አስተዳደር ቀርቦ አጠገቡ ያለ ለሌላ ሰው የማይበቃ ቁራጭ መሬት በካርታው ውስጥ እንዲካተትለት ጥያቄ ቢያቀርብ ውሳኔ ሰጪው የመሬት አስተዳደር ሃላፊ በአንድ በኩል የአቤቱታ አቅራቢውን ጥቅም በሌላ በኩል ደግሞ ቁራጭ መሬቱ ለግለሰቡ ቢሰጥ በከተማው እድገት ላይ የሚፈጥረውን ሳንካ አመዛዘኖ ሊወስን ይገባል።

በጥቅሉ ሲታይ ሚዛን የመጠበቅ ጉዳይ የተወሰነ ቀመር ሊቀመጥለት የማይቻል የሕሊና ፍርድ ነው። ሆኖም የማመዛዘኑ ነገር ተገቢ መመዘኛዎች ተቀምጠውለት መከናወን ያለበት ነው። ከዚህ አንጻር ውሳኔ ሰጪው አካል አንዱ ጥቅም ሌላውን ሳይጫነው ሁለቱም ተጣጥመው መተግበር ባለበት መንገድ መስራት ይጠበቅበታል። ይህንኑ ለማሳካት የሚከተሉት የአሠራር ደረጃዎች መከተል ይጠቅማል።

iኛ. ውሳኔ የሥልጣን ምንጭ የሆነውን ሕግ ዓላማ ማክበር አለበት፤ የሕጉን ወሰን ወይም ሕጋዊ ዓላማ መተላለፍ የለበትም።

2ኛ. ውሳኔው የሕጉን ዓላማ ለማሳካት ተገቢ መሆን አለበት። ወሳኔ የሚሰጠው ሰው የሕጉ ዓላማ በውሳኔው የሚሳካ መሆኑን በሚገባ ሊመረምር ይገባዋል።

3ኛ. ውሳኔው የመጨረሻ ዝቅተኛ ጉዳት ያለው አማራጭ መሆን አለበት፤ ሌሎች ከዚህ የተሻለ አነስተኛ ጉዳት ያላቸው የውሳኔ አማራጮች የሉም።

4ኛ. ውሳኔው በተገቢው ልክ መሆን አለበት፤ ውሳኔው ሊያሳካ ያለበው የህዝብ ጥቅም ከአመልካቹ የግል ጥቅም ጋር ከሚገባው በላይ ያልተጣጣመ መሆን የለበትም።

3.3.3 አግባብነት በሌለው ጉዳይ ወይም ፍላጎት አለመመራት

አንቀጽ 26

የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው ለጉዳዩ አግባብነት በሌለው ጉዳይ ወይም ፍላጎት መመራት የለበትም።

አግባብነት ያለው ጉዳይ ወይም ፍላጎት የሚባለው በአንድ በኩል የአስተዳደር ተቋሙ ተገልጋይ ለተቋሙ ባቀረበው የውሳኔ ይሰጥልኝ ጥያቄ የገለጸው መብት ወይም ጥቅም፤ ፍሬ ነገር፤ የሕግ መሠረት፤ እና ማስረጃ፤ በሌላ በኩል ደግሞ በአስተዳደር ተቋሙ ዓላማ ወይም የሥልጣን እና ተግባር ግብ አማካኝነት የተገለጸው ተቋሙ የቆመለት የሕዝብ ጥቅም ነው። በተቃራኒው አግባብነት የሌለው ጉዳይ ወይም ፍላጎት የሚባለው የአስተዳደር ተቋሙ ተገልጋይ ለተቋሙ ካቀረበው የውሳኔ ይሰጥልኝ ጥያቄ እና ተቋሙ ከቆመለት የሕዝብ ጥቅም ጋር ያልተያያዘ ጥቅም፤ ፍሬ ነገር ወይም ማስረጃ ነው። ይህ ሙስና የሚባለውን የጎንዮሽ ጥቅም ይጨምራል። የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው በዚህ መመራት የለበትም።

3.3.4 ሙያዊ ውሳኔ መስጠት

አንቀጽ 27

የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው ሙያው የሚጠይቀውን ሥነ-ምግባር፣ ትጋት እና ጥንቃቄ ማክበር አለበት።

በአስተዳደር ተቋማት አገልግሎት የሚሰጡ ሠራተኞች ሙያው የሚጠይቀው ዕውቀት፤ ክህሎት እና ሥነ-ምግባር

ያላቸው መሆን አለባቸው። ሙያው የሚፈልገውን ሠራተኛ መቅጠር እና በየጊዜው አቅም መገንባት ሙያዊ ውሳኔ ለመስጠት ይረዳል። የአስተዳደር ተቋሞች ኃላፊዎች እና ሠራተኞች የተለያዩ ሙያ አላቸው። አብዛኞቹ ሙያዎች በትምህርት የሚገኝ የሥነ-ምግባር፣ የትጋት እና የጥንቃቄ መርህ አላቸው። የአስተዳደር ተቋሞችም ኃላፊዎቻቸው እና ሠራተኞቻቸው ሊከተሏቸው የሚገቡ የሥነ-ምግባር፣ የትጋት እና የጥንቃቄ ደንቦች ሊያዘጋጁ ይችላሉ። የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው በሁለቱም ሁኔታ የተመለከቱትን የሥነ-ምግባር፣ የትጋት እና የጥንቃቄ መርሆች ማክበር አለበት። ይህ የአስተዳደር ውሳኔውን በዕውቀት ላይ የተመሠረተ እና ሙያዊ እንዲሆን ያደርገዋል። የአስተዳደር ተቋሞች ኃላፊዎች እና ሠራተኞችም ብቃት የሌላቸው እና ለበላይ ኃላፊዎች ክብር ብቻ የሚተጉ እንዳይሆኑ ያደርጋል። ይህ የመንግስት አስተዳደር አገልግሎት ሙያን ብቻ መሠረት ያደረገ እንዲሆን ያደርጋል ተብሎ ተስፋ ተጥሏል። ይህ ደግሞ የሕብረተሰብን የመልካም አስተዳደር ጥያቄ ይመልሳል ተብሎ ይታመናል።

3.3.5 ማዳመጥ / መስማት

አንቀጽ 28

በዚህ አዋጅ አንቀጽ 23 መሠረት የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው የአስተዳደር ውሳኔ ከመሥጠቱ በፊት የሚመለከተውን ሰው ፍሬ ነገር እና ማስረጃ በሚገባ ማዳመጥ እና መመርመር እንዲሁም እንደነገሩ ሁኔታ የሦስተኛ ወገን ተቃዋሚን እና የሕዝብን አስተያየት ማዳመጥ አለበት።

ማንም ሰው በሙብቱ ወይም በጥቅሙ ላይ ውሳኔ ሲሰጥ የመደመጥ መብት አለው። በዚህ ምክንያት የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው የአስተዳደር ውሳኔ ከመሥጠቱ በፊት መብቱ ወይም ጥቅሙ የሚመለከተውን ሰው ፍሬ ነገር፤ የህግ መሠረት እና ማስረጃ በሚገባ ማዳመጥ እና መመርመር አለበት። እንዲሁም የአስተዳደር ውሳኔው መብቱን ወይም ጥቅሙን የሚነካበት ሦስተኛ ወገን ያለ እንደሆነ ወይም የጉዳዩን ፍሬ ነገር፤ የሕግ መሠረት ወይም ማስረጃ በሚገባ ለማጣራት የህዝብ ተሳትፎ ያስፈለገ እንደሆነ እንደነገሩ ሁኔታ ሦስተኛ ወገኑን ወይም ህብረተሰቡን ማዳመጥ ይገባል። ብዙውን ጊዜ

ከህብረተሰብ ጋር ምክክር አስፈላጊ ሆኖ የሚገኘው ርእሰ ጉዳዩ ከአካባቢ መበከልና የቆሻሻ አያያዝና አወጋገድ ጋር የተገናኘ ሲሆን ነው።

ለምሳሌ በአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደር ውስጥ ነባር የመሬት ባለይዘታ ነኝ ካርታ ይሰጠኝ የሚል አመልካች በሕገ መሰረት የሚሰጠው የመሬት ስፋት ከሌሎች ሰዎች ስለሚለይ አመልካቹ የሚለውን በሚገባ መስማት፣ ያለውን ማስረጃ በዝርዝር መመርመር እና በሕግ የተቀመጡ ቅድመ ሁኔታዎችን ማሟላቱን ማረጋገጥ ያስፈልጋል። በሌላ በኩል ነባር ባለይዘታ ነኝ የሚለው እውነት ስለመሆኑ ከአካባቢ ሰው ወይም ከሚመለከተው የአስተዳደር አካል ጋር በመነጋገር ማረጋገጥ ያስፈልጋል።

ይህን የማዳመጥ/መስማት መርህ “ጉዳዩን ስለመስማት” በሚል በአዋጁ አንቀጽ 36 እስከ 38 እንደሚከተለው ከተቀመጠው ድንጋጌ ጋር አገናዝቦ መተግበር ያስፈልጋል።

አንቀጽ 36 - ጉዳዩን ስለመስማት።

- 1. ማንኛውም አስተዳደራዊ ውሳኔ ከመሰጠቱ በፊት ጉዳዩ በሚገባ መስማት አለበት።
- 2. በዚህ አንቀጽ ንዑስ አንቀጽ (1) የተጠቀሰው ቢኖርም ጉዳዩን መስማት ሳያስፈልግ ውሳኔ መስጠት የሚቻለው፡-
 - ሀ) የፍሬ ነገር ክርክር ከሌለ፤
 - ለ) ልዩ መብት ከሆነ ወይም የአስተዳደር ተቋሙ በህግ በአማራጭ እንዲወሰን ስልጣኑ ካለው፤ ወይም
 - ሐ) አስቸኳይ ድርጊት ከሆነ ነው።

አንቀጽ 37 - ጉዳዩ ስለሚሰማበት አግባብ

- 1. የአስተዳደር ጉዳይ በሚሰማበት ጊዜ ባለጉዳዩ በክርክሮች ሂደት ሁሉ ተገኝቶ፡-
 - ሀ) ምስክርነት የመስጠት፤
 - ለ) ምስክሮችን እና ሌሎች ማስረጃዎችን የማቅረብ እና የማሰማት፤
 - ሐ) ለተቋሙ የቀረቡ ማስረጃዎችን የመስማትና የመመርመር መብት አለው።
- 2. ተቋሙ ማስረጃ ለማግኘት በክርክሩ ተካፋይ ከሆነ ወገን፣ ከምስክሮች፣ ሙያዊ አስረጃ፣ የሰነድ ምርመራ እና ሌሎች ማናቸውንም አስፈላጊ ማስረጃዎችን ለማግኘት ሕጋዊ ዘዴዎችን መጠቀም ይችላል።

አንቀጽ 38 - ስለመነሳት

- 1. የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጥ ሰው በሚከተሉት ምክንያቶች ጉዳዩን ከማየት ሊነሳ ይችላል፡-
 - ሀ) ከጉዳዩ ላይ ቀጥተኛ ወይም ቀጥተኛ ያልሆነ ጥቅም ካለው፤
 - ለ) ጉዳዩ የሰጋ ወይም የጋብቻ ዝምድና ወይም በቅርብ የሚታወቅ ወዳጁ ሲሆን ወይም የእነዚህ ሰዎች የጥቅም ግጭት ያለበት ጉዳይ ከሆነ፤
 - ሐ) በመታየት ላይ ላለው ጉዳይ እንደ ባለሙያ፣ ወኪል ወይም የግል ጠበቃ ሆኖ ተሳትፎ ከሆነ፤
 - መ) በመታየት ላይ ያለው ጉዳይ ሰራተኛው በስር ውሳኔ አይቶት በይግባኝ የቀረበለት ከሆነ፤
- 2. በዚህ አንቀጽ ንዑስ አንቀጽ (1) የተመለከቱ ምክንያቶች ካሉ ውሳኔ በሚሰጠው ሰራተኛ አነሳሽነት ወይም ጉዳዩ በሚመለከተው ሰው አመልካችነት ጉዳዩን ከማየት ሊነሳ ይችላል፤
- 3. የይነሳልኝ ጥያቄ ከቀረበና ጥያቄው የቀረበለት ኃላፊ የመጨረሻ ውሳኔ እስኪሰጥ ድረስ እንዲነሳ ጥያቄ የቀረበበት ሰራተኛ ውሳኔ ከመስጠት ሂደቱ ታግዶ ይቆያል፤
- 4. የአነሳሰሁ ወይም የይነሳልኝ ጥያቄ የቀረበለት ኃላፊ በአምስት የሰራ ቀናት ውስጥ ሰራተኛው ከውሳኔ ሰጪነት እንዲነሳ ወይም እንዲቀጥል መወሰን አለበት።

የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው በአብዛኛው የሚከራከሩ ሰዎች በሌሉበት ከአስተዳደር ተቋሙ የዕለት ተዕለት ተግባር ጋር በተገናኘ ለሰዎች በተናጠል አገልግሎት ሲሰጥ ነው። አንዳንድ ጊዜ ግን የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ተከራካሪ ወገኖች ባሉበት ጉዳይ ላይ ሊሆን ይችላል። የአዋጁ አንቀጽ 36 እስከ 38 ድንጋጌዎች በዋናነት ተከራካሪ ወገኖች ባሉበት ሁኔታ የሚተገበር ነው።

አንቀጽ 36 (1) በአንቀጽ 28 የተደነገገውን የማዳመጥ / የመስማት/ መርህ ነው የሚደግገው። አንቀጽ 36 (2) የማዳመጥ /የመስማት/ መርህ የማይተገበርባቸውን ሁኔታዎች ነው የሚዘረዝረው። በ “ሀ” የተመለከተው የአስተዳደር ውሳኔ የሚፈልገው ጉዳይ የተለያዩ ሰዎችን መብት ወይም ጥቅም የሚመለከት ሆኖ በባለጉዳዮቹ መካከል ክርክር ባለመኖሩ ክርክር መስማት አስፈላጊ ያልሆነበት ሁኔታ ነው።

ለምሳሌ አመልካቹ የሊዝ ይዘታዬ ላይ ነባር ይዘታዬ ይካተትልኝ የሚል ጥያቄ ቢያቀርብ እና ይህንን የሚያረጋግጥ ሰነድ እዛው አስተዳደር መስፈርቱ ቤቱ ጋር የሚገኝ ቢሆን አመልካቹን ወይም ሌላ ሰው መስማት ሳያስፈልግ ሕጉ በሚለው መሠረት ነባር ይዘታው በሊዝ እንዲካተት ውሳኔ መስጠት ይቻላል። በ“ለ” የተመለከተው የአስተዳደር ውሳኔ በሚፈልገው ጉዳይ የተገለጸው መብት ወይም ጥቅም ከባለጉዳዩ ለአንዱ በሕግ በልዩ መብትነት የተሰጠ ወይም የአስተዳደር ተቋም ይህን እንዲያደርግ በሕግ ልዩ ሥልጣን የተሰጠው በመሆኑ ክርክር መስማት አስፈላጊ ያልሆነበት ሁኔታ ነው። ለምሳሌ ከሕግ ውጪ የተወረሰ ንብረትን ለባለቤቱ ተመላሽ የሚያደርግ የአስተዳደር ተቋም የሌሎች ሰዎች ክርክርን ሳይሰማ የመወረሱን ማስረጃን ብቻ መሠረት አድርጎ ንብረቱን ለተወረሰበት ሰው ሊመልስ ይችላል። በ“ሐ” የተመለከተው የአስተዳደር ውሳኔ የሚፈልገው ጉዳይ አስቸኳይ በመሆኑ ምክንያት ክርክር መስማት አስፈላጊ ያልሆነበት ሁኔታ ነው። በእነዚህ ሁኔታዎች ክርክር መስማት ቀሪ ሊደረግ ይችላል። ይህ ግን የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው የአስተዳደር ውሳኔ ከመሥጠቱ በፊት መብቱ ወይም ጥቅሙ የሚመለከተውን ሰው ፍሬ ነገር፤ የህግ መሠረት እና ማስረጃ በሚገባ አይደምጥም ወይም አይመረመርም ማለት አይደለም። በተለይ የባለጉዳዩን መብት ወይም ጥቅም የሚጎዳ ውሳኔ በሚሰጥበት ጊዜ ባለጉዳዩን ማድመጥ ቁልፍ ጉዳይ ነው።

የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ከላይ ከተገለጹት ልዩ ሁኔታዎች ውጭ በሆነ ሁኔታ ሰዎች በሚከራከሩበት ጉዳይ ላይ ሲሆን ጉዳዩ በአንቀጽ 37 መሠረት በሚገባ መመርመር አለበት። በንዑስ አንቀጽ 1 መሠረት አስተዳደራዊ ውሳኔ የሚጠይቅ ሰው ማመልከቻውን በማስረጃ አስደግፎ በፅሁፍ ከማስገባት ጀምሮ እስከ በጉዳዩ ላይ የሚያውቀውን ማስረጃት ድረስ መብት አለው። በንዑስ አንቀጽ 2 መሠረት ተቋሙ በክርክሩ ተካፋይ ከሆነ ወገን፣ ከምስክሮች፣ ከሙያዊ አስረጃ፣ ከሰነድ ምርመራ እና ከሌሎች ማናቸውም ምንጮች ማስረጃ ለማግኘት ሕጋዊ ዘዴዎችን መጠቀም ይችላል።

ጉዳዩ በአንቀጽ 37 መሠረት ሊመረመር በሚገባው ጊዜ በአንቀጽ 38(1) የተዘረዘሩት የጥቅም ግጭት ሁኔታዎች ያሉ እንደሆነ በአንቀጽ 38(2)፣(3) እና (4) በተደነገገው መሠረት የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው በራሱ ተነሳሽነት ወይም በሚመለከተው ባለጉዳይ አመልካችነት

ከውሳኔ ሰጭነት ተነስቶ ጉዳዩ በሌላ ሥልጣን በተሰጠው ሰው መወሰን አለበት። በአስተዳደር ተቋሞች የሚሰጡ አገልግሎቶች ለምሳሌ እንደ መታወቂያ፣ የልደት ምስክር ወረቀት፣ ንግድ ፍቃድ መስጠት እና ማደስ የመሳሰሉ አገልግሎቶች ግልፅ የሆነ መለኪያ ወይም ቅድመ ሁኔታ ያላቸው ናቸው። የሠራተኛው የሕሊና ፍርድ አያስፈልግም ወይም በሚዛናዊ ሰው መለኪያ የሚዳኝ አይደለም። በዚህ ጊዜ ከውሳኔ ሰጭነት መነሳት አያስፈልግም። በሌላ በኩል እንደ ግብር ግመታ ያለ ወይም ሁለት ሰዎች የሚከራከሩበት ጉዳይ ሲሆን የህሊና ፍርድ ስለሚኖረው መነሳት ያስፈልጋል።

3.3.6 በቅን ልቦና መወሰን

አንቀጽ 29

የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው በቅን ልቦና መወሰን አለበት።

የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው በተሰጠው ሥልጣን ውስጥ ሆኖ በአማራጭ የመወሰን ነፃነት አለው። ይህ ሲሆን ውሳኔ የሚሰጠው ሰው የባለጉዳዩን መብት ወይም ጥቅም ለማሳካት ወይም ለመጉዳት እያሰበ ሊወስን ይችላል። በቅን ልቦና መወሰን ማለት የባለጉዳዩን መብት ወይም ጥቅም ለመጉዳት እያሰቡ አለመወሰን ማለት ነው። ቅን ልቦና እንደነገሩ ሁኔታ የሚወሰን ቢሆንም የባለጉዳዩን መብት ወይም ጥቅም ለመጉዳት በክፉ ልቦና አለመነሳሳትን የሚያመለክት ነው። ይህ ማለት በቂ የፍሬ ነገር፤ የህግ ወይም የማስረጃ ምክንያት ከሌለ በስተቀር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው የባለጉዳዩን መብት ወይም ጥቅም በተሻለ የሚያሳካውን አማራጭ መከተል አለበት ማለት ነው። ይህ ሲሆን ነው የመንግስት አገልግሎት የአገልጋይነት መንፈስ ተላበሰ ለማለት የሚያስደፍረው።

3.3.7 በቂ ምክንያት መስጠት

አንቀጽ 30

የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው ለአስተዳደር ውሳኔው በቂ ምክንያት መስጠት አለበት።

የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው በአንድ መንገድ እንዲወስን የሕግ ገደብ ከሌለበት በቀር በተሰጠው ፈቃድ

ሥልጣን ውስጥ ሆኖ በአማራጭ የመወሰን ነፃነት አለው። ይህ ሲሆን ውሳኔ የሚሰጠው ሰው ለምን የወሰነበትን አማራጭ እንደተከተለ በበቂ ምክንያት ሊያስረዳ ይገባል። በመፍቀድም ሆነ በመከልከል የሚሰጥ አስተዳደራዊ ውሳኔ በበቂ ምክንያታዊ ትንታኔ የተደገፈ መሆን ይገባል። ለውሳኔው ምክንያት የሆነው ከጉዳዩ ፍሬ ነገር፤ የህግ መሠረት ወይም ማስረጃ ጋር ሊያያዝ ይችላል። ውሳኔውን የሚያነብ ሰው ጥያቄው ምን እንደሆነ፣ ሕጉ ምን እንደሚል፣ ማስረጃዎቹ ምን እንደሆኑ እና ምን እንደተወሰነ ሊያውቅ ይገባል። ይህ የግልጽነትና ተጠያቂነት አንዱ መገለጫ ሲሆን ባለጉዳዩ ለውሳኔው የተሰጠውን ምክንያት አይቶ ከፍ ወዳለ አካል አቤት ለማለት ወይም ላለማለት እንዲወስን ያስችለዋል።

3.3.8 የጥቅም ግጭትን ማስቀረት

አንቀጽ 31

የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው ከተገልጋዩ ጋር የሥጋ ወይም የጋብቻ ዝምድና ያለው ከሆነ ወይም በማናቸውም ሁኔታ የጥቅም ግጭት የሚያስከትልበት ከሆነ ጉዳዩን ከማየት እራሱን ማግለል አለበት።

የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው የጉዳዩን ፍሬ ነገር፤ የህግ መሠረት እና ማስረጃ ገለልተኛ ሆኖ መመርመር እና መወሰን አለበት። በአስተዳደር ውሳኔ ሰጭው ሰው እና በተገልጋዩ መካከል የሥጋ ወይም የጋብቻ ዝምድና ካለ ይህ ገለልተኝነትን ይሸረሸራል። የጠበቀ ጓደኝነት፣ ትውውቅ ወይም የጥቅም ግንኙነት ካለም የጥቅም ግጭት ሊፈጠር እና የውሳኔ ሰጭው ሰው ገለልተኝነት ሊሸረሸር ይችላል። ይህ በመሆኑ የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው ከተገልጋዩ ጋር የሥጋ ወይም የጋብቻ ዝምድና ያለው ከሆነ ወይም የጠበቀ ጓደኝነት፣ ትውውቅ፣ የጥቅም ግንኙነት ወይም ሌላ ማንኛውም ምክንያት በመኖሩ ምክንያት የጥቅም ግጭት ይፈጠራል ብሎ ካመነ ጉዳዩን ከማየት እራሱን ማግለል አለበት። ከጉዳይ ራሱን የማግለል ጉዳይ በባለ ጉዳዩ ጠያቂነትም መከናወን ያለበት ነው።

ለምሳሌ የመምህራንን ምደባ ወይም ድልድል የሚሰራ የትምህርት ቢሮ ሃላፊ ድልድል ወይም ምደባ ከሚደረግላቸው መምህራን ውስጥ ወንድሙ ቢኖር ገለልተኛ ሆኖ ምደባውን ላይደርግ ይችላል የሚል ግምት ይኖራል። ለወንድሙ በማድላት የተሻለውን ምደባ

ለወንድሙ ሊያደርግ ይችላል። እንዲህ ባይደርግም እንኳ ተደልዳዮቹ ለወንድሙ ሊያዳላ ይችላል ብለው ሊጠረጥሩ ይችላሉ። በተቃራኒው ሃላፊው ገለልተኛ ነኝ ለማለት ወንድሙ ሊያገኝ የሚገባውን ትክክለኛ ምደባ ሊያሳጣው ይችላል። እንዲህ አይነት ሁኔታዎች ሲኖሩ እራሱን በፈቃደኝነት ማግለል ካልሆነም በባለ ጉዳይ አመልካችነት ከውሳኔ ሰጪነት መነሳት ይገባል።

3.3.9 የተገልጋዮችን እኩልነት ማክበር

አንቀጽ 32

የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው ሁሉንም ተገልጋዮች በዘር፣ በብሄር፣ በቀለም፣ በጾታ፣ በቋንቋ፣ በሀይማኖት፣ በፖለቲካ አመለካከት፣ በማህበራዊ አመጣጥ፣ በሀብት መጠን፣ በትውልድ ሁኔታ ወይም በሌላ ምክንያት ልዩነት ሳይደርግ መወሰን አለበት።

ሁሉም ሰዎች በሕግ ፊት እኩል ናቸው። ከማንኛውም መደብ አሰራር የመጠበቅ መብት አላቸው። በሰዎች መካከል በዘር፣ በብሔር፣ በቀለም፣ በጾታ፣ በቋንቋ፣ በሀይማኖት፣ በፖለቲካ አመለካከት፣ በማህበራዊ አመጣጥ፣ በሀብት መጠን፣ በትውልድ ሁኔታ ወይም በሌላ ምክንያት ልዩነት አለማድረግ ህገ መንግስታዊ ግዴታ ነው። ይህ ዝርዝርም የተወሰደው በቀጥታ ከህገ መንግስቱ ነው። የአስተዳደር ተቋሞች የሚቋቋሙትም ለሁሉም ሰዎች በእኩል ዓይን አገልግሎት ለመስጠት ነው። በመሆኑም የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው በተዘረዘሩት ምክንያቶች በሰዎች መካከል ልዩነት ሳይደርግ በጉዳዩ ፍሬ ነገር፣ የህግ መሠረት እና ማስረጃ ላይ ብቻ በመመርኮዝ መወሰን አለበት።

3.3.10 በተገቢው ጊዜ መወሰን

አንቀጽ 33

1. የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው የአስተዳደር ውሳኔውን ሳይዘገይ በተገቢው ጊዜ መስጠት እና በጉዳዩ ዙሪያ ያሉ ጥቅሞች በውሳኔው መዘግየት ምክንያት ለጉዳት እንዳይጋለጡ ማድረግ አለበት።
2. የአስተዳደር ውሳኔ በተገቢው ጊዜ ሳይሰጥ መቅረት የአስተዳደር ውሳኔ ጥያቄውን ውድቅ በማድረግ እንደተሰጠ ውሳኔ ይቆጠራል።

የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው ጉዳዩን በተገቢው ጊዜ መርምሮ መወሰን አለበት። ተገቢው ጊዜ ከጉዳይ ጉዳይ ስለሚለያይ በሕግ መደንገግ ተገቢ ሆኖ አልተገኘም። ውሳኔ የሚሰጠው ሰው እንደጉዳዩ የፍሬ ነገር፤ የህግ መሠረት እና የማስረጃ ሁኔታ የሚተምነው ይሆናል። ሆኖም ውሳኔው መዘግየት የለበትም። ተገቢ ጊዜ የሚባለው ከጉዳይ ጉዳይ የሚለያይ ቢሆንም ውሳኔ የሚሰጠው ሰው የባለጉዳዩን አላስፈላጊ ምልልስ በማስቀረት ውሳኔ መስጠት አለበት። ተቋሙም የተንዛዛ አሠራር እንዳይኖር ማድረግ አለበት። ለምሳሌ ንግድ ፈቃድ ለማደስ ጥያቄ ለሚያቀርብ ሰው የጥያቄ ማቅረቢያ፤ ክፍያ መፈፀሚያ፤ እና ውሳኔ መስጫ ቦታዎችን አንድ ላይ በማድረግ አሠራሩ እንዳይንዛዛ እና ውሳኔው እንዳይዘገይ ማድረግ ይቻላል።

የውሳኔው መዘግየት መገምገም ያለበት ለውሳኔው የተመደበው ጊዜ በባለጉዳዩ መብት ወይም ጥቅም ላይ ከሚፈጥረው ውጤት አንፃር ነው። ለውሳኔው የተመደበው ጊዜ ጉዳዩን ለመመርመር የሚያስፈልግ ነገር ግን የባለጉዳዩን መብት እና ጥቅም ለጉዳት የማይጋልጥ መሆን አለበት። የባለጉዳዩ መብት ወይም ጥቅም እንዲተገበር የተፈለገበት ጊዜ አልቆ ውሳኔ ቢሰጥ ውሳኔው ጥቅም የሌለው ስለሚሆን መዘግየቱ በዚያው ይረጋገጣል።

የአስተዳደር ውሳኔው ሊሰጥ በሚገባው ጊዜ ሳይሰጥ ቢቀር የባለጉዳዩ የውሳኔ ይሰጥልኝ ጥያቄ ውድቅ እንደተደረገ እና መብቱ ወይም ጥቅሙ እንደተነፈገ ይቆጠራል። ምክንያቱም የዘገየ ፍትህ የተነፈገ ያህል ነው የሚል ዓለም አቀፋዊ ተቀባይነት ያገኘ የህግ ፍልስፍና አለ። ይህ ማለት ግን አመልካቹ መብቱን ያጣል ማለት ሳይሆን ወደሚቀጥለው የውሳኔ ሰጪ አካል ጥያቄውን እንዲያቀርብ ያደርገዋል ማለት ነው።

3.3.11 ተገማች መሆን

አንቀጽ 34

የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው በፍሬ ነገር ተመሳሳይ የሆኑ ጉዳዮችን በተመሳሳይ ሁኔታ መወሰን አለበት።

የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው በተሰጠው ሥልጣን ውስጥ ሆኖ በአማራጭ የመወሰን ነፃነት አለው። ሆኖም በፍሬ ነገር፤ በህግ መሠረት እና በማስረጃ ተመሳሳይ

የሆኑ ጉዳዮችን በተመሳሳይ መወሰን አለበት። እንዲሁም በፍሬ ነገር፤ በህግ መሠረት ወይም በማስረጃ የሚለያዩ ጉዳዮችን አለያይቶ መወሰን አለበት። የአስተዳደር ተቋሞች ባለጉዳዮች ሊያሟሉ የሚገባቸውን የአገልግሎት ቅድመ ሁኔታ በግልፅ ቢያሳውቁ ውሳኔያቸው ተገማች ይሆናል። ለምሳሌ ጋብቻ ለማስመዘገብ ተጋቢዎቹ በተጋቡበት ሥርዓት የተዘጋጀ የጋብቻ ውል እና ሁለት ምስክሮች ማቅረብ የሚያስፈልጋቸው ቢሆን እነዚህ ከተሟሉ ጋብቻው እንደሚመዘገብ አስቀድሞ ማስታወቅ የጋብቻ ምዝገባ ውሳኔውን ተገማች ያደርገዋል።

ይህ አሠራር የአስተዳደር ውሳኔ መጠየቅ የሚፈልጉ ሰዎች የአስተዳደር ተቋሙ በጉዳዩ ላይ የሚሰጠው ውሳኔ ምን ሊሆን እንደሚችል እንዲገምቱ እና ከአስተዳደር ተቋሙ የሚጠብቁትን እንዲያውቁ ያደርጋል። ይህ ደግሞ ሰዎች አላስፈላጊ ጉዳዮችን ወደ አስተዳደር ተቋሞች እንዳይመጡ፤ በአስተዳደር ተቋሞች እና በባለጉዳዮች መካከል አላስፈላጊ ክርክር እና የጊዜ መባከን እንዳይኖር፤ እንዲሁም በአስተዳደር ተቋሞች እና በተገልጋዮች መካከል ያለው ግንኙነት የተረጋጋ፤ ጊዜ ቆጣቢ፤ እና ውጤታማ እንዲሆን ያደርጋል።

3.3.12 ግልጽ መሆን

አንቀጽ 35

የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው የውሳኔ አሰጣጥ ሂደቱ ግልጽነትን የተከተለ እንዲሆን ማድረግ አለበት።

የአስተዳደር ውሳኔ ሂደትን ግልጽ ማድረግ ሕገ-መንግሥታዊ ግዴታ ነው፤ ምክንያቱም የመንግስት አሠራር ግልጽነት የተላበሰ እንዲሆን ሕገ-መንግሥቱ ያስገድዳል። ሰዎችም በመብታቸው ወይም በጥቅማቸው ላይ ውሳኔ ሲሰጥ የውሳኔውን ሂደት የማወቅ መብት አላቸው። በእነዚህ ምክንያቶች የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው ሰው የውሳኔውን አሰጣጥ ሂደት ግልጽ ማድረግ አለበት። ይህ ከጥያቄው መጀመር አንስቶ እስከ ውሳኔው መስጠት ድረስ ያለውን የጉዳዩን ፍሬ ነገር፤ የህግ መሠረት እና ማስረጃ የመመርመር ሂደትን ያጠቃልላል። የውሳኔ ፍትህዊነት የሚለካው በሚሰጠው የመጨረሻ ውሳኔ ላይ ብቻ ሳይሆን በሂደቱም ጭምር ነው።

ለምሳሌ በአዋጅ ቁጥር 859/ አንቀጽ 147(3(ሀ)) መሰረት “ዕቃዎችን ለመደበቅ እንዲያስችል ሆኖ የተሰራ፣ የተለወጠ፣ ወይም መደበቂያ አካል የተገጠመለት ተሽከርካሪ የኮንትራባንድ ዕቃ ጭኖ ከተገኘ ተሽከርካሪው ይወረሳል” ይላል። በዚህ አግባብ አንድ እቃ መደበቂያ የተሠራለት ተሽከርካሪ ያለው ሰው የኮንትራባንድ እቃ ጭኖ ቢገኝ መኪናው ይወረሳል። ይህ ሲሆን መሥሪያ ቤቱ ሕጉ ምን እንደሚል፣ መኪናው እንዴት እንደተያዘ፣ እና ማስረጃዎች ምን እንደሚያስረዱ በግልፅ እያሳወቀ መወሰን አለበት። የውሳኔ አሰጣጥ ሂደቱ እና ውሳኔው ግልፅ ከሆነ የተሽከርካሪው ባለቤትም ጭምር አላፈነቱን አምኖ እንዲቀበል ያደርገዋል።

ለአስተዳደር አካላት የሚቀርቡ አቤቱታዎች በጽሁፍ እንዲሆኑ መደረጉ፣ ይዘታቸው ምን መምሰል እንዳለበት መደንገጥ፣ እንዲሁም የአስተዳደር ውሳኔዎች በጽሁፍ እንዲሆኑ በሀገር ግዴታ መቀመጡና ይዘታቸውም ምን መምሰል እንዳለበት ተዘርዘሮ መቀመጡ ወጥነት ያለው የአቤቱታ አቀራረብና ውሳኔ አሰጣጥ እንዲኖር ያስችላል። በጽሁፍ እንዲሆን መደረጉም የተሰነደ ማስረጃ እንዲኖር ያስችላል። ከዚህ በታች የተመለከተው የአስተዳደር ውሳኔ መስጫ ቅጽ ለአስተዳደር መስሪያ ቤቶች በሞዴሊንት ሊያገለግል ይችላል።

3.3.13 የአስተዳደር ውሳኔን በጽሁፍ ማድረግ እና በሕገ-የተዘረዘሩትን ነገሮች ማካተት

አንቀጽ 40

ማንኛውም የአስተዳደራዊ ውሳኔ በጽሁፍ ሆኖ የሚከተሉትን መያዝ ይኖርበታል፡-

1. የውሳኔ ቀንና ቁጥር፤
2. የተቋሙን ስም፤
3. በክርክሩ ተካፋይ የሆኑ ወገኖችን አድራሻ፤
4. አከራካሪ ፍሬ ነገር፤
5. የማስረጃዎች ትንተና፤
6. የፍሬ ነገር እና የሕግ ትንታኔ፤
7. ውሳኔ።

የአስተዳደር ውሳኔ የሚሰጠው የሰዎች ክርክር በሌለበት ወይም ሰዎች በተከራከሩበት ጉዳይ ላይ ሊሆን ይችላል። በማንኛውም ሁኔታ የሚሰጥ የአስተዳደር ውሳኔ በጽሁፍ መደረግ አለበት። ጽሁፉ በወረቀት ወይም በኤሌክትሮኒክ ዘዴ የታተመ ሊሆን ይችላል። ጽሁፉ ውሳኔውን፣ የውሳኔው መነሻ ወይም ምክንያት የሆነውን የፍሬ ነገር፣ የህግ፣ እና የማስረጃ ትንተና፣ በጉዳዩ የሰዎች ክርክር ከነበረ የተከራካሪዎቹን ማንነት፣ አድራሻ እና የክርክሩን ፍሬ ነገር፣ የውሳኔውን ቀንና ቁጥር፣ እንዲሁም የውሳኔ ሰጭውን ተቋም እና ሰው ስም መያዝ እና መፈረም አለበት። ይህ አሠራር ለአስተዳደር ተቋሙ እና የአስተዳደር ውሳኔ ለተሰጣቸው ሰዎች ማስረጃ እንዲኖር ያደርጋል።

የአስተዳደር ውሳኔ መስጫ ቅጽ
(ውሳኔውን በዚህ ቅጽ ዓይነት ይጻፉ)

ቀን ---/---/--- ዓ.ም

ቁጥር -----/-----

የ ... መ/ቤት

አድራሻ፡- ከተማ ወረዳ ቀበሌ የቤት ቁጥር ስልክ ኢ.ሜይል

በ ... ላይ የተሰጠ የአስተዳደር ውሳኔ

1. የአመልካቹ ሙሉ ስም.....
2. የአመልካቹ አድራሻ፡- ከተማ ወረዳ ቀበሌ የቤት ቁጥር ስልክ ኢ.ሜይል
3. ውሳኔ የሰጠው የመ/ቤቱ ሥራ ክፍል ስም.....
4. ማመልከቻ የቀረበበት ዋና ጉዳይ (ፍሬ ሃሳብ ወይም ጭብጥ)

.....
5. እንዲደረግ ወይም እንዲሰጥ የተፈለገው ውሳኔ

.....
6. ለማመልከቻው መሠረት የሆነው ህግ እና አንቀጽ (ከተቻለ ይጠቀስ)

.....
7. የማመልከቻው ደጋፊ ማስረጃዎች ዝርዝር

.....
8. የተሰጠው ውሳኔ መደምደሚያ

.....
9. የተሰጠው ውሳኔ ዝርዝር ማብራሪያ እና ምክንያት

.....
10. ለተሰጠው ውሳኔ መሠረት የሆነው ህግ፣ አንቀጽ፣ እና ማስረጃ ዝርዝር

.....
11. ውሳኔ የሰጠው የመ/ቤቱ ሠራተኛ ወይም ኃላፊ ፊርማ ቀን

ማህተም

3.4 የአስተዳደር ውሳኔ አፈፃፀም

የአስተዳደር ውሳኔ የሚፈጸመው በአዋጁ አንቀጽ 39 እና 42 እንደሚከተለው የተደነገጉትን በማክበር መሆን አለበት።

3.4.1 የአስተዳደር ውሳኔውን ለተገልጋዩ መስጠት

አንቀጽ 39

ማንኛውም የአስተዳደር ውሳኔ ከነምክንያቱ ለተገልጋዩ በጽሑፍ መሠጠት አለበት።

ማንኛውም የአስተዳደር ውሳኔ

የአስተዳደር ውሳኔው የተገልጋዩን መብት ወይም ጥቅም ሥራ ላይ የሚያውል፤ የሚያሻሽል ወይም የሚከለክል ሊሆን ይችላል። ውሳኔው የተሰጠውም ክርክር በሌለበት ወይም ሰዎች በተከራከሩበት ጉዳይ ላይ ሊሆን ይችላል። በሁሉም ሁኔታዎች የአስተዳደር ውሳኔው ከነምክንያቱ ለተገልጋዩ በጽሑፍ መስጠት አለበት።

ከነምክንያቱ

የአስተዳደር ውሳኔውን ብቻ ለተገልጋዩ መስጠት በቂ አይደለም። ተገልጋዩ የአስተዳደር ውሳኔው በምን የፍሬ ነገር፤ የሕግ መሠረት፤ የማስረጃ ወይም ሌላ ምክንያት እንደተሰጠ የማወቅ መብት አለው። ለነገሩ ቀደም ብለንም ውሳኔ ከበቂ ምክንያት ጋር መስጠት እንዳለበት አይተናል። ስለዚህ ውሳኔው ከነምክንያቱ መስጠት አለበት።

በጽሑፍ መሠጠት አለበት

የአስተዳደር ውሳኔው በጽሑፍ ሆኖ ለተገልጋዩ መሠጠት አለበት። ይህ በወረቀት ወይም በኤሌክትሮኒክ ዘዴ ሊሆን ይችላል። ብዙ የአስተዳደር ጥያቄ በመኖሩ ምክንያት ውሳኔን በፅሑፍ መስጠት ወጪ የሚያስከትል እና ጊዜ የሚፈልግ ቢሆንም የተገልጋዩን መብት ከማስከበር እና መልካም አስተዳደር ከማስፈን አንፃር ያለው ፋይዳ ከፍተኛ ስለሆነ ማንኛውንም የአስተዳደር ውሳኔ ለተገልጋዩ በጽሑፍ

መስጠት አስፈላጊ ነው። ግዜና ወጪው ቅጽ አዘጋጅቶ በዚያው መሰረት ውሳኔ በመስጠት ማቃለል ይቻላል።

3.4.2 የአስተዳደር ውሳኔውን የሚፈጸመው ሰው

አንቀጽ 42

ማንኛውም የአስተዳደር ውሳኔ የሚፈጸመው ውሳኔውን በሰጠው ሰው ወይም በሚመለከተው አካል ይሆናል።

ውሳኔውን የሰጠው ሰው

የአስተዳደር ውሳኔ አፈጻጸም የፍርድ ቤት ውሳኔ አፈጻጸም ዓይነት ሥነ-ሥርዓት የለውም። ሆኖም የአስተዳደር ውሳኔ ሊሰጥ የሚገባው ሥልጣን ባለው ሰው መሆን እንዳለበት ሁሉ ሊፈጸም የሚገባውም የመፈጸም ሥልጣን ባለው ሰው መሆን አለበት።

በሕግ በተሰጠ ሥልጣን መሠረት ውሳኔ የሚሰጥ ሰው ውሳኔውን የመፈጸም የሕግ ሥልጣን አለው። በውክልና በተሰጠ ሥልጣን መሠረት ውሳኔ የሚሰጥ ሰው ግን ውክልናው ውሳኔ ከመስጠት በተጨማሪ የመፈጸም ሥልጣን የሚሰጠው መሆኑን ማረጋገጥ አለበት። ውክልናው የመፈጸም ሥልጣን የማይሰጠው ከሆነ ውሳኔውን ለወካዩ ማሳወቅ እና ወካዩ እንዲፈጸመው ማድረግ አለበት።

የሚመለከተው አካል

የአስተዳደር ውሳኔ መስጠት እና መፈጸም ከአንድ በላይ የሆኑ የሥራ ክፍሎችን ወይም የአስተዳደር ተቋሞችን ሊመለከት ይችላል። ይህ በሆነ ጊዜ የአስተዳደር ውሳኔው ሊሰጥና ሊፈጸም የሚገባው በሥራ ክፍሉ ሁኔታ ወይም በሕግ በተቀመጠው የሰልጣን ክፍል መሠረት መሆን አለበት። ለምሳሌ አንድ የትራንስፖርት ንግድ መኪና ያለው ሰው ለመኪናው የመንገድ ላይ መንቀሳቀሻ ቦሎ ለማግኘት መንገድ ትራንስፖርት መሥሪያ ቤት ሲሄድ የግብር ክፍያ ማስረጃ፣ የታደሰ የንግድ ፈቃድ እና የመኪና ቴክኒክ ምርመራ ውጤት ይጠየቃል። ግብሩ በሚመለከተው የገቢዎች ቢሮ ባለሙያ ተወስኖ መከፈል አለበት። የመኪናው ቴክኒክ ምርመራ በሚመለከተው የሙያ ድርጅት መከናወን አለበት። የንግድ ፈቃዱ በሚመለከተው የንግድ ቢሮ መታደስ አለበት። በመጨረሻም የመኪናው

በሎ በመንገድ ትራንስፖርት ቢሮው መግለጻት ያለባቸው ሁኔታዎች ተግልጿቸው መሰጠት አለበት። በዚህ ድንጋጌ መሠረት የአስተዳደር ተቋሞች ለአያንዳንዱ ጉዳይ ውሳኔ የመስጠት ሥልጣን የተሰጠው የትኛው የሥራ ሃላፊ እንደሆነ ተገልጋዮች ማወቅ የሚችሉበት አሠራር መግለጽ የሚጠበቅባቸው ይሆናል ማለት ነው።

3.5 በአስተዳደር ውሳኔ ላይ የሚቀርብ የእገዳ አቤቱታ

የአስተዳደር ውሳኔ ከመፈጸሙ በፊት የሦስተኛ ወገን ሰነድ አቤቱታ በአዋጁ አንቀጽ 41 እንደሚከተለው በተደነገገው መሠረት ሊቀርብ ይችላል።

አንቀጽ 41

1. የአስተዳደራዊ ውሳኔ ወዲያው መፈጸም በመብቱ ወይም በጥቅሙ የማይመለስ ጉዳት የሚያደርስበት ሰው ውሳኔው እንዲታገድለት ውሳኔውን ለሰጠው ተቋም አቤቱታ ሊቀርብ ይችላል።
2. በዚህ አንቀጽ ንዑስ አንቀጽ (1) መሰረት አቤቱታ የተቀበለ የአስተዳደር ተቋም እንደየሁኔታው ጉዳዩ እንደገና እንዲታይ ሊያደርግ ወይም የውሳኔውን ማናቸውም ክፍል ሊያግድ ይችላል።

የአስተዳደር ውሳኔው ወዲያው መፈጸም በመብቱ ወይም በጥቅሙ የማይመለስ ጉዳት የሚያደርስበት ሰው በአንድ ባለጉዳይ መብት ወይም ጥቅም ዙሪያ የተሰጠ የአስተዳደር ውሳኔ መፈጸም በሌላ ሦስተኛ ወገን መብት ወይም ጥቅም ላይ ውጤት ሊኖረው ይችላል። የአስተዳደር ውሳኔው መፈጸም በሦስተኛው ወገን መብት ወይም ጥቅም ላይ የሚኖረው ውጤት ጉዳት ከሆነ እና ጉዳቱ ውሳኔው ከተፈጸመ በኋላ ቢከለስም ሊመለስ የማይችል ከሆነ ሦስተኛው ወገን የአስተዳደር ተቋሙ ውሳኔውን እንዲያግድ ሊጠይቅ ይችላል።

ውሳኔው እንዲታገድለት

ሦስተኛው ወገን የአስተዳደር ተቋሙን የሚጠይቀው ውሳኔውን በሙሉ እንዲያግድ ወይም እንዲያሻሽል ሊሆን ይችላል። ምክንያቱም ግለሰቡ የክርክሩ ተካፋይ ያልነበረና የመደመጥ መብት ያላገኘ ነው።

ውሳኔውን ለሰጠው ተቋም

ሦስተኛው ወገን የእገዳ አቤቱታውን ማቅረብ ያለበት ለፍርድ ቤት ወይም ተቋሙ ተጠሪ ለሆነለት የበላይ ተቋም ሳይሆን የአስተዳደር ውሳኔውን ለሰጠው ተቋም ለራሱ መሆን አለበት። ይህ አቤቱታውን ለተቋሙ የበላይ ኃላፊ ወይም የአስተዳደር ውሳኔውን ለሰጠው ሰው በማቅረብ ሊከናወን ይችላል።

የእገዳ አቤቱታውን ውሳኔውን ለሰጠው ተቋም ለራሱ ማቅረብ በተቋሙ ውስጥ የአስተዳደር ውሳኔውን የሰጠው ሰው የጉዳዩን ፍሬ ነገር፤ የሕግ መሠረት እና ማስረጃ ከሦስተኛው ወገን መብት እና ጥቅም አንጻር እንደገና እንዲመረምር ያስችለዋል። ይህም የተሻለ የአስተዳደር ፍትህ እንዲኖር ያደርጋል። ለምሳሌ አንድ ሰው የመሬት ካርታ ይዞ እና የግንባታ ፍቃድ ተሰጥቶት ቤት ሲገነባ እዚህ መሬት ላይ እኔም ካርታ አለኝ የቅድሚያ መብት የኔ ነው የሚል ሰው ቢመጣ ይህ ሰው የግንባታ ፍቃድ ውሳኔው እንዲታገድለት ፍቃድ ለሰጠው አካል ማመልከትና ማን የተሻለ መብት እንዳለው እስኪወሰን ግንባታው እንዳይከናወን ማሳገድ ይችላል። ግንባታው ሳይታገድ ቤቱ ተገንብቶ መሬቱ ለሁለተኛው አመልካች ቢወሰን ይህን ውሳኔ ማስፈጸም የሚያስችግር ይሆናል። የግንባታው መታገድ ለሁለቱም ባለሙሉዎች ሊመለስ የማይችል ጉዳትን ያስቀራል። የእገዳ አቤቱታው የሚቀርበው እዚያው የግንባታ ፍቃድ ለሰጠው መሥሪያ ቤት መሆኑ ደግሞ መሥሪያ ቤቱ ጉዳዩን በሚገባ እና በፍጥነት በማየት እንዲወሰን ይረዳዋል።

የእገዳው ውሳኔ

የአስተዳደር ተቋሙ የበላይ ኃላፊ ወይም የአስተዳደር ውሳኔውን የሰጠው ሰው የእገዳ አቤቱታ የቀረበበት ጉዳይ በሙሉ እንደገና እንዲታይ ወይም የውሳኔው ማናቸውም ክፍል እንዲታገድ ሊወሰን ይችላል።

3.6 በአስተዳደር ውሳኔ ላይ የሚቀርብ ቅሬታ

የአስተዳደር ውሳኔ ከመፈጸሙ በፊት የባለጉዳዩ ቅሬታ በአዋጁ አንቀጽ 43 አስከ 47 እንደሚከተለው በተደነገገው መሠረት ሊቀርብ ይችላል።

ቅሬታ የማቅረብ መብት

አንቀጽ 43

ማንኛውም ሰው በተላለፈበት የአስተዳደር ውሳኔ ላይ ለአስተዳደር ተቋሙ ቅሬታ የማቅረብ መብት አለው።

ማንም ሰው መብቱ ወይም ጥቅሙ በአስተዳደር ውሳኔ የተጎዳበት እንደሆነ ውሳኔ ለሰጠው ተቋም ቅሬታ የማቅረብ

መብት አለው። ቅሬታው የአስተዳደር ውሳኔው እንዲሻር ወይም የጉዳዩ ፍሬ ነገር፤ የሕግ መሠረት ወይም ማስረጃ እንደገና እንዲታይ የሚጠይቅ ሊሆን ይችላል። ይህ የአስተዳደር ተቋሙ የውሳኔ ይሰጥልኝ ጥያቄ ተቀብሎም ይሁን በራሱ ተነሳሽነት ውሳኔ በሰጠባቸው ጉዳዮች ላይ ሁሉ ተፈጻሚ ነው። ከዚህ በታች የተመለከተው የቅሬታ ማቅረቢያ ቅጽ የአስተዳደር መስሪያ ቤቶች ተገልጋዮች በሞዴልነት እንዲገለገሉበት ማድረግ ይችላሉ።

በአስተዳደር ውሳኔ ላይ ለመ/ቤቱ ቅሬታ ማቅረቢያ ቅጽ (ቅሬታውን በዚህ ቅጽ ዓይነት ጽፎው ያቅርቡ)

ቀን ---/---/---ዓ.ም

ለ ... መ/ቤት

የቅሬታ ማስተናገጃ አካል

አድራሻ፡- ከተማ ወረዳ ቀበሌ የቤት ቁጥር ስልክ ኢ.ሜይል

ጉዳዩ፤ በአስተዳደር ውሳኔ ላይ የቀረበ ቅሬታ

1. የቅሬታ አቅራቢው ሙሉ ስም
2. የቅሬታ አቅራቢው ሙሉ አድራሻ፡- ከተማ ወረዳ ቀበሌ የቤት ቁጥር ስልክ ኢ.ሜይል...
3. የቅሬታ ሰሚው ሠራተኛ ወይም ኃላፊ ስም... (መ/ቤቱን ጠይቀው ይሙሉ)
4. ቅሬታ የቀረበበት ውሳኔ ርዕስ ቀን እና ቁጥር
5. ቅሬታ የቀረበበት ውሳኔ አጭር ማብራሪያ እና የቅሬታው ዋና ፍሬ ሃሳብ ወይም ጭብጥ
.....
6. ቅሬታ ሰሚው እንዲያደረግ ወይም እንዲፈፀም የተፈለገው
.....
7. ለቅሬታው መሠረት የሆነው ህግ እና አንቀጽ
.....
8. ለቅሬታው መሠረት የሆኑት ደጋፊ ማስረጃዎች ዝርዝር (ቅሬታው የቀረበበት ውሳኔ እና ቅሬታውን የሚቀበለው የመ/ቤቱ ሠራተኛ ወይም ኃላፊ ከዋናው ጋር ያመሳክራቸው ሌሎች ሰነዶች ኮፒዎች ያያይዙ)
.....
9. የቅሬታ አቅራቢው ፊርማ ቀን

የቅሬታ ማስተናገጃ አካል ማቋቋም

ቢቆይ በሕዝብ ላይ የማይመለስ ጉዳት የሚደርስ መሆኑን የሚገመግመው እና የሚወስነው የተቋሙ የበላይ ኃላፊ ነው።

አንቀጽ 44

ማንኛውም የአስተዳደር ተቋም የቅሬታ ማስተናገጃ አካል ማቋቋም እና ይህንኑ ለተገልጋዮች ይፋ ማድረግ አለበት።

ማንኛውም የአስተዳደር ተቋም የቅሬታ ማስተናገጃ አካል ማቋቋም አለበት። ይህ ሰዎች ቅሬታ ሲያቀርቡ ብቻ የሚቋቋም ጊዜያዊ ኮሚቴ ሳይሆን የተቋሙ ቋሚ አካል ሆኖ የሚቋቋም ነው። አደረጃጀቱ ግን በተቋሙ የሚወሰን ነው።

ተቋሙ የቅሬታ ማስተናገጃውን አካል ካቋቋመ በኋላ ይህንኑ ለተገልጋዮች ይፋ ማድረግ አለበት። ይፋ ሊያደርግ የሚገባውም ሰዎች ሁልጊዜ ሊያገኙት በሚችሉት የማስታወቂያ ዘዴ መሆን አለበት። የማስታወቂያ ዘዴው ኤሌክትሮኒክ ወይም ኤሌክትሮኒክ ያልሆነ ሊሆን ይችላል። የቅሬታ ማስተናገጃ አካል መቋቋም የአስተዳደር ተቋሙ ቀደም ሲል የሰጠውን ውሳኔ በራሱ የውስጥ አሰራር መልሶ አይቶ እንዲያርም እድል ይሰጠዋል።

የአስተዳደር ውሳኔው አፈፃፀም መታገድ

አንቀጽ 45

ማንኛውም ቅሬታ የቀረበበት የአስተዳደር ውሳኔ ቅሬታው ተመርምሮ እስኪወሰን ድረስ አይፈጸምም። ሆኖም የውሳኔው ሳይፈጸም መቆየት በሕዝብ ላይ የማይመለስ ጉዳት የሚያስከትል ከሆነ የአስተዳደር ተቋሙ የበላይ ኃላፊ ውሳኔው እንዲፈጸም ሊያዝ ይችላል።

ማንኛውም ቅሬታ የቀረበበት የአስተዳደር ውሳኔ ቅሬታው ተመርምሮ እስኪወሰን ድረስ አይፈጸምም። ይህ የሕግ እገዳ ነው።

ሆኖም ውሳኔው ሳይፈጸም ቢቆይ በሕዝብ ላይ የማይመለስ ጉዳት የሚደርስ ከሆነ የአስተዳደር ተቋሙ የበላይ ኃላፊ ውሳኔው እንዲፈጸም ሊያዝ ይችላል። እንደዚህ ያሉ ሁኔታዎች ከአካባቢ ደህንነት ወይም ከህዝብ ጤና ጋር ተያይዘው ሊከሰቱ ይችላሉ። ለምሳሌ አንድ ደህንነቱ ያልተረጋገጠ መድሃኒት ሲሸጥ የተገኘ ፋርማሲ እንዲታሸግ በተሰጠ የአስተዳደር ውሳኔ ላይ ቅሬታ ቢቀርብ የአስተዳደር ተቋሙ የበላይ ኃላፊ የማሸግ ውሳኔው አለመፈፀም በህዝብ ላይ ሊያስከትል የሚችለውን የማይመለስ ጉዳት በማሰብ እንዲፈጸም ሊያዝ ይችላል። ውሳኔው ሳይፈጸም

ቅሬታውን መመርመርና መወሰን

አንቀጽ 46

1. የአስተዳደር ተቋሙ የቅሬታ ማስተናገጃ አካል ቅሬታውን በሚገባ መመርመር እና የውሳኔ ሀሳብ ለአስተዳደር ተቋሙ የበላይ ኃላፊ ወይም እሱ ለወከለው የሥራ ኃላፊ ማቅረብ አለበት።

2. የአስተዳደር ተቋሙ የበላይ ኃላፊ ወይም እሱ የወከለው የሥራ ኃላፊ በቅሬታ ማስተናገጃ አካል የቀረበለትን የውሳኔ ሀሳብ ተመልክቶ የሰጠው ውሳኔ የተቋሙ የመጨረሻ ውሳኔ ይሆናል።

የአስተዳደር ተቋሙ የቅሬታ ማስተናገጃ አካል በቅሬታው ላይ የመወሰን ሥልጣን የለውም። ይህ የተቋሙ የበላይ ኃላፊ ወይም እሱ የወከለው የሥራ ኃላፊ ሥልጣን ነው። ቅሬታ የቀረበበት የአስተዳደር ውሳኔ የተሰጠው በተቋሙ የበላይ ኃላፊ ወይም በውክልና ሥልጣን በተሰጠው የተቋሙ ሠራተኛ ወይም የሥራ ኃላፊ ሊሆን ይችላል። በሁለቱም ሁኔታዎች የመጨረሻ ውሳኔ የሚሰጠው የተቋሙ የበላይ ኃላፊ ወይም እሱ የወከለው የሥራ ኃላፊ ነው።

ቅሬታ የቀረበበት የአስተዳደር ውሳኔ የተሰጠው በተቋሙ የበላይ ኃላፊ⁴ ከነበረ የቅሬታው ምርመራ ወደእሱ መቅረቡ ጉዳዩን እንደገና አጥርቶ እንዲያይ ሁለተኛ ዕድል ይሰጠዋል። ቅሬታ የቀረበበት የአስተዳደር ውሳኔ የተሰጠው በውክልና ሥልጣን በተሰጠው የተቋሙ ሠራተኛ ወይም የሥራ ኃላፊ ከነበረ የቅሬታው ምርመራ ወደተቋሙ የበላይ ኃላፊ መቅረቡ ጉዳዩ በበለጠ እንዲጣራ ዕድል ይፈጥራል። ሁለቱም ሁኔታዎች የተሻለ የአስተዳደር ውሳኔ እንዲኖር ያደርጋሉ። በሁለቱም ሁኔታዎች በቅሬታው ላይ የተሰጠ ውሳኔ የተቋሙ የመጨረሻ ውሳኔ ይሆናል።

4 በስራ ቡድኑ ውይይት ወቅት ወደ ቅሬታ ማስተናገጃ አካል መቅረብ ያለበት ጉዳይ ከአስተዳደር ተቋሙ የበላይ ኃላፊ በታች የተሰጡ ውሳኔዎች የሚመለከት ሊሆን ይገባል ወይስ በበላይ ኃላፊው የተሰጠውም ቢሆን ሊቀርብ ይገባል የሚል ሃሳብ ተንሸራሽሯል። ሰፊ የሃሳብ ልውውጥም ተደርጓል። በመጨረሻ የተደረሰው መደምደሚያ ግን ተቋሙ የራሱን ውሳኔ በውስጥ አሰራሩ እንዲያርም እድል የሚሰጥ አሰራር በመሆኑ በተቋሙ የበላይ ኃላፊ የተሰጠ ውሳኔም ቢሆን በዚህ ሂደት ማለፍ እንዳለበት መግባባት ላይ ተደርጓል።

በቅሬታው ላይ የተሰጠውን ውሳኔ ለተገልጋዩ መስጠት

አንቀጽ 47

የአስተዳደር ተቋም በዚህ አዋጅ አንቀጽ 46 መሠረት የተሰጠውን ውሳኔ ወዲያውኑ ለቅሬታ አቅራቢው በጽሑፍ መስጠት አለበት።

የአስተዳደር ውሳኔው ለተገልጋዩ በጽሑፍ መስጠት እንዳለበት ሁሉ በቅሬታው ላይ የተሰጠው ውሳኔ ለቅሬታ አቅራቢው በጽሑፍ መስጠት አለበት። ምክንያቱም በቅሬታው ላይ የተሰጠው ውሳኔ የመጀመሪያውን የአስተዳደር ውሳኔ የመጨረሻ የሚያደርግ ነው። ከዚህ በታች የተመለከተው የአስተዳደር ውሳኔ ላይ በቀረበ ቅሬታ ውሳኔ መስጫ ቅጽ ለአስተዳደር መስሪያ ቤቶች በሞዴልነት ሊያገለግል ይችላል።

በአስተዳደር ውሳኔ ቅሬታ ላይ ውሳኔ መስጪያ ቅጽ
(በቅሬታው ላይ የሚሰጠውን ውሳኔ በዚህ ቅጽ ዓይነት ይጻፉ)

ቀን ---/---/--- ዓ.ም

ቁጥር -----/-----

የ ... መ/ቤት

ቅሬታ ማስተናገጃ አካል

አድራሻ፡- ከተማ ወረዳ ቀበሌ የቤት ቁጥር ስልክ ኢሜይል

በአስተዳደር ውሳኔ ቅሬታ ላይ የተሰጠ ውሳኔ

1. የቅሬታ አቅራቢው ሙሉ ስም
2. የቅሬታ አቅራቢው አድራሻ፡- ከተማ ወረዳ ቀበሌ የቤት ቁጥር ስልክ ኢሜይል
3. ቅሬታ የቀረበበት ውሳኔ ርዕስ ቀን እና ቁጥር
4. ቅሬታ የቀረበበትን ውሳኔ የሰጠው የመ/ቤቱ ሥራ ክፍል ስም
5. ቅሬታ የቀረበበት ውሳኔ አጭር ማብራሪያ እና የቅሬታው ዋና ፍሬ ሃሳብ ወይም ጭብጥ
.....
6. ቅሬታ ሰሚው እንዲያደረግ ወይም እንዲፈፀም የተፈለገው
.....
7. ለቅሬታው መሠረት የሆነው ህግ እና አንቀጽ
.....
8. የቅሬታው ደጋፊ ማስረጃዎች ዝርዝር፤ (ካሉ)
.....
9. በቅሬታው ላይ የተሰጠው ውሳኔ መደምደሚያ፤
.....
10. በቅሬታው ላይ የተሰጠው ውሳኔ ዝርዝር ማብራሪያ እና ምክንያት፤
.....
11. በቅሬታው ላይ ለተሰጠው ውሳኔ መሠረት የሆነው ህግ፤ አንቀጽ፤ እና ማስረጃ ዝርዝር፤
.....
12. በቅሬታው ላይ ውሳኔ የሰጠው መ/ቤት ኃላፊ ፊርማ ቀን

ማህተም

ምዕራፍ አራት – የአስተዳደር መመሪያዎችና ውሳኔዎች የፍርድ ቤት ክለሳ ሥነ-ሥርዓት እና ልዩ ልዩ ድንጋጌዎች

4.1 የአስተዳደር መመሪያዎችና ውሳኔዎች የፍርድ ቤት ክለሳ ሥነ-ሥርዓት

ባለፉት ምዕራፎች የአስተዳደር ተቋማት መመሪያዎችን ስለሚያወጡበት እንዲሁም ውሳኔዎችን ስለሚሰጡበት ሥነ-ሥርዓት በሰፊው ተብራርተዋል። በዚህ ምዕራፍ ደግሞ የአስተዳደር መመሪያ ቤቶች ባወጧቸው መመሪያዎች ወይም የአስተዳደር መመሪያ ቤቶች በሰጧቸው ውሳኔዎች ላይ በፍርድ ቤት እንዲከለሱ የሚቀርቡ አቤቱታዎች፣ እነማን ማቅረብ እንዳለባቸው፣ ለማን መቅረብ እንዳለባቸው፣ አቤቱታዎች በምን ያህል ጊዜ መቅረብ እንዳለባቸው፣ የቀረቡት የክለሳ ጥያቄዎች እንዴት ባለ ሁኔታ ተመርምረው የክለሳ ውሳኔዎች እንደሚሰጡ ምክንያት የሆኑ ጉዳዮች ይመረመራሉ።

የአስተዳደር ጉዳዮች በፍርድ ቤት የሚከለሱበት ሥርዓት የሕግ አውጪው እና የሕግ አስፈጻሚው አካላት ተግባር በዳኝነት አካሉ ቁጥጥር የሚደረግበት የዳኝነት ሥርዓት ነው።ይህም በዋናነት ሁለት ዋና ዋና ክፍሎች ይኖሩታል። የመጀመሪያው በሕግ አውጪው አካል የሚወጡ ሕጎች እንዲሁም ውሳኔዎች ሕገመንግስታዊነት የሚመረመርበት የሕገ መንግስታዊነት ማጣሪያ ሥርዓት ነው። ሁለተኛው ደግሞ በአስፈጻሚው አካል የሚሰጡ ውሳኔዎች እና አስተዳደራዊ ሕጎች (በኢትዮጵያ አውድ ካየነው ደንብ እና መመሪያዎች) በፍሬ ነገር ደረጃ የይዘታቸው ሕጋዊነት የሚመረመርበት ሥርዓት ነው። ከሥነ-ሥርዓት አንጻር ስንመለከተው ደግሞ ውሳኔዎቹ የተሰጡበት እና ሕጎቹ የወጡበት ሒደት ሕጋዊነት የሚጣራበት እንዲሁም

የውሳኔዎቹ እና የሕጎቹ አግባብነት ከምክንያታዊነት እና ተመጣጣኝነት አንጻር የሚመዘኑበት ሥርዓት ነው።⁵

የመጀመሪያው ሥርዓት በስፋት ከሕገ መንግስት ሕግ ሥርዓት ጋር የተያያዘ ሲሆን ሁለተኛው ደግሞ የአስተዳደር ሕግ ሥርዓት አካል ነው። የመጀመሪያውን ሥርዓት በተመለከተ የኢትዮጵያ ሕገ መንግስት ኃላፊነቱን ለፌዴሬሽን ምክር ቤት ሰጥቷል።⁶ የሕገ መንግስት ጉዳዮች አጣሪ ጉባዔ ደግሞ በሕገ መንግስት ጉዳዮች ላይ ለፌዴሬሽን ምክር ቤት የውሳኔ ሐሳብ የማቅረብ ሥልጣን ተሰጥቶታል።⁷ በዚህም በፌዴራል እና በክልል ሕግ አውጪ አካላት የሚወጡ ሕጎች ከሕገ መንግስቱ ጋር ይቃረናሉ የሚል ጥያቄ ሲነሳ የሕገ መንግስት ጉዳዮች አጣሪ ጉባዔ ጉዳዩን አጣርቶ ለፌዴሬሽን ምክር ቤት ለመጨረሻ ውሳኔ ያቀርባል።

የአስተዳደር መመሪያዎችና ውሳኔዎች በፍርድ ቤት የሚከለሱበት ሥርዓት በሀገራችን የሕግ ሥርዓት ውስጥ ግልጽ እና ወጥ በሆነ መልክ እስካሁን በሥራ ላይ አልዋለም። በአንድ በኩል አንዳንድ አዋጆች በተወሰኑ የአስተዳደር ተቋማት በተሠጡ ውሳኔዎች ላይ ቅሬታ ያለው ሰው ጉዳዩን ወደ መደበኛ ፍርድ ቤት በይግባኝ መልክ ማቅረብ እንደሚችል ይደነግጋሉ። በሌላ በኩል ደግሞ የተወሰኑ አዋጆች በአስተዳደር ተቋማቱ የተሰጡ ውሳኔዎችን

5 David Stott and Alexandra Felix, Principles of Administrative Law (Cavendish Publishing Limited 1997), p. 81; Council of Civil Service Unions v Minister for the Civil Service (1985) in Principles of Administrative Law, p. 44
6 የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ ሕገ መንግስት፣ አንቀጽ 83
7 ዝኔ ከማሁ፣ አንቀጽ 84/1

በይግባኝ ተቀብለው የሚያዩ አስተዳደራዊ የዳኝነት አካላትን ያቋቁማሉ። በአስተዳደራዊ የዳኝነት አካላቱ ውሳኔ ቅር የተሰኘ ሰው ደግሞ የፍሬ ነገር ክርክርን ሳይጨምር በሕግ ጉዳይ ላይ ብቻ ያለውን ቅሬታ ወደ መደበኛ ፍርድ ቤት በይግባኝ መልክ እንዲወስድ እድል ይሰጣሉ።

እነዚህ የሕግ ሥርዓቶች በመንግስት አስተዳደር ውስጥ ተጠያቂነት እንዲኖር እና ሰዎች አስተዳደራዊ ፍትሕን እንዲያገኙ የሚያስችሉ መሆናቸው አያጠያይቅም። የዳኝነት አካላትም በአስተዳደር ተቋማት ላይ ቁጥጥር እንዲያደርግ የሚያስችሉ የሕግ ሥርዓቶች መሆናቸውም አያከራክርም። ነገር ግን እነዚህ አሠራሮች የአስተዳደር ጉዳዮች በፍርድ ቤት የሚከለሱበት ሥርዓት ተብለው የሚወሰዱ ሳይሆኑ ራሳቸውን የቻሉ የይግባኝ ሥርዓቶች ናቸው። በመደበኛ ይግባኝ እና የአስተዳደር ጉዳዮችን በፍርድ ቤት እንዲከለሱ በማድረግ አሠራር መካከል ያለው ልዩነት ጠባብ ቢሆንም ፈፅሞ እንደ አንድ ዓይነት ሥርዓት ሊቆጠር ግን አይችልም።

በአስተዳደር ጉዳዮች ላይ በዋናነትም አስተዳደራዊ ውሳኔዎች ላይ ወደ መደበኛ ፍርድ ቤት ይግባኝ በሚቀርብበት ጊዜ የፍርድ ቤቱ ሥልጣን በአስተዳደር ተቋሙ የተሰጠውን ውሳኔ ትክክለኝነት መወሰን ነው። ይህም ነገሩን ውሳኔ የማፅናት፣ የመሻር እና የማሻሻል ውሳኔን ይጨምራል። ሆኖም በዳኝነታዊ ክለሳ ሥርዓት ወደ ፍርድቤት በቀረበ አስተዳደራዊ ውሳኔም ሆነ የበታች ሕግ ላይ ፍርድ ቤቱ የሚኖረው ሥልጣን ጉዳዩን ከተወሰኑ የአስተዳደር ሕግ መርሆች አንጻር መርምሮ ውሳኔውን ማጽናት፣ መሻር እና የአስተዳደር ተቋሙ የፈፀመውን ስህተት እንዲያሻሽል ትዕዛዝ መስጠት ነው። በዚህ ረገድ ፍርድ ቤቱ የአስተዳደር ተቋሙ ጉዳዩን እንደገና እንዲያይና ውሳኔውን እንዲያሻሽል ውሳኔ ከመስጠት በቀር ውሳኔውን ራሱ የማሻሻል ሥልጣን አይኖረውም።

በተጨማሪም በአስተዳደር ውሳኔዎች ላይ ለመደበኛ ፍርድ ቤት የሚቀርብ ይግባኝ በተወሰኑ የአስተዳደር ተቋሞች ላይ ብቻ ተፈጻሚ እንዲሆን በግልፅ በአዋጅ የሚደነገግ ነው። በተቃራኒው የአስተዳደር ጉዳዮች በፍርድ ቤት እንዲከለሱ የማድረግ አሠራር ግን በሁሉም የአስተዳደር ተቋማት ላይ ተፈጻሚ የሚሆን ሥርዓት ነው። እንዲሁም በብዙ ሀገራት የዳኝነት ክለሳ ሥርዓት የፍርድ ቤቶች ተፈጥሯዊ ሥልጣን ተደርጎ የሚወሰድ ሲሆን የይግባኝ ሥርዓት ግን በልዩ ሁኔታ በተመረጡ አስተዳደራዊ ጉዳዮች ላይ ብቻ በአዋጅ ለፍርድ ቤቶች የሚሰጥ ሥልጣን ነው።

ከዚህ ባለፈም፤ በፍርድ ቤት የሚደረግ የክለሳ ሥርዓት በአስተዳደር ተቋማት የሚወጡ መመሪያዎች እና ውሳኔዎች በዳኝነት አካሉ እንዲመረመሩ የሚያደርግ ሥርዓት ሲሆን የይግባኝ ሥርዓት ግን በአስተዳደራዊ ውሳኔዎች ላይ ብቻ ተፈጻሚ የሚሆን ሥርዓት ነው። በአስተዳደር ውሳኔዎች ላይ ይግባኝን የሚፈቅዱ የተለያዩ አዋጆች ቢኖሩም በአስተዳደራዊ መመሪያዎች ላይ ግን በመደበኛ ፍርድ ቤት ይግባኝ የሚጠየቅበት ሥርዓት እስካሁን ፈፅሞ የለም።

ስለሆነም እስከአሁን ድረስ በኢትዮጵያ የሕግ ሥርዓት ውስጥ የነበረው የይግባኝ ሥርዓት እንጂ የአስተዳደር ጉዳዮች በፍርድ ቤት የሚከለሱበት ሥርዓት እንዳልሆነ መረዳት ይቻላል። ለዚህም ማረጋገጫው በተለያዩ ጊዜያት በአስተዳደር ውሳኔዎች እና መመሪያዎች ላይ ቅሬታ ያላቸው ባለጉዳዮች ወደ ፍርድ ቤት በመውሰድ ከአስተዳደር ሕግ መርሆዎች አንጻር እንዲመረመሩላቸው የክለሳ አቤቱታ ባቀረቡበት ወቅት ከፍርድ ቤቶች የተሰጣቸው ውሳኔ ነው።⁸ በተወሰኑ ክርክሮች ላይ የበታች ፍርድ ቤቶች አስተዳደራዊ ጉዳዮችን በክለሳ መልክ የማየት ሥልጣን እንዳላቸው በማመን ጉዳዮቹ ላይ ውሳኔ ሰጥተዋል።⁹

8 የሰበር መዝገብ ቁጥር 23608 (ቅጽ 5)
የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት፤ በሰበር መዝገብ ቁጥር 23608 (ቅጽ 5) በሰጠው ውሳኔ፤ የኢትዮጵያ የፕራይቪታይዜሽን እና የመንግስት ልማት ድርጅቶች ተቆጣጣሪ ኤጀንሲ የሚሰጣቸው የመጨረሻ ውሳኔዎች ፍርድ ቤት ቀርቦው እንደገና መታየት እንደሚችሉ በግልፅ የተደነገገ ድንጋጌ ስለሌለ ማንኛውም ፍርድ ቤት በኤጀንሲው ውሳኔ ላይ የሚቀርብ አቤቱታን ተቀብሎ የማየት ሥልጣን የለውም በማለት ወስኗል። በሰበር መዝገብ ቁጥር 26480 (ቅጽ 5)
በተመሳሳይ መልኩ ሰበር ሰሚ ችሎት በሰበር መዝገብ ቁጥር 26480 (ቅጽ 5) የኮተቤ የመመሪያ ጉምህርት ኮሌጅ የሚሰጠው የመጨረሻ የዲ.ፕሊ.ፕሊን ውሳኔ ፍርድ ቤት ቀርቦ እንደገና መታየት እንደሚችል በኮሌጁ የመተዳደሪያ ደንብ ውስጥ በግልፅ ባልተደነገገበት ሁኔታ፤ የፌዴራል የመጀመሪያ ደረጃ እና ከፍተኛ ፍርድ ቤቶች ጉዳዩን መርምረው ውሳኔ መስጠት አይችሉም ሲል ወስኗል። የሰበር መዝገብ ቁጥር 51790 (ቅጽ 12)
በተጨማሪም በሰበር መዝገብ ቁጥር 51790 (ቅጽ 12) በሰጠው ውሳኔ፤ በሚኒስቴሮች ምክር ቤት ደንብ ቁጥር 155/2000 መሠረት የኢትዮጵያ ገቢዎችና ጉምሩክ ባለስልጣን ዋና ዳይሬክተር በሙስና የጠረጠረውን እና እምነት ያጣበትን ማንኛውንም ሠራተኛ ከሥራ እንዲሰናበት የሚሰጠው ውሳኔ የመጨረሻ እንደሆነ የተደነገገ በመሆኑ በዚህ መሠረት የተሰጠ ውሳኔ ለፍርድ ቤት ቀርቦ ሊታይ የሚችል (justiciable) አይደለም ብሏል።

9 ከላይ ከጠቀስናቸው እና ፍርድ ቤቶች በአስተዳደራዊ ጉዳዮች የክለሳ ሥልጣን የላቸውም ተብሎ ከተወሰነባቸው መዝገቦች ለየት ባለ መልኩ፤ በአዋጅ የተሰጠ ግልፅ ሥልጣን በሌለበት ሁኔታ ፍርድ ቤቶች በአስተዳደራዊ ጉዳዮች ላይ የቀረቡ አቤቱታዎችን ተቀብለው ውሳኔ የሰጡባቸው መዝገቦችም አሉ። የሰበር መዝገብ ቁጥር 44226 (ቅጽ 11)
ለምሳሌ በሰበር መዝገብ ቁጥር 44226 (ቅጽ 11) ፍርድ ቤቱ የወሰደውን አቋም መመልከት ይቻላል። ቀደም ሲል የኢትዮጵያ ብሔራዊ ባንክ ያወጣው መመሪያ ከንግድ ሕጉ ጋር የሚጣረስ እና ከባንኩ የሥልጣን ገደብ ውጪ ገደብ በሚል የቀረበን አቤቱታ የፌዴራል የመጀመሪያ እና ከፍተኛ ፍርድ ቤቶች መርምረው ውሳኔ ሰጥተው ነበር። የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎትም የበታች ፍርድ ቤቶች

ሆኖም በአብዛኛዎቹ ተመሳሳይ ክርክሮች ላይ ፍርድ ቤቶቹ ጉዳዮቹን የሚመለከተው አዋጅ በግልፅ ወደ መደበኛ ፍርድ ቤት ይግባኝ ማለት የሚቻልበትን ድንጋጌ እስካላሰፈረ ድረስ ፍርድ ቤቶች አስተዳደራዊ ጉዳዮችን የማየት ተፈጥሯዊ ሥልጣን የላቸውም በማለት መዝገቦቹን ዘግተዋቸዋል። መዝገቦቹ ወደ ፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በቀረቡበት ወቅትም ሰበር ሰሚ ችሎቱ ይህንኑ የሚያጠናክሩ ጥቂት የማይባሉ አስገዳጅ ውሳኔዎችን ሰጥቷል።

በመሆኑም የፌዴራል የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት አዋጅ ቁ.1183/2012 የአስተዳደር ጉዳዮች በፍርድ ቤት የሚከለሱበትን ሥርዓት በሀገራችን በይፋ የደነገገ የመጀመሪያው አዋጅ ነው። በዚህም መሰረት አዋጁ በግልፅ ተፈጻሚ እንደማይሆንባቸው ከተመለከቱት ጉዳዮች ውጪ ሁሉም የአስተዳደር ተቋማት በሰጡት ውሳኔ እና ባወጡት መመሪያ ላይ የክለሳ አቤቱታ በመደበኛ ፍርድ ቤት ማቅረብ ይቻላል። በአዋጁ የተደነገገው የክለሳ ሥርዓት በቀጣይ ክፍሎች ተብራርቷል።

4.1.1 የክለሳ አቤቱታ የሚጀመርበት ሁኔታ

አንቀጽ 48¹⁰

የዚህ አዋጅ አንቀጽ 46 ድንጋጌዎች እንደተጠበቁ ሆነው፡-

ጉዳዩን የማየት ሥልጣን የላቸውም ተብሎ በባንኩ የቀረበውን መቃወሚያ ሳይቀበል የጉዳዩን ፍሬ ነገር መርምሮ ውሳኔ ሰጥቷል። ምንም እንኳን ይህ ውሳኔ የበታች ፍርድ ቤቶች በጉዳዩ ላይ የሰጡትን ውሳኔዎች የሻረ ቢሆንም፤ ከላይ እንደተመለከትናቸው መዝገቦች ሰበር ሰሚ ችሎቱ፤ ፍርድ ቤቶች አስተዳደራዊ ጉዳዩን ለማየት የሚያስችል ግልፅ ሥልጣን የላቸውም በሚል መዝገቡን አልዘጋውም። ይልቅንም ሰበር ሰሚ ችሎቱ ራሱ የጉዳዩን ሥረ ነገር መርምሮ የተጠቀሰው መመሪያ ከንግድ ሕጉ ጋር የሚጋጭ አይደለም የሚል ውሳኔ ሰጥቷል።

የሰበር መዝገብ ቁጥር 92546 (ቅጽ 15) በተጨማሪም በሰበር መዝገብ ቁጥር 92546 (ቅጽ 15) በቀረበለት አቤቱታ፤ የመሰማት እና ማስረጃ የማቅረብ መብቱ ሳይከበር የፍትሕ ሚኒስቴር ከሥራ እንድሰናበት የሰጠው ውሳኔ መሠረታዊ የሕግ ሥሕተት የተፈጸመበት በመሆኑ ሊታረም ይገባል ብሎ ከሥራ በተሰናበተ ዓቃቤ ሕግ የቀረበለትን አቤቱታ ሰበር ሰሚ ችሎቱ በበታች ፍርድ ቤቶች የተሰጠ ውሳኔ ሳይኖር በቀጥታ ተቀብሎ መርምሮታል። በመጨረሻም በዲ.ሲ.ፕሊን ውሳኔው ላይ ዐቃቤ ሕጉ መልስ የመስጠት እና ማስረጃ የማቅረብ መብቱ ባልተጠበቀበት ሁኔታ በሚኒስትሩ የተላለፈው የሥራ ስነ-በት ውሳኔ እንዲሻር ሲል ወስኗል።

10 ለዚህ አንቀጽ በአዋጁ የአማርኛው ትርጉምና በእንግሊዝኛው ትርጉም የተሰጠው ቁጥር የተለያየ ነው። የአማርኛው ቁጥር 46 (አርባ ስድስት) ሲሆን የእንግሊዝኛው 48 (አርባ ስምንት) ነው። ከላይ ጀምሮ በተከታታይ የተሰጡት ቁጥሮች ሲታዩ የአማርኛው ቁጥር መሆን የነበረበት 48 ነው። ስለዚህ የእንግሊዝኛው ቁጥር ትክክል ነው። የአማርኛውም ቁጥር በእንግሊዝኛው መሰረት እየታረመ መነበብ አለበት።

48 (1) ማንኛውም ጉዳዩ የሚመለከተው ሰው የአስተዳደር መመሪያ በፍርድ ቤት እንዲከለስ አቤቱታ ማቅረብ ይችላል።

48 (2) ማንኛውም በአስተዳደር ውሳኔ ጥቅም የተነካበት ሰው ውሳኔው በፍርድ ቤት እንዲከለስ አቤቱታ ማቅረብ ይችላል።

በአንቀጽ 48 መሠረት ለክለሳ የሚቀርቡት ሁለት ነገሮች ናቸው። አንደኛው በአስተዳደር አካል የወጣ መመሪያ ነው። ሁለተኛው ደግሞ የአስተዳደር ውሳኔ ነው። በመመሪያ እና በአስተዳደር ውሳኔ ላይ የሚቀርቡ የክለሳ አቤቱታዎች ላይ ጥቂት የማይባሉ ልዩነቶች አሉ። የክለሳ አቤቱታ በማን መቅረብ እንደሚችል፤ የክለሳ አቤቱታ ሊቀርብባቸው የሚችሉ ምክንያቶች፤ እንዲሁም የክለሳ አቤቱታውን ማቅረብ የሚቻልበት የጊዜ ገደብን ወ.ዘ.ተ. በተመለከተ በመመሪያ እና በአስተዳደር ውሳኔዎች ክለሳ መካከል ሰፊ ልዩነቶች አሉ። እነዚህን በቀጣይ ክፍሎች በዝርዝር የምናያቸው ይሆናል። ነገር ግን በሁለቱ ጉዳዮች ላይ የሚቀርበው የክለሳ አቤቱታ ከሚኖረው ልዩነት አንጻር በመመሪያ እና በአስተዳደር ውሳኔ መካከል ያለውን ልዩነት በሚገባ መረዳት ያስፈልጋል። በዚህ ረገድ በዚህ ሰነድ በምእራፍ አንድ የተሰጠውን ማብራሪያ ማስታወሱ ይጠቅማል።

አንቀጽ 48 በመመሪያ እና በአስተዳደር ውሳኔዎች ላይ የክለሳ አቤቱታ የማቅረብ መብትን ያረጋግጣል። ሆኖም በመመሪያ እና በአስተዳደር ውሳኔ ላይ የክለሳ አቤቱታ የማቅረብ መብት የተሰጠበት መንገድ የተለያየ ነው። በአንቀጽ 48(1) መሠረት በአስተዳደር መመሪያ ላይ የክለሳ ጥያቄ ማቅረብ የሚችለው “ማንኛውም ጉዳዩ የሚመለከተው ሰው” ነው።¹¹ ከአዋጁ አንቀጽ 2(2) ላይ መረዳት እንደሚቻለው መመሪያ በአጠቃላይ በሰዎች

11 በዚህ ጉዳይ ላይ ረቂቁን ያዘጋጀው የሥራ ቡድን በሰፊው ውይይት አድርጎበታል። ሚያዚያ 9 ቀን 2011 ዓ.ም በተደረገው የሥራ ቡድኑ ውይይት ላይ በቃለ ጉባኤ 21 የሚከተለው ማጠቃለያ ሰፍሮ ይገኛል። “በሌላ በኩል መመሪያዎች አጠቃላይ ተፈጻሚነት ያላቸው እና በተግባር የሰዎችን ጥቅም ወዲያውኑ የማይነኩበት ሁኔታ ስለሚኖር የክለሳ ጥያቄ የማቅረብ መብት ሰፊ ባለ መልኩ መቀመጥ ሊኖርበት እንደሚችል ተነስቷል። ለዚህም ሲባል “ማንኛውም ሰው” የሚል ሐረግን መጠቀም እንደ አማራጭ ቀርቧል።” በኋላም ረቂቁ ለሕግና ፍትሕ ጉዳዮች አማካሪ ጉባኤ ቀርቦ ውይይት በተደረገበት ጊዜ በመመሪያዎች ላይ የሚቀርብ የክለሳ ጥያቄ የሕዝብ ጥቅም በመሆኑ በሰፊ መታየትና ማንም ይመለከተኛል በሚል ሰው ሊቀርብ እንደሚገባ ስምምነት ተደርሶበታል።

ሙብትና ጥቅም ላይ ውጤት ያለው በሦስተኛ ደረጃ የሚመደብ የሕግ ሰነድ ነው። አጠቃላይ ተፈጻሚነት ባለው የሕግ ሰነድ ላይ ደግሞ ጥያቄ ማንሳት ወይም ሰነዱ ችግር አለበት ብሎ መጠቀም ማንኛውም ሰው ይመለከተዋል። ምክንያቱም ሕጉ የሕዝብ ጥቅምን የሚመለከት ሰነድ ነው። የግድ አንድ የተለየ ሰው ጥቅሜን ይነካል ብሎ የሚሞግተው ጉዳይ አይደለም። ስለዚህ “ጉዳዩ የሚመለከተው ሰው” የሚለው ሐረግ በሰፊው መታየት አለበት።

ስለዚህ በአንቀጽ 48(1) መሰረት ማንም ጉዳዩ ይመለከተኛል የሚል ሰው በአንድ የአስተዳደር ተቋም የወጣ መመሪያ ሊከለስ ይገባል በማለት የክለሳ አቤቱታ ማቅረብ ይችላል። እዚህ ላይ ልብ ማለት የሚገባው አቤቱታ አቅራቢው የግድ ግለሰብ ብቻ መሆን አይጠበቅበትም። ለሕዝብ ጥቅም ለመሟገት የተቋቋሙ መንግሥታዊ ወይም መንግሥታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች ወይም የሙያ ማህበራትም ቢሆኑ አንድ የአስተዳደር ተቋም ያወጣው መመሪያ እንዲከለስ አቤቱታ ማቅረብ ይችላሉ። ከዚህም በተጨማሪ፣ ጉዳዩ የሚመለከታቸው የልማት ድርጅቶችም ሆኑ ሌሎች የፌዴራል እና የክልል መንግስታዊ ተቋማት በሌላ የአስተዳደር ተቋም የወጣ መመሪያ እንዲከለስ አቤቱታ ማቅረብ ይችላሉ።

ከአንቀጽ አገባብ ለመረዳት እንደሚቻለው ከአስተዳደር ውሳኔ ጋር በተያያዘ አንቀጽ 48 ተፈጻሚ የሚሆነው የአንቀጽ 46 ድንጋጌ እንደተጠበቀ ሆኖ ነው። ይህ አንቀጽ ቀደም ካሉ ድንጋጌዎች በተለይም ከአንቀጽ 44 ጋር የተያያዘ ነው። በአንቀጽ 44 እንደተመለከተው ማንኛውም የአስተዳደር ተቋም የቅሬታ ማስተናገጃ አካል ማቋቋም እና ይህንን የተቋቋመውን የቅሬታ ማስተናገጃ አካል ተገልጋዩ እንዲያውቀው ማድረግ አለበት። ማንኛውም ሰው በተሰጠው ውሳኔ ላይ ቅሬታ ማቅረብ እንደሚችል አንቀጽ 43 በግልጽ ደንግጓል። ስለዚህ አንድ ተገልጋይ በተሰጠው ውሳኔ ላይ ቅሬታ ካለው ይህንን ቅሬታ የአስተዳደር ተቋሙ በአንቀጽ 44 መሠረት ላቋቋመው የቅሬታ ማስተናገጃ አካል ያቀርባል። የቅሬታ ማስተናገጃ አካሉ የቀረበለትን ቅሬታ በሚገባ መመርመር እና የውሳኔ ሐሳብ ለአስተዳደር ተቋሙ የበላይ የሥራ ኃላፊ ወይም የበላይ ኃላፊው ለወከለው ሌላ የሥራ ኃላፊ ማቅረብ አለበት። ይህ የአንቀጽ 46(1) መቋጫ ሐሳብ ነው። ተጠንቶ የቀረበለትን የውሳኔ ሐሳብ የአስተዳደር ተቋሙ የበላይ ኃላፊ ወይም በእሱ የተወከለው ኃላፊ መርምሮ ውሳኔ ይሰጣል። ይህ በቅሬታ ማስተናገጃ አካሉ በአግባቡ

ተመርምሮና ተጠንቶ የቀረበውን የውሳኔ ሐሳብ የበላይ ኃላፊው ተመልክቶ የሚሰጠው ውሳኔ የአስተዳደር ተቋሙ የመጨረሻ ውሳኔ ይሆናል።

ሆኖም በአንቀጽ 46 መሠረት በቅሬታ ማስተናገጃ አካል ቀርቦ የተሰጠው ውሳኔ አግባብ አይደለም የሚል ማንኛውም ጥቅሙ የተነካበት ሰው በአንቀጽ 48 መሰረት ውሳኔውን በፍርድ ቤት እንዲከለስለት አቤቱታ ማቅረብ ይችላል። በልዩ ሁኔታ ካልሆነ በቀር በፍርድ ቤት እንዲከለስ የሚቀርብ አንድ የአስተዳደር ውሳኔ የአንቀጽ አርባ ስድስትን (46) ድንጋጌ ማሟላት አለበት ማለት ይኸው ነው።

ምሳሌ፤

የኢትዮጵያ ብሮድካስት ባለሥልጣን የሚዲያ ተቋማትን እና በሥራቸው የሚሠሩ አዘጋጆችን በተመለከተ አዲስ መመሪያ አወጣ እንበል። መመሪያው በሁሉም የብሮድካስት ሚዲያዎች ውስጥ ተቀጥረው የሚሠሩ የፕሮግራም አዘጋጆች የሙያ ፈቃድ ለማውጣት፣ የተወሰነ የትምህርት ደረጃ እና የሥራ ልምድ እንዲኖራቸው ያስገድዳል። ሆኖም እንደዚህ አይነት ፍቃድ ስለማስፈለጉ የባለሥልጣኑን ሥልጣንና ኃላፊነት በደነገገው አዋጅም ሆነ እሱን ተከትሎ በወጣው ደንብ ውስጥ አልተመለከተም። መመሪያው በአሁኑ ሰዓት በብሮድካስት ሚዲያ ውስጥ የሚሠሩ በርካታ አዘጋጆችን ከሥራ ውጪ የሚያደርግ ከመሆኑም በላይ የሚዲያ ተቋማቱ አዘጋጆችን የመምረጥ ነጻነታቸውን የሚገድብ ነው።

በዚህ ምሳሌ ላይ የተጠቀሰውን መመሪያ በተመለከተ የተለያዩ አካላት የክለሳ አቤቱታ ማቅረብ ይችላሉ። በመመሪያው ጥቅማቸው የሚነካ የሚዲያ ባለሙያዎች እና አዘጋጆች፣ የግል እና የመንግስት የሚዲያ ተቋማት፣ እንዲሁም በዘርፉ ባለሙያዎች የተቋቋሙ የሙያ ማህበራት እና በሚዲያ ነጻነት ላይ የሚሠሩ የሲቪክ ማህበራት መመሪያው እንዲከለስ አቤቱታ ማቅረብ ይችላሉ።

4.1.2 የክለሳ አቤቱታ በመጨረሻ ውሳኔ ላይ መቅረቡ እና አስተዳደራዊ መፍትሔዎችን አሟጦ የመጨረስ ግዴታ

አንቀጽ 51. የክለሳ አቤቱታ የሚቀርበው በመጨረሻ ውሳኔ ላይ ስለመሆኑ

ማንኛውም የፍርድ ቤት ክለሳ አቤቱታ የሚቀርበው የመጨረሻ በሆነ የአስተዳደር ውሳኔ ላይ ብቻ ነው።

አንቀጽ 52. አስተዳደራዊ መፍትሄዎችን አሟጦ ስለመጨረስ

1. በሕግ በሌላ ሁኔታ ካልተደነገገ በቀር ማንኛውም ለፍርድ ቤት የክለሳ አቤቱታ የሚቀርብ ባለጉዳይ አቤቱታውን ከማቅረቡ በፊት በአስተዳደር ተቋሙ ውስጥ ያሉትን አስተዳደራዊ መፍትሄዎች አሟጦ መጨረስ አለበት።

2. የዚህ አንቀጽ ንዑስ አንቀጽ ድንጋጌ (i) ቢኖርም የአስተዳደር ተቋሙ አስተዳደራዊ መፍትሄ የመስጠቱን ሂደት ከሚገባው ጊዜ በላይ ያራዘመ እንደሆነ አስተዳደራዊ መፍትሄ አሟጦ መጨረስ ግዴታ አይሆንም።

አንድ የአስተዳደር ውሳኔ በፍርድ ቤት እንዲከለስ ጥያቄ ከመቅረቡ በፊት በአንቀጽ 46 የሰፈሩትን ሂደቶች መጨረስ እንዳለበት ክፍ ብለን ተመልክተናል። የአዋጁ አንቀጽ 51 ደግሞ ይህን ጉዳይ ግልጽ በማድረግ ማንኛውም የፍርድ ቤት ክለሳ አቤቱታ የሚቀርበው የመጨረሻ በሆነ የአስተዳደር ውሳኔ ላይ ብቻ ነው በማለት ደንግጓል። አንቀጽ 52(i) ከላይ በአንቀጽ 51 የሰፈረውን ድንጋጌ በማጠናከር “በሕግ በሌላ ሁኔታ ካልተደነገገ በቀር ማንኛውም ለፍርድ ቤት ክለሳ አቤቱታ የሚቀርብ ባለጉዳይ አቤቱታውን ከማቅረቡ በፊት በአስተዳደር ተቋሙ ውስጥ ያሉትን አስተዳደራዊ መፍትሄዎች አሟጦ መጨረስ አለበት” በማለት በአንቀጽ 51 ላይ የሰፈረውን መሰረተ ሐሳብ ያረጋግጣል።

በአንቀጽ 52(i) አስተዳደራዊ መፍትሄዎችን አሟጦ መጨረስ ግዴታ የሚሆነው በሌላ ሁኔታ የተደነገገ ነገር እስከሌለ ድረስ ብቻ ነው። በተለየ ሁኔታ የተጠቀሰ ነገር ካለ ግን ያ የተለየ ድንጋጌ ተፈጻሚ ይሆናል ማለት ነው። ለምሳሌ የፈተናዎችና ምዘና ኤጀንሲ ባቋቋመው ደንብ ውስጥ በኤጀንሲው ውሳኔ ቅር የተሰኘ ወገን ጉዳዩን ወደ ትምህርት ሚኒስቴር ማቅረብ ይችላል የሚል ድንጋጌ ካለ አስተዳደራዊ መፍትሄ አሟጦ ለመጨረስ ወደ ትምህርት ሚኒስቴር ቀርቦ ቅሬታ ማሰማት ይገባል። እንዲህ አይነት ግልጽ ድንጋጌ በሌለበት ሁኔታ ግን እንዲሁ የኤጀንሲው ተጠሪነት ለትምህርት ሚኒስቴር ነው ስለተባለ ብቻ ወደ ትምህርት ሚኒስቴር መፍትሄ ፍለጋ መሄድ ግዴታ አይሆንም ማለት ነው።

ሌላው መፍትሄ ዝቅ ብሎ አንቀጽ 51(2) ልዩ ድንጋጌ ሆኖ ሰፍሯል። ልዩ ድንጋጌውም ከላይ የተገለጸው በአስተዳደር አካሉ የተዘረጋውን የመፍትሔ ሥርዓት አሟጦ መጨረስ ግዴታ ቢሆንም “የአስተዳደር ተቋሙ አስተዳደር መፍትሄ የመስጠቱን ሂደት ከሚገባው በላይ ያራዘመ እንደሆነ አስተዳደራዊ መፍትሄ አሟጦ መጨረስ ግዴታ አይሆንም።”

ይህ ልዩ ሁኔታ በአንቀጽ 33(2) ላይም ሰፍሯል። አንቀጽ 33(2) “የአስተዳደር ውሳኔ በተገቢው ጊዜ ሳይሰጥ መቅረት የአስተዳደር ውሳኔ ጥያቄውን ውድቅ በማድረግ እንደተሰጠ ውሳኔ ይቆጠራል፤” በማለት ይደነግጋል። ስለዚህ አንድ የአስተዳደር ውሳኔ ክለሳ ማቅረብ የሚፈልግ ባለጉዳይ በመሰረተ ሐሳብ ደረጃ በአስተዳደር መሥሪያ ቤቱ የተዘረጋውን የመፍትሄ አሰጣጥ ሥርዓት ማጠናቀቅ የሚገባው ቢሆንም፤ የአስተዳደር መሥሪያ ቤቱ የአስተዳደር ውሳኔውን ለመስጠት ከተገቢው ጊዜ በላይ ከዘገየ፤ ጥያቄውን ውድቅ በማድረግ እንደተሰጠ ውሳኔ በመቁጠር (አንቀጽ 33(2)) በአንቀጽ 51 የተመለከተውን አሟጦ የመጨረስ ግዴታ ሳይጠብቅ አቤቱታውን ማቅረብ ይችላል።

አንድ ውሳኔ በምን ያህል ጊዜ መስጠት እንዳለበት የሚደነግጉ ግልጽ ሕጎች ወይም የፖሊሲ ሰነዶች በሌሉበት ሁኔታ አንድ ውሳኔ በተገቢ ጊዜ አልተሰጠም ለማለት የሚቻለው የጉዳዩን ውስብስብነት እና አንድ ትጉህ ባለሙያ ጉዳዩን ለመመርመር በሕሊና ግምት የሚያስፈልገውን በቂ የሆነ ጊዜ ከግምት ያስገባ መሆን አለበት። ይህን ምክንያታዊና ለሕሊና ግምት በቂ የሆነ ጊዜም ወስዶ ውሳኔው ያልተሰጠ ከሆነ ግን ተገልጋዩ በአዋጁ አንቀጽ 33(2) መሰረት አሉታዊ ውሳኔ እንደተሰጠው ሊቆጥር ይችላል። ከዚህም በተጨማሪ ጥቂት የማይባሉ የአስተዳደር ተቋሞች መልካም አስተዳደርን ከማስፈን ጋር በተያያዘ እያንዳንዱን አገልግሎት በምን ያህል ጊዜ እንደሚሰጡ ያሰፈሩት የየራሳቸው የጊዜ ገደብ ስላለ፤ ይህ ጊዜ ካለፈ ጉዳዩ ከሚገባው በላይ ተራዘመ ተብሎም ሊወሰድ ይገባል።

ምሳሌ 1

አንድ መታወቂያ ለማውጣት ወደ ወረዳ አስተዳደር የሄደ ሰው መታወቂያ ማውጣት እንደማይችል በወረዳው የወሳኝ ኩነቶች ምዘገባ መኮንን ይነገረዋል።

ግለሰቡ በውሳኔው ቅር በመሰኘት ጉዳዩን ለወረዳው ቅሬታ ማስተናገጃ አካል ያቀርባል። የቅሬታ ማስተናገጃ አካሉም ውሳኔውን ከተመለከተ በኋላ ጉዳዩ ለቅሬታ ማስተናገጃ አካል ከመቅረቡ በፊት የወረዳው የወሳኝ ኩነቶች ምዝገባ የሥራ ሂደት ዳይሬክተር ሊያየው ይገባል የሚል ምላሽ ይሰጣል። ግለሰቡ ከቅሬታ ሰሚው አካል የጠበቀውን ውሳኔ ባለማግኘቱ ቅር በመሰኘት የክለሳ አቤቱታ ለፍርድ ቤት ያስገባል። ወረዳው በበኩሉ አቤት ባዩ በጉዳዩ ላይ የመጨረሻ ውሳኔ አላገኘም፤ ባቀረበው ቅሬታ ላይ የወረዳው የወሳኝ ኩነቶች ምዝገባ የሥራ ሂደት ዳይሬክተር ውሳኔ ያልሰጠበት በመሆኑ በተቋሙ ውስጥ ሊሰጥ የሚችለውን መፍትሔ አሟጦ አልጨረሰም የሚል መቃወሚያ አቅርቧል።

ከዚህ ምሳሌ የምናያቸው ሁለት ነገሮች አሉ። የመጀመሪያው እንደየአስተዳደር ተቋማቱ የሚለያዩ ነገር ግን በሕግ የተዘረጉ በርካታ ውስጣዊ የቅሬታ ማስተናገጃ መንገዶች መኖራቸውን ነው። በአስተዳደር ሥነ -ሥርዓት አዋጁ መሰረት የሚቋቋመው የቅሬታ ማስተናገጃ አካል የመጨረሻ የሆነ ቅሬታ የሚቀርብበት አካል እንጂ ብቸኛው አይደለም። ማንኛውም ተገልጋይ ቅሬታውን በዚህ አዋጅ ለተቋቋመው የቅሬታ ማስተናገጃ አካል ከማቅረቡ በፊት በየደረጃው ላሉ ቅሬታ ሊስተናገድባቸው ለሚችሉ የሥልጣን እርከኖች ቅሬታውን ማቅረብ ይጠበቅበታል።

በመሆኑም ግለሰቡ በአስተዳደር ተቋሙ ውስጥ ለሚገኘው የወሳኝ ኩነቶች ምዝገባ የሥራ ሂደት ዳይሬክተር ቅሬታውን ሳያቀርብ ጉዳዩን በቀጥታ ለዋናው የቅሬታ ማስተናገጃ አካል ማቅረብ አይችልም። ስለዚህ በተቋሙ ውስጥ ያሉትን መፍትሔዎች በሙሉ አሟጦ አልጨረሰም። ሌላው በጉዳዩ ላይ የቅሬታ ማስተናገጃ አካሉ የሰጠው መልስ በሕጉ መሠረት በተዋረድ ቅሬታውን እንዲያቀርብ የሚያደርግ እንጂ ውሳኔውን በዝርዝር መርምሮ በፍሬ ነገሩ ላይ የተሰጠ ውሳኔ አይደለም። ስለሆነም ግለሰቡ የክለሳ አቤቱታውን ያቀረበበት ውሳኔም የመጨረሻ ውሳኔ ተብሎ ሊወሰድ የሚችል አይደለም። በዚህም ምክንያት የወረዳው መቃወሚያ ተቀባይነት የሚኖረው ይሆናል።

ሌላው መነሳት ያለበት ጉዳይ አስተዳደራዊ መፍትሔዎችን አሟጦ መጨረስ እስከምን ድረስ ይሄዳል የሚለው

ነው። ከላይ ባነሳነው ምሳሌ ላይ በወረዳው ውሳኔ ቅር የተሰኙ ተገልጋዮች ቅሬታቸውን ለበላይ ኋላፊ እያቀረቡ እስከየትኛው እርከን ድረስ መጓዝ ይጠበቅባቸዋል? ለሚመለከተው የክፍለ ከተማ ወይም የከተማ አስተዳደር ቢሮ ቅሬታቸውን ማቅረብ አለባቸው?

ለዚህ ጥያቄ መልሱን የሚሰጠን የአስተዳደር ተቋሙ እና ለውሳኔ የቀረበው ፍሬ ነገር የሚገዛበት የሕግ ማዕቀፍ ነው። ስለዚህም፣ በሕግ በግልጽ ካልተደነገገ በቀር አንድ ቅርንጫፍ መስሪያ ቤት ውስጥ በተቋቋመ የቅሬታ ማስተናገጃ አካል ተመርምሮ ሥልጣን ባለው ኃላፊ የተሰጠ ውሳኔ ወደ ዋናው መሥሪያ ቤት በቅሬታ መቅረብ ሳይጠበቅበት የተቋሙ የመጨረሻ ውሳኔ ተደርጎ መቆጠር ይኖርበታል። በተጨማሪም አግባብ ባለው ሕግ በግልፅ ካልተደነገገ በስተቀር አንድ ኤጀንሲ ወይም ባለስልጣን መስሪያ ቤት ውስጥ በተቋቋመ የቅሬታ ማስተናገጃ አካል ተመርምሮ ሥልጣን ባለው ኃላፊ የተሰጠ ውሳኔ መሥሪያ ቤቱ ተጠሪ ወደ ሆነለት ተቋም በቅሬታ መልክ መቅረብ ሳይጠበቅበት የተቋሙ የመጨረሻ ውሳኔ ተደርጎ መቆጠር ይኖርበታል።

በሌላ በኩል፣ በተባለው መሰረት ግለሰቡ ቅሬታውን ለሥራ ሒደት ዳይሬክተሩ አቀረበ እንበል። ሆኖም የዳይሬክተሩን ውሳኔ ለማግኘት በወረዳው በሚገኝበት ጊዜ የዳይሬክተሩ ጸሐፊ ዳይሬክተሩ አለመኖሩን በመግለጽ በሌላ ቀን እንዲመለስ ትነግረዋለች። ይህ ሁኔታ ሲደጋገምበት ጉዳዩን መልሶ ወደ ቅሬታ ማስተናገጃው አካል ቢወስደውም አሁንም ውሳኔው በዳይሬክተሩ ካልታየ ወደ ቅሬታ ሰሚ ክፍሉ መቅረብ እንደማይችል ይነገረዋል። በዚህም ምክንያት፣ የሥራ ሂደቱ ዳይሬክተር በጉዳዩ ላይ ውሳኔ ሳይሰጥ ወራት ተቆጠሩ። በዚህ ሁኔታ ከሶስት ወራት በላይ በማለፉ የተማረረው ግለሰብ ጉዳዩ በፍርድ ቤት እንዲከለስ አቤቱታ አቀረበ። ወረዳው በበኩሉ ጉዳዩ በበላይ ኃላፊውም ሆነ በቅሬታ ሰሚው አካል ያልታየ በመሆኑ አቤቱታ አቅራቢው አስተዳደራዊ መፍትሔዎችን አሟጦ ስላልጨረሰ ፍርድ ቤቱ አቤቱታውን ውድቅ ሊያደርገው ይገባል በማለት መቃወሚያ አቀረበ።

ከላይ የጀመርነውን ምሳሌ በግልጽ ለመረዳት እንዲረዳን አግባብ ባላቸው ሕጎች ወይም የፖሊሲ ሰነዶች ውስጥ የነዋሪነት መታወቂያ በምን ያህል ጊዜ ውስጥ መሰጠት

እንዳለበት የተቀመጠ ቀን ገደብ የለም ብለን እንውሰድ። መታወቂያ በምን ያህል ጊዜ ውስጥ መሰጠት እንዳለበት የሚደነግግ ሰነድ በሌለበት ሁኔታ ጉዳዩን ለመወሰን የሚጠቅመን መታወቂያን ለመስጠት ወይም መታወቂያ መስጠት እንደማይቻል ውሳኔ ለመስጠት ምን ያህል ጊዜ እንደሚወስድ ለሕሊና ግምት በቂ ይሆናል ተብሎ የሚታሰብ ጊዜ ማስቀመጥ ነው።

አንድን መታወቂያ ለመስጠት ከአስር ደቂቃዎች በላይ ሊፈጅ እንደማይችል ከተግባራዊ ልምድ ሚዛናዊ የሕሊና ግምት መውሰድ ይቻላል። ጉዳዩ ውስብስብ ሆኖ ተጨማሪ ማጣራት እና ምርመራ ቢያስፈልግ እንኳን ከሳምንታት የዘለለ ጊዜ እንደማጠይቅ ለመረዳት የወረዳው ሰራተኛ መሆን አያሻም። ከላይ ባነሳነው ምሳሌ ላይ ግለሰቡ የነዋሪነት መታወቂያ ጠይቆ ከሶስት ወር ጊዜ በላይ መልስ ሳያገኝ መቆየቱ በአንድ ምክንያታዊ ሰው የሕሊና ፍርድ መሰረት ከተገቢ ጊዜ በላይ ፈጅቷል ቢባል ማጋነን አይሆንም። በመሆኑም ያቀረበው የነዋሪነት መታወቂያ ይሰጠኝ ጥያቄ ውድቅ እንደተደረገ ተቆጥሮ ለፍርድ ቤት መቅረቡ ተገቢ ነው።

ምሳሌ 2

አንድ የአስተዳደር ተቋም በአዋጅ በተሰጠው ስልጣን መሠረት ለዓመታት መመሪያ ባለማውጣቱ ምክንያት ጥቅማችንን ጎድቶታል ያሉ ባለ ጉዳዮች በጋራ በመሆን ተቋሙ ተገቢውን መመሪያ እንዲያወጣ ጥያቄ አቅርቦዋል። ጥያቄው የቀረበው መስከረም 4 ቀን 2013 ዓ.ም ቢሆንም የአስተዳደር ተቋሙ ግን ለጥያቄው ይፋዊ ምላሽ ሳይሰጥ ቆይቷል። ከዚህም ባለፈ እስከ ኅዳር 10 ቀን 2013 ዓ.ም ድረስ የመመሪያ አወጣጥ ሂደቱን መጀመር የሚያመለክት በአዋጁ አንቀጽ 7 እና 8 መሰረት የተደራጀ መዝገብም ሆነ ማስታወቂያ አልወጣም። በዚህም ምክንያት ባለጉዳዮቹ ጉዳዩ በፍርድ ቤት እንዲታይላቸው የክለሳ አቤቱታ አስገብተዋል። የአስተዳደር ተቋሙ በበኩሉ መመሪያ እንዲወጣ የቀረበውን ጥያቄ እያጤኑ ነው፤ መመሪያውን አላወጣም የሚል የመጨረሻ ምላሽ ባልሰጠሁበት ሁኔታ የክለሳ አቤቱታ መቅረቡ ተቀባይነት የለውም ሲል መቃወሚያ አቅርቧል።

ከዚህ ምሳሌ፣ የአዋጁን አንቀጽ 52/2ን ፋይዳ በግልፅ እንረዳለን። አንቀጹ የአስተዳደር ተቋሙ አስተዳደር

መፍትሄ የመስጠቱን ሂደት ከሚገባው በላይ ያራዘመ እንደሆነ አስተዳደራዊ መፍትሄ አሟጦ መጨረስ ግዴታ እንደማይሆን ይደነግጋል። አንድን አስተዳደራዊ ውሳኔ ለመስጠት ተገቢ ጊዜ ተብሎ የሚወሰደው ምን ያህል እንደሆነ ደግሞ ከዚህ ቀደም በክፍል ሁለት ውስጥ በሰፊው ተብራርቷል። የአስተዳደር ተቋሙን ሥልጣን እና ተግባር የሚወስኑ ወይም ለውሳኔ በቀረበው ጉዳይ ላይ ተፈጻሚ አልያም በሌሎች ሕጎች የተመለከቱ አንድ ውሳኔ በምን ያህል ጊዜ መሰጠት እንዳለበት የሚደነግጉ የሕግ ክፍሎች እንደ ተገቢ ጊዜ ይቆጠራሉ።

በተጨማሪም የአስተዳደር ተቋሙ የአሰራር መግለጫ ሆነው በሚያገለግሉ እንደ ዜጎች ቻርተር ያሉ እና ሌሎች መሰል የፖሊሲ ሰነዶች ውስጥ የተመለከቱ ግልፅ የጊዜ ገደቦች ካሉም፣ እነርሱ ተገቢ ጊዜ ተብለው ሊቆጠሩ ይችላሉ። በመሆኑም የአስተዳደር ተቋማት መመሪያ እንዲወጣ የቀረበ ጥያቄን በምን ያህል ጊዜ ውስጥ መወሰን እንዳለባቸው በተወሰነ ደረጃም ቢሆን ቀን ገደብ የሚያስቀምጠው ደግሞ ይህም የፌዴራል የአስተዳደር ሥነሥርዓት አዋጅ ነው። በዚህም መሠረት የአስተዳደር ተቋሙ እስከ ጥቅምት 9 ቀን 2013 ዓ.ም ድረስ ባለው ጊዜ ውስጥ የመመሪያ አወጣጥ ሂደቱን መጀመር አልያም የቀረበለትን ጥያቄ ውድቅ ማድረግ ይኖርበት ነበር። ይህ ሳይሆን ቀን ገደቡ ካለፈ ግን የአስተዳደር ተቋሙ የቀረበለትን ጥያቄ ውድቅ እንዳይደረግ ተቆጥሮ ለፍርድ ቤት አቤቱታ ሊቀርብበት ይችላል። ስለዚህም መመሪያውን ላለማውጣት በቂ ምክንያት እስካልቀረበ ድረስ መመሪያ የማውጣት ሥርዓቱን ወዲያውኑ እንዲጀምር ፍርድ ቤት ሊያዝ ይችላል።

4.1.3 አስተዳደራዊ መፍትሔዎችን አሟጦ የመጨረስ ግዴታ እና መመሪያዎች

የአስተዳደር መመሪያዎች ላይ የክለሳ አቤቱታ ለማቅረብ ልክ እንደ የአስተዳደር ውሳኔ በአንቀጽ 43 መሰረት ለተቋቋመው የቅሬታ ማስተናገጃ አካል መቅረብ አይጠበቅበትም። ምክንያቱም የአዋጁ ክፍል ሦስት፣ ንዑስ ክፍል አምስት (ከአንቀጽ 43-46) በአጠቃላይ የሚመለከተው በአስተዳደር ውሳኔ ላይ ስለሚቀርብ ቅሬታ ነው። በንኡስ ክፍሉ ውስጥ የሰፈሩት ድንጋጌዎች የሚያሳዩት ቅሬታ የማቅረብ መብት (አንቀጽ 43)፣

የቅሬታ አካል ማስተናገጃ አካል ስለማቋቋም (አንቀጽ 44)፣ የአስተዳደር ውሳኔ አፈጻጸም ስለሚታገድበት ሁኔታ (አንቀጽ 45)፣ እና በመጨረሻም ቅሬታ ስለሚመረመርበትና ስለሚወሰንበት ሁኔታ (አንቀጽ 46) የሚደነግጉ አንቀጾች ናቸው። በአጠቃላይ ማለት በሚቻል መልኩ እነዚህ ድንጋጌዎች ትኩረታቸው በአስተዳደር ውሳኔ ላይ ነው። ስለዚህ ለአንቀጽ 48 አፈጻጸም አንድ መመሪያ ለክለሳ እንዲቀርብ ለማድረግ በአንቀጽ 46 መሰረት ለቅሬታ ማስተናገጃ አካል ቀርቦ ውሳኔ ማግኘት አያስፈልገውም። በተጨማሪም ሲታይም በመመሪያ አወጣጥ ሂደት አሟጦ የሚጨረስ መፍትሄ አይኖርም።

4.1.4 የክለሳ አቤቱታን ለማየት ሥልጣን የተሰጠው ፍርድ ቤት

አንቀጽ 49 - የክለሳ አቤቱታ ስለሚቀርብበት ፍርድ ቤት

1. የአስተዳደር መመሪያ ወይም ውሳኔ እንዲከለስ አቤቱታ የሚቀርበው ለፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት ይሆናል። ፍርድ ቤቱ የሚሰጠው ውሳኔ የመጨረሻ ነው።
2. በዚህ አንቀጽ ንዑስ አንቀጽ (1) የተደነገገው ቢኖርም፣ የአስተዳደር መመሪያን በተመለከተ ከፍተኛው ፍርድ ቤት የሰጠው ውሳኔ፣ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሊቀርብበት ይችላል።
3. የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት የክለሳ አቤቱታዎችን የሚያስተናግድ የአስተዳደር ጉዳይ ችሎት ያደራጃል።

የአስተዳደር ጉዳዮችን ክለሳ በተመለከተ የተለያዩ ሀገራት የራሳቸው የሆነ የተለያዩ ልምድ አላቸው። ለምሳሌ ፈረንሳይ የአስተዳደር ውሳኔዎችን ተቀብሎ የሚመረምርና የሚከልስ ራሱን የቻለ የአስተዳደር ፍርድ ቤት አላት።¹² በአሜሪካ

እና በእንግሊዝ ደግሞ የአስተዳደር ጉዳዮችን መርምረው የክለሳ ውሳኔ የሚሰጡት መደበኛዎቹ ፍርድ ቤቶች ናቸው። ይህን በተመለከተ የፌዴራል የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት አዋጅ የተከተለው መንገድ በመደበኛው የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት ጥላ ሥር፤ በአስተዳደር ጉዳዮች ላይ የሚቀርቡ አቤቱታዎችን የሚቀበል፣ የሚመረምርና ክለሳ የሚያደርግ ራሱን የቻለ የአስተዳደር ችሎት እንዲቋቋም ማድረግን

ባለፈ ሌሎች ሰፊ ልዩነቶችን ይይዛል። ይህንንም ታሳቢ በማድረግ ሦስት ጥቅል የአስተዳደር ጉዳዮች የክለሳ አይነቶችን ማየት ይቻላል። የመጀመሪያው ምድብ እንደ አሜሪካ እና እንደ እንግሊዝ ባሉ የኮሙን ሎው የሕግ ሥርዓትን በሚከተሉ ሀገራት ውስጥ የተዘረጋው የአስተዳደር ጉዳዮች የክለሳ ሥርዓት ሲሆን በእነዚህ ሀገራት የክለሳ ሥልጣን ለመደበኛ ፍርድ ቤቶች የተሰጠ ነው። በእነዚህ ሀገራት ውስጥ የተቀሩት መደበኛ ፍርድ ቤቶች በአስተዳደር ጉዳዮች ላይ የሚቀርቡ ቅሬታዎችን ተቀብለው በመመርመር፣ የአስተዳደር ሕግ መርሆዎችን እና ቀደም ሲሉ የተሰጡ አስገዳጅ የፍርድ ውሳኔዎችን ተከትለው ውሳኔ ይሰጣሉ። ያም ሆኖ በአስተዳደር ተቋማት ላይ ዜጎች የሚያቀርቡት ቅሬታ ሁሉ በመደበኛ ፍርድ ቤቶች በክለሳ መልክ ይሰተናገዳል ማለት አይቻልም። የዚህ አይነት የፍርድ ክለሳ ሥርዓት በሚከተሉ ሀገራት ውስጥ የአስተዳደር ጉዳዮች በፍርድቤት እንዲቀርቡ እና በክለሳ እንዲታዩ የሚያስችሉ የተመረጡ መስፈርቶች አሉ። መደበኛ ፍርድ ቤቶች እነዚህን ጉዳዮች መርምረው የሚሰጡት የውሳኔ አይነትም ከሌሎቹ የፍትህ-ብሔር ጉዳዮች አንጻር ሲታይ የተገደበ ነው። ከዚህ በተቃራኒ የሚገኘው ሁለተኛው የፍርድ ክለሳ አይነት ደግሞ በዋናነት የፈረንሳይ ሞዴል በመባል የሚታወቀው ነው። ይህ ሥርዓት ከመደበኛ ፍርድ ቤቶች በተለየ ሁኔታ የተቋቋመ ፍርድ ቤት የአስተዳደር ጉዳዮችን መርምሮ የፍርድ ክለሳ የሚያከናውንበት የክለሳ ሥርዓት ነው። በፈረንሳይ ዋናው ተቋም፣ የመንግስት ምክር ቤት (Conseil d'Etat) በመባል የሚታወቅ እና እንደ የአስተዳደር ጉዳዮች ጠቅላይ ፍርድ ቤት የሚያገለግለው የፈረንሳይ መንግሥት መዋቅር ነው። ይህ አካል፣ ራሱን ከመጀመሪያ ደረጃ የአስተዳደር ፍርድ ቤት ጀምሮ ያደራጀ እና ከመደበኛው ፍርድቤት የተለየ የራሱ የፍሬ ነገር እና የሥነ-ሥርዓት ሂደቶችን የሚከተል የአስተዳደር ፍርድ ቤት ነው። በዚህ ተቋም ውስጥ በዳኝነት የሚያገለግሉ ግለሰቦች የሙያ ብቃትም ሆነ የሚመረጡበት ሂደት ከመደበኛው ፍርድ ቤት የተለየ ነው። ዳኞቹ በዋናነት በአስተዳደር የሙያ ዘርፍ ትምህርት እና ልምድ ያካበቱ የመንግሥት አስተዳደር ሰራተኞች (ቢሮክራቶች) ናቸው። በእንግሊዝ እና በአሜሪካን ሀገር ያለው አይነት በመደበኛ ፍርድ ቤት የሚደረገው የአስተዳደር ጉዳዮች የፍርድ ክለሳ ሥርዓት፣ የዳኝነት አካሉ የአስፈጻሚው አካል በሆኑት የአስተዳደር ተቋሞች ተግባር ላይ ቁጥጥር ማድረግ አለበት በሚለው የቁጥጥርና የሚዘን ጥበቃ (check and balance) ጽንሰ ሐሳብ ላይ የተመሠረተ ነው። ራሱን ችሎ በተቀረጸ የአስተዳደር ፍርድ ቤት የሚደረገው የፈረንሳይ የአስተዳደር ጉዳዮች የክለሳ ሥርዓት ደግሞ በዳኝነት አካሉ እና በአስፈጻሚው አካል መካከል ያለው የስልጣንን ከፍፍል (distribution of power) መርሕ ላይ አጽንኦት በመስጠት፣ መደበኛ ፍርድ ቤቶች በአስተዳደር ጉዳይ ጣልቃ እንዳይገቡ ያግዳል። የፈረንሳይ የአስተዳደር ጉዳዮች የክለሳ ሥርዓት፣ “የአስተዳደር ጉዳዮችን መርምሮ ውሳኔ መስጠት በራሱ የአስተዳደር ሥራ ነው።” የሚለውን አባባል እንደመርሕ ይወስዳል። በዚህም መሠረት፣ የአስተዳደር ጉዳዮች በመደበኛ ፍርድቤቶች እንዲታዩ ሥልጣን ከመስጠት ይልቅ በአስተዳደር ዘርፍ እውቀት እና ልምድ ያካበቱ ገለልተኛ ግለሰቦች ጉዳዮቹን መርምረው ውሳኔ እንዲሰጡ ማድረግ ለውሳኔዎቹ ጥራት እና ለአስፈፀሚው አካል ነፃነት የተሻለ እንደሆነ ያምናል። ሦስተኛው የአስተዳደር ጉዳዮች የክለሳ አይነት ደግሞ ከላይ ካየናቸው የክለሳ አይነቶች በመሀከል የሚገኝ ድብልቅ የክለሳ አይነት ነው። ይህ የአስተዳደር ጉዳዮች የክለሳ ሥርዓት እንደ ጀርመን እና ስዊድን ያሉ የአውሮፓ ሀገራት የሚከተሉት ነው። ይህ በመሀከል የሚገኝ የክለሳ አይነት፣ በመደበኛ ፍርድ ቤቶች ውስጥ የተቋቋመ፣ የተለየ የአስተዳደር ችሎቶች፣ የአስተዳደር ጉዳዮችን መርምረው የክለሳ ውሳኔ የሚሰጡበት ነው። በእነዚህ ችሎቶች የሚቀመጡ ዳኞች በአስተዳደር ሕግ እና የመንግሥት አገልግሎት ዘርፍ የላቀ ብቃት ያላቸው ናቸው።

ነው። ይህም በአብዛኛው ሊባል በሚችል ደረጃ ከጀርመን የክለሳ ሥርዓት ጋር ይቀራረባል። በርግጥ በአስተዳደር ተቋማት ተመረጠው ውሳኔ ያገኙ ጉዳዮች አንድ እርከን ያለፉ በመሆናቸው እና የክለሳ ጥያቄ የሚያስነሱ ከሆነ ደግሞ በተወሰነ ደረጃም ቢሆን የተወሰኑ ሊሆኑ እንደሚችሉ ይገመታል። ይህም በመሆኑ የክለሳ ጥያቄዎች ለፌዴራል መጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት ከሚቀርቡ ይልቅ ለፌዴራል ከፍተኛ ፍ/ቤት ቢቀርቡ እንደሚሻል ታምኖበታል።

በፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት ውስጥ የአስተዳደር ችሎት እንዲቋቋም መደንገጉ የፍርድ ቤቶችን የውስጥ አደረጃጀት የመወሰን ነፃነት የሚነካ አይደለም፤ ምክንያቱም ይህንን እየወሰነ ያለው አዋጁ ነው ማለትም ሕግ አውጪው ነው። በተጨማሪም ራሱን የቻለ ችሎት ማደራጀት በአስተዳደር ጉዳዮች ዘርፍ የተለየ የዳኝነት ክህሎት እንዲዳብር እና ወጥነት ያለው የዳኝነት አገልግሎት እንዲዘረጋ ይረዳል። እንዲሁም የተለየ ችሎት መደራጀቱ በዳኝነት ሥርዓቱ ውስጥ ለአስተዳደር ጉዳዮች ክለሳ የተለየ ትኩረት እና ክብደት እንዲኖረው ስለሚያደርግ ችሎቱ እንዲቋቋም መደንገጉ አስፈላጊ መሆኑ ታምኖበታል።

ስለዚህም በአንቀጽ 49(1) እንደተመለከተው የአስተዳደር መመሪያ ወይም የአስተዳደር ውሳኔ የክለሳ ጥያቄ የሚቀርበው ለፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት ነው። ፌዴራል ከፍተኛ ፍ/ቤትም በአንቀጽ 49(3) መሰረት የአስተዳደር መመሪያዎችን እና የአስተዳደር ውሳኔዎችን ክለሳ ጥያቄ የሚቀበል የሚመረምር እና የክለሳ ውሳኔ የሚሰጥ የአስተዳደር ጉዳዮች ችሎት ያደራጃል።

በአንቀጽ 49(1) ሁለተኛው አረፍተ ነገር ላይ እንደተመለከተው የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት የአስተዳደር ጉዳዮች ችሎት በቀረበለት የክለሳ ጥያቄ ላይ የሚሰጠው ውሳኔ የመጨረሻ ነው። ያም ሆኖ ግን፣ በሕገ መንግስቱ መሠረት በመጨረሻ የፍርድ ቤት ውሳኔ መሠረታዊ የሕግ ስህተት ካለ የሰበር አቤቱታ ማቅረብ እንደተጠበቀ ነው። ሆኖም ግን መመሪያን በተመለከተ በችሎቱ በተሰጠ ውሳኔ ላይ በአንቀጽ 49(2) ድንጋጌ መሠረት ለፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሊቀርብበት ይችላል።¹³

¹³ የሥራ ቡድኑ የክለሳ ሥርዓት መመሪያም ሆነ የአስተዳደር ውሳኔ አስተዳደራዊ እርምጃዎች መሆናቸው ታምኖ በተመሳሳይ ሁኔታ እንዲሰጥና፣ ታስቦ ነበር። ከመደበኛ የፍርድ ሂደትና ከክርክር በተለየ ሁኔታ ፈጣን፣ በአዋጁ አንቀጽ 56 መሠረት መከናወን ያለበት፣ ከለሳና ይግባኝም እንዳይደበላለቅ ጥረት ተደርጎ ነበር። የአንቀጽ 49(2) ድንጋጌ የሥራ ቡድኑ ባዘጋጀው

4.1.5 የክለሳ ምክንያቶችና መርሆዎች

አንቀጽ 50 - የክለሳ ምክንያት

1. የአስተዳደር መመሪያ በፍርድ ቤት የሚከለሰው፡-
 - ሀ) በአዋጁ ክፍል ሁለት የተመለከቱትን የሥነ-ሥርዓት ድንጋጌዎች ሳይከተል የወጣ መሆኑ ሲረጋገጥ፣
 - ለ) ከአስተዳደር ተቋሙ የሥልጣን ገደብ ውጪ የወጣ ሲሆን፣ ወይም
 - ሐ) በእርከን ከመመሪያ በላይ ከሆኑ ሌሎች ሕጎች የሚቃረን ሲሆን ነው።
- 2.. የአስተዳደር ውሳኔ በፍርድ ቤት የሚከለሰው በዚህ አዋጅ ክፍል ሦስት የተደነገጉትን መርሆዎች የጣሰ ሲሆን ነው።

መመሪያ የሚከለሰው በምን ምክንያት ነው?

በአንቀጽ 50(1) እንደተመለከተው መመሪያ የሚከለሰው በሦስት ዋና ዋና ምክንያቶች ነው። አንድ መመሪያ እንዲከለስ የሚቀርብ ጥያቄ የሚከተሉትን ምክንያቶች ማሳየት ይኖርበታል።

ሥነ-ሥርዓት ሳይከተል የወጣ መመሪያ

በአስተዳደር ተቋማት የሚወጣ መመሪያ ለክለሳ ከሚቀርብባቸው ምክንያቶች አንዱ በአዋጁ ክፍል ሁለት የተመለከቱትን የመመሪያ አወጣጥ የሥነ-ሥርዓት ድንጋጌዎች ሳይከተል መውጣቱ ነው። እነዚህን ሥነ-ሥርዓቶች በተመለከተ በምዕራፍ ሁለት ውስጥ በስፋት ተብራርቷል። እዚህ የምናነሳው የምዕራፉን አጭር መግለጫ ብቻ ይሆናል።

አንድ መመሪያ የሚያወጣ የአስተዳደር ተቋም የአዋጁን ክፍል ሁለት ድንጋጌዎች (አንቀጽ 4- 19) በጥብቅ መከተል አለበት። ይህንን በአጽንኦት ለማረጋገጥ አንቀጽ 4(2) የአስተዳደር ተቋም መመሪያ የሚያወጣው በዚህ አዋጅ

የመጨረሻ ረቂቅ ውስጥ አልነበረም። ምናልባት ድንጋጌው የተጨመረው ረቂቅ ጠቅላይ አቃቤ ሕግ ጽ/ቤት ከደረሰ በኋላ እንደሆነ ይታመናል።

በተደንገገው ሥነ-ሥርዓት መሠረት ብቻ ነው በማለት ይደነግጋል። የአንቀጽ 50(1) ድንጋጌም የሚያረጋግጠው ይኸንኑ ነው። አንድ መመሪያ የአዋጁን ክፍል ሁለት ድንጋጌዎች ሳይከተል ከወጣ በፍርድ ቤት እንዲከለስ ጥያቄ ሊቀርብበት እና በትክክልም ሥርዓቱን ሳይጠበቅ መውጣቱ ሲረጋገጥ ውድቅ ይሆናል።

የአዋጁ ክፍል ሁለት ንዑስ ክፍል ሁለት የመመሪያ አወጣጥ ሥነ-ሥርዓቶችን ይዘረዝራል። አንድ መመሪያ የሚያወጣ የአስተዳደር ተቋም ጠቅላላ ባለ መልኩ ቢያንስ የሚከተሉትን ዋና ዋና ሂደቶች ማሟላት አለበት።

- መመሪያውን ለማውጣት በመዘጋጀት ላይ ያለው የአስተዳደር ተቋም የመመሪያ አወጣጡን መርህ ግብር የያዘ መዝገብ ማዘጋጀት (አንቀጽ 7(1)(ሀ))፤
- ረቂቅ መመሪያውን እና የመመሪያ አወጣጥ ሂደቱን በተመለከተ ሕዝባዊ ማስታወቂያ ማውጣት (አንቀጽ 8)፤
- ረቂቅ መመሪያውን ለሚመለከታቸው የአስተዳደር ተቋማት፣ ለሌሎች ባለድርሻ አካላት እና ለፌዴራል ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ መላክ (አንቀጽ 9 እና 12(4))፤
- በረቂቅ መመሪያው ላይ የውይይት መድረክ ማዘጋጀት እና ለውይይቱ ተሳታፊዎች በቂ ጊዜ መመደብ (አንቀጽ 10)፤
- የመመሪያውን ይዘት እና የመመሪያ አወጣጥ ሂደቱን የሚገልፅ ማብራሪያ ማዘጋጀት (አንቀጽ 14)፤
- መመሪያውን በአዋጁ አንቀጽ 15 በተመለከተው የአፃፃፍ ፎርም መሠረት ማዘጋጀት፤ እና
- መመሪያውን ለጠቅላይ አቃቤ ሕግ ልኮ ማስመዘገብ እና በተቋሙ ድረ-ገፅ ላይ መጫን (አንቀጽ 16 እና 17)።

ከእነዚህ ሂደቶች በተጨማሪም የአስተዳደር ተቋሞች መመሪያ በሚያወጡበት ጊዜ መጠበቅ የሚገባቸው ቀን ገደቦች እና ሊፈፀሟቸው የሚገቡ ሌሎች አስገዳጅ ድንጋጌዎች በአዋጁ ክፍል ሁለት ውስጥ ተካተዋል። በመሆኑም ከእነዚህ ሂደቶች እና ግዴታዎች መካከል አንዱን እንኳ ሳይከተል የወጣ መመሪያ የአንቀጽ 4(2)ን አስገዳጅ ድንጋጌ የሚጥስ በመሆኑ በአንቀጽ 48 (1) እና 50 (1)(ሀ) ድንጋጌ መሠረት እንዲከለስ አቤቱታ ሊቀርብበት እና ሊከለስ ይችላል።

ምሳሌ 1፤

አንድ የአስተዳደር ተቋም ሊያወጣው ያቀደውን መመሪያ በተመለከተ ተገቢውን ይፋዊ መዝገብ አዘጋጅቶ የመመሪያ አወጣጥ ሂደት መጀመሩን የሚያመለክት ማስታወቂያ ያወጣል። ከዚህ በማስከተልም ረቂቅ መመሪያውን ለሚመለከታቸው የአስተዳደር ተቋማት እና ለፌዴራል ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ ልኳል። እነዚህ አካላት የተሳተፉበት የውይይት መድረክ ተዘጋጅቶ በረቂቅ መመሪያው ላይ ላይ ሰፊ ውይይት ተደርጓል። ሆኖም ግን መመሪያው ተፈጻሚ ሊሆንባቸው የሚችል የግሉ ዘርፍ አካላት ወይም ወኪሎቻቸው በውይይቱ እንዲሳተፉ አልተጋበዙም።

የተወሰኑ ባለድርሻ አካላት የአስተዳደር ተቋሙ ያወጣውን ማስታወቂያ ተመልክተው በረቂቅ መመሪያው ላይ በጽሁፍ አስተያየት ሰጥተዋል። ሆኖም ተቋሙ ይህን በጽሁፍ የቀረበለትን አስተያየት ከግምት ሳያስገባ መመሪያውን በሚኒስትሩ ፊርማ በማፅደቅ በሥራ ላይ አውሎታል። ተቋሙ በአስተያየታቸው መሰረት ማሻሻያ አለመካተቱን ወይም አስተያየታቸው ለምን እንዳልተካተተ አለመጠቀሱ፣ መመሪያውን ለጠቅላይ ዐቃቤ ሕግ ልኮ አለመዘመዝገቡን እንዲሁም በተቋሙ ድረ-ገፅ ላይ ሳይጫን በሥራ ላይ ማዋሉን የተመለከቱ ባለድርሻ አካላት በጉዳዩ ላይ የከለሳ አቤቱታ ያቀርባሉ። አቤቱታውም በዋናነት ሚኒስቴር መስሪያ ቤቱ የጣሳቸውን የሚከተሉትን የመመሪያ ሂደቶች የሚጠቅስ ነው፡-

1. በአንቀጽ 12 (2 እና 3) መሰረት ተቋሙ በረቂቅ መመሪያው ላይ በጽሁፍ የተሰጠውን አስተያየትን ከግምት አላስገባም፤ አስተያየቱን የማይቀበል ከሆነም የማይቀበልበትን ምክንያት የሚያብራራ ጽሁፍ አላዘጋጀም።
2. በአንቀጽ 14 መሰረት የረቂቅ መመሪያውን ይዘት እና የመመሪያ አወጣጥ ሂደቱን የሚገልፅ ማብራሪያ አላዘጋጀም።
3. በአንቀጽ 16 መሠረት መመሪያውን ለጠቅላይ አቃቤ ሕግ ልኮ አላስመዘገበም፤ በአንቀጽ 17 መሠረትም መመሪያውን በተቋሙ ድረ-ገፅ ላይ አልጫነም።

እነዚህ ከላይ የተዘረዘሩ የአዋጁ ድንጋጌዎች በመጣሳቸው መመሪያው በፍርድ ቤት እንዲከለስ የሚያስችል በቂ ምክንያት አለ። ፍርድ ቤቱም ሚኒስቴሩ መመሪያውን

ሲያወጣ የጣሳቸውን ሂደቶች ተመልክቶ በአዋጁ አንቀፅ 18(1) መሰረት በሥራ ላይ የዋለው መመሪያ ተፈጻሚነት የሌለው መሆኑን በመወሰን የተጣሱትን ሂደቶች አስተካክሎ መመሪያውን በድጋሚ እንዲያወጣ ትዕዛዝ ሊሰጥ ይችላል።

ምሳሌ 2፤

የንግድ እና ኢንዱስትሪ ሚኒስቴር ለሁሉም ክልሎች እና የከተማ አስተዳደሮች መስከረም 6 2013 ዓ.ም በላከው ሰርኩላር፤ በኢኮኖሚ፣ በቢዝነስና ኢንቨስትመንት ልማት የማማከር አገልግሎት መሰማራት የሚፈልጉ ሰዎች የሙያ ብቃት ማረጋገጫ ማውጣት እንደሚገባቸው ገልጾአል። የብቃት ማረጋገጫውንም የሚሰጡት በክልል እና በከተማ አስተዳደሮቹ የሚገኙ የንግድ ቢሮዎች ሲሆኑ ማረጋገጫውን ለመስጠት የሚያስፈልጉ መስፈርቶችን የያዘ ሰንጠረዥ ከሰርኩላሩ ጋር ተያይዟል። ሰርኩላሩ ያስተዋወቃቸው መስፈርቶች ነባራዊ ሁኔታውን ያገናዘቡ አይደሉም ያለው የዘርፉ ባለሙያዎች ማኅበር፤ የብቃት ማረጋገጫ መስፈርቶቹን የዘረዘረው ሰርኩላር የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት አዋጅ የዘረጋውን የመመሪያ አወጣጥ ሂደት እና አስገዳጅ ድንጋጌዎች ሳይከተል የወጣ በመሆኑ ውድቅ ሊደረግ ይገባል የሚል የክለሳ አቤቱታ ለፍርድ ቤት አስገብቷል። ንግድ ሚኒስቴር በበኩሉ የብቃት ማረጋገጫውን የሚመለከት ሁሉን አቀፍ መመሪያ እስከሚዘጋጅ ድረስ ለጊዜው የሚሰራበትን መስፈርት በሰርኩላር እንዳወጣ ገልጾ፤ መመሪያው ባልወጣበት ሁኔታ ሰርኩላሩ ላይ የክለሳ አቤቱታ ሊቀርብ አይገባም ሲል ተቃውሟል።

ይህ ጉዳይ በስም መመሪያ ተብለው ያልወጡ፤ እንዲሁም የመመሪያ ቅርፅ የሌላቸው፤ ነገር ግን የሕግ ውጤት ያላቸው በአስተዳደር ተቋማት የሚወጡ ሰነዶች የክለሳ አቤቱታ ሊቀርብባቸው ይችላል ወይ? የሚል ጥያቄ ያስነሳል። ቀደም ሲል በምእራፍ አንድ እንደተብራራው እስከ አሁን በነበረው የአስተዳደር ተቋማት ተለምዷል አሰራር የሕግ ውጤት ያላቸው የተለያዩ ሰነዶች አሉ። ለምሳሌነትም ሰርኩላር እና ማኑዋል ተብለው የሚጠቀሱትን ሰነዶች መጥቀስ ይቻላል። ከዚህ በተጨማሪም በአስተዳደር ተቋማት የበላይ ኃላፊዎች ውሳኔ ተብለው የሚሰጡ ነገር ግን ከአንድ ከተወሰነ ጉዳይ ባለፈ በሁሉም የተቋሙ ተገልጋዮች ላይ አጠቃላይ ተፈጻሚነት ያላቸው ሰነዶችም አሉ።

ነገር ግን በአንቀጽ 2(2) ትርጓሜ መሰረት እነዚህ ሁሉ መመሪያ ተብለው ሊወሰዱ የሚገባቸው ሰነዶች ናቸው። ምክንያቱም ሁሉም ከላይ የጠቀስናቸው ሰነዶች ግልፅ በሆነ ሁኔታ በሰዎች መብት እና ጥቅም ላይ ውጤት የሚያስከትሉ ናቸው። በመሆኑም የአስተዳደር ተቋማት ለእነዚህ ሰነዶች የተለያዩ መጠሪያ ቢሰጧቸውም የአዋጁን የመመሪያ ትርጉም እስካሟሉ ድረስ መመሪያ መሆናቸው ሊታወቅ ይገባል።

መመሪያዎች ደግሞ በአዋጁ አንቀፅ 4(2) መሰረት የአዋጁን ድንጋጌዎች ተከትለው መውጣት ይጠበቅባቸዋል። ከላይ በተሰጠው ምሳሌ እንደተመለከትነው የንግድ ሚኒስቴር ከብቃት ማረጋገጫ ጋር በተያያዘ ያወጣቸው መስፈርቶች አጠቃላይ በሆነ መልክ በሰዎች መብት እና ጥቅም ላይ ውጤት የሚያስከትሉ ናቸው። በመሆኑም ሰርኩላር ወይም በሌላ በማናቸውም ስም ቢጠራም ማናቸውም መመሪያ በአዋጁ ክፍል ሁለት የተደነገጉ ሥነ-ሥርዓቶችን ተከትሎ መውጣት ነበረበት። ፍርድ ቤቱም የመመሪያነት ውጤት ያለውን ሕገ ከሚያዘው ሥርዓት ውጭ የተዘጋጀና የወጣን ሰርኩላር ውድቅ ማድረግ ይኖርበታል። እንደዚህ ያሉ ማናቸውም ሰነዶች በአዋጁ መሠረት “መመሪያ” እየተባሉ መውጣት አለባቸው።

ከሥልጣን ገደብ ውጭ የወጣ መመሪያ

ሌላው የአስተዳደር መመሪያ እንዲከለስ ምክንያት ሊሆን የሚችለው፣ መመሪያው የወጣው ከአስተዳደር ተቋሙ የሥልጣን ገደብ ውጪ ሆኖ ሲገኝ ነው። ይህ በአዋጁ አንቀጽ 50(1)(ለ) መሰረት የሚቀርብ አቤቱታ ነው። ቀደም ሲል እንደተመለከተው፣ አንድ የአስተዳደር ተቋም መመሪያ የማውጣት ሥልጣኑን የሚያገኘው ሕግ አውጭው አካል በሚሰጠው ውክልና ነው። ይህን የውክልና ሥልጣን አስፈላጊነት በአዋጁ አንቀጽ 2(2) ላይ “መመሪያ” ምን ማለት እንደሆነ በተሰጠው ትርጉም ላይ ተመልክቷል።

በዚህ ሰነድ ምዕራፍ ሁለት ውስጥ በስፋት እንደተብራራው የአስተዳደር ተቋማት መመሪያ የማውጣት ሥልጣን የሚመነጨው በሕግ አውጪው በሚሰጥ ውክልና ነው። የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ ሕገ መንግስት አንቀጽ 55(1) የፌዴራል ሕግ የማውጣት ሥልጣን የሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤት መሆኑን ይደነግጋል። እንዲሁም የሕገ መንግሥቱ አንቀጽ

77(13) የሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤት በሚሰጠው ሥልጣን መሠረት የሚኒስትሮች ምክር ቤት ደንቦችን እንደሚያወጣ ተመልክቷል። በእነዚህ አንቀጾች መሠረት የሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤት በሚያወጣቸው አዋጆች፣ የሚኒስትሮች ምክር ቤት ደንብ እንዲያወጣ ሌሎች የመንግሥት ተቋማት ደግሞ መመሪያ እንዲያወጡ ሥልጣን ይሰጣል። ስለሆነም በአዋጅ ወይም በደንብ በግልፅ እስካልተመለከተ ድረስ የአስተዳደር ተቋማት መመሪያ የማውጣት ተፈጥሯዊ ሥልጣን የላቸውም ማለት ነው።

በበርካታ የተለያዩ አዋጆችም ውስጥ፣ በሰነዱ በስተመጨረሻው አካባቢ ደንብና መመሪያ የማውጣት ሥልጣንን የሚሰጡ ድንጋጌዎችን ማየት በሕግ አወጣጥ ሥርዓታችን ውስጥ የተለመደ ነው። አንድ የአስተዳደር ተቋምም መመሪያ ለማውጣት ሲዘጋጅ ይህንን ማድረግ የሚያስችል ሥልጣን እንዳለው ማረጋገጥ ይጠበቅበታል። ይህ ሥልጣን እንዳለው ማረጋገጥ መመሪያ ከማውጣት ሥራው መሠረታዊ እና ዋና ሥራው ነው። ይህ ሥልጣን ከሌለው፣ ከመጀመሪያው፣ መመሪያ ለማውጣት ማሰብም የለበትም። ለዚህም ነው የአዋጁ አንቀጽ 8(1) አንድ የአስተዳደር ተቋም መመሪያ የማውጣት ዝግጅት ሲጀምር በሚያወጣው ማስታወቂያ ውስጥ መመሪያውን ለማውጣት መሠረት የሆነውን ሕጋዊ ሥልጣን ማሳወቅ እንዳለበት የሚደነግገው። ስለዚህ መመሪያ ያወጣው የአስተዳደር ተቋም መመሪያውን ያወጣው በተሰጠው ሥልጣን መሠረት ነው ወይስ ከተሰጠው ሥልጣን ገደብ ውጭ ነው? የሚለውን ጥያቄ በአዎንታ መመለስ ካልተቻለ፣ መመሪያው እንዲከለስ አቤቱታ ለማቅረብ በቂ ምክንያት ነው።

መመሪያ እንዲያወጣ ስልጣን ያለው ቢሆንም የፈለገው አይነትና ይዘት ያለው መመሪያ እንዲያወጣ መብት አይሰጠውም። ለምሳሌ ግብር መጣልና የወንጀል ቅጣት መደንገግ የህዝብ ሉአላዊነት ቀጥተኛ ወኪል ለሆነው ለህዝብ ተወካዮች ምክር ቤት የሚሰጥ ሃላፊነት በመሆኑ በውክልና ለአስፈጻሚው አካል የሚሰጥ አይደለም። በመሆኑም በመመሪያ ግብር መጣል ወይም የወንጀል ቅጣት ድንጋጌዎች ማስቀመጥ ከስልጣን ገደብ ውጪ ይሆናል ማለት ነው። ስለሆነም፣ እንዲህ ያለ መመሪያ እንዲከለስ፣ አንቀጽ 50(1)(ለ) በሚያዘው መሠረት ማንም ጉዳዩ የሚመለከተው ወይም ያገባኛል የሚል ሰው (አንቀጽ 48(1)) የክለሳ ጥያቄ ማቅረብ ይችላል።

ምሳሌ፤

አንድ መመሪያ ከሥልጣን ገደብ ውጭ የወጣ ነው ሊባል የሚችልባቸውን ሁኔታዎች ለማስረዳት ብዙ ምሳሌዎችን ማንሳት ይቻላል። አጠቃላይ ሁኔታውን ለመመልከት የሚረዳን ግን ከአስተዳደራዊ ክፍያዎች ጋር የተያያዙ መመሪያዎች ወይም የመመሪያ ክፍሎች ናቸው። የአስተዳደር ተቋማት ለሚሰጡት የተለያዩ አይነት አገልግሎት ክፍያ የሚያስከፍሉበት ሁኔታ በርካታ ነው። ነገር ግን የአስተዳደር ተቋማት ያለምንም ሕጋዊ መሰረት የክፍያ ተመኖችን መጣልም ሆነ መሰብሰብ አይችሉም። በመሆኑም የአስተዳደራዊ ክፍያዎችን ተመን የሚጥሉ እና የአስተዳደር ተቋሙ ክፍያዎችን እንዲሰበስብ የሚያደርጉ መመሪያዎች ከስልጣን ገደብ ውጪ የወጡ ናቸው። በሚል የክለሳ አቤቱታ ሊቀርብባቸው ይችላል። የወንጀል ቅጣት የሚደነግጉ መመሪያዎችም እንዲሁ ናቸው። ልክ እንደዚሁ በሌሎች ጉዳዮች ላይም በግልፅ በአዋጅ ወይም በደንብ ባልተሰጠ ጉዳይ ላይ፤ ወይም በግልፅ የተሰጠውን ስልጣን በሚለጥጥ መልኩ የሚወጣ መመሪያ ከስልጣን ገደብ ውጪ የወጣ መመሪያ ነው ተብሎ በክለሳ ሥርዓት ውድቅ ሊደረግ ይችላል።

ከእርከኑ በላይ ካሉ ሕጎች ጋር የሚቃረን መመሪያ

በአንቀጽ 50(1)(ሐ) መሠረት መመሪያ በፍርድ ቤት እንዲከለስ የሚያደርገው ሦስተኛው ምክንያት መመሪያው ከመመሪያው እርከን በላይ ከሆኑ ሕጎች ጋር የሚቃረን ወይም የሚጋጭ ሲሆን ነው። ከመመሪያ እርከን በላይ የሆኑ ሕጎች ማለት ከላይ እንደተመለከትነው በሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤት የወጣ አዋጅ ወይም በሚኒስትሮች ምክር ቤት የወጣ ደንብ ማለት ነው።¹⁴ እንደሚታወቀው፣ እርከኑ ሲዘረዘር አዋጅ በአንደኛ ደረጃ፣ ደንብ በሁለተኛ ደረጃ መመሪያ በሦስተኛ ደረጃ ላይ ይገኛሉ። መመሪያ ሦስተኛ ደረጃ ሕግ ነው የሚባለውም በዚህ ምክንያት ነው። ሁለቱ የሕግ እርከኖች በሦስተኛ ደረጃ ከሚገኘው መመሪያ በላይ ናቸው።

14 በርግጥ መመሪያው ከሕገ መንግሥቱም ጋር ሊጋጭ ይችላል ብሎ ማሰብም ይገባል። ይህም ቢሆን ግን፣ በፍርድ ቤት እንዳይከለስ አልታገደም። በሕገ መንግስቱ መሠረት ፍርድ ቤት እንዳይወስን የታገደው፣ በፌዴራል ወይም በክልል ሕግ አውጪ አካላት የወጡ ሕጎች ከሕገ መንግስቱ ጋር ይቃረናሉ ወይስ አይቃረኑም ብሎ መወሰን በተመለከተ ነው። ከዚህ ውጪ እንደ ደንብና መመሪያ የመሳሰሉትን በተመለከተ ግን ፍርድ ቤቶች መርምረው እንዳይወስኑ የሚያግዳቸው ነገር የለም።

ቀደም ሲል እንደተመለከትነው አንድ የአስተዳደር ተቋም መመሪያ የማውጣት ሥልጣኑን የሚያገኘው በተቋቋመበት አዋጅ መነሻነት ከሕግ አውጭው አካል በሚሰጠው ውክልና ነው። ሕግ አውጭው ደግሞ የአስፈጻሚው አካል ዋና ቁንጮ ለሆነው ለሚኒስትሮች ምክር ቤት ደንብ የማውጣት ሥልጣንን እንዲሁ በውክልና ሰጥቶታል ወይም ይሰጠዋል። ስለዚህ አዋጁና ደንቡ በእርከን ከመመሪያ በላይ ናቸው። ምክንያቱም አዋጅ ከሥልጣኑ ቆርሶ ውክልና በሚሰጠው በተወካዮች ምክር ቤት የሚወጣ በኢትዮጵያ የሕግ እርከን ከፍተኛው የሕግ ሰነድ ነው። ደንብ ደግሞ የሕግ አውጭው ማለትም የሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤት ለአስፈጻሚው አካል በሚሰጠው ውክልና መሠረት የሚወጣ ሁለተኛ ደረጃ ሰነድ ነው። ስለዚህ በሦስተኛ ደረጃ የሚገኘው መመሪያ በምንም አይነት ከበላዩ ካሉት አዋጅ እና ደንብ ጋር ሊቃረን ወይም ሊጋጭ አይገባውም።

አንድ መመሪያ ከአዋጅና ከደንብ ጋር የሚቃረን ሆኖ ከተገኘ በአዋጁ አንቀጽ 50(1)(ሐ) መሠረት እንዲከለስ መጠየቅ የሚያስችል በቂ ምክንያት ነው። ከበላይ ካሉ ሕጎች ጋር ግጭት መኖር ያለመኖሩ የሚታየው በቀጥታ የአስተዳደር ተቋሙን ሥልጣን እና ተግባር የሚመለከቱ እንደ ተቋሙ ማቋቋሚያ አዋጅ ወይም ደንብ ያሉ ሕጎችን በተመለከተ ብቻ አይደለም። አንድ መመሪያ ከሌላ በፌዴራል መንግስቱ ከወጣ ከማንኛውም አዋጅ እና ደንብ ጋር ከተጋጨ ለክለሳ መቅረብ ይችላል። ስለዚህ አንድ የአስተዳደር ተቋም በቀጥታ ካቋቋመኝ አዋጅ ጋር ግጭት ከሌለ ያወጣሁት መመሪያ ከሌላ አዋጅ ወይም ደንብ ጋር መጋጨት ያለመጋጨቱ አይመለከተኝም ማለት አይችልም።

ሌላው ከመመሪያዎች ክለሳ ጋር ሊነሳ የሚችለው ጥያቄ በአዋጁ አንቀጽ 6 መሰረት መመሪያ እንዲወጣ የቀረበ ጥያቄ በአስተዳደር ተቋሙ ውድቅ ቢደረግ ጉዳዩ ለፍርድ ክለሳ የሚቀርበው በምን መልክ ወይም ምክንያት ይሆናል የሚለው ነው። አንድ የአስተዳደር ተቋም ማውጣት የሚገባውን መመሪያ ሳያወጣ ቢቀር ማንኛውም ሰው አስተዳደር ተቋሙ መመሪያውን እንዲያወጣ ሊጠይቀው እንደሚችል ይህ አንቀጽ ይደነግጋል። ጥያቄው የቀረበለት የአስተዳደር ተቋም ደግሞ በሠላሳ የሥራ ቀናት ውስጥ መመሪያውን የማውጣት ሂደት መጀመር ወይም ምክንያቱን በመግለጽ ጥያቄውን ውድቅ ማድረግ ይኖርበታል።

የአስተዳደር ተቋሙ መመሪያ እንዲያወጣ የቀረበለትን ጥያቄ ውድቅ ካደረገው፣ ጥያቄ አቅራቢው ሰው ምን መፍትሔ ይኖረዋል? የአስተዳደር ተቋሙ መመሪያ እንዲያወጣ የቀረበለትን ጥያቄ ውድቅ ማድረግ ራሱን የቻለ የአስተዳደር ውሳኔ ነው። ስለሆነም ተቋሙ መመሪያ አላወጣም ብሎ የሰጠው ውሳኔ ለፍርድ ክለሳ የሚቀርበው እንደማንኛውም የአስተዳደር ውሳኔ ነው እንጂ እንደ መመሪያ አይደለም። ተቋሙ ጥያቄውን ተቀብሎ መመሪያውን ካወጣ በኋላ ግን በመመሪያ አወጣጥ ሂደቱ እና በመመሪያው ይዘት ላይ ጥያቄ ያለው ሰው ለክለሳ የሚቀርበው በመመሪያው ላይ ነው።

ምሳሌ፤

ቀደም ሲል በክፍል ሁለት ለመዘርዘር እንደተሞከረው መመሪያዎች በሁለት አይነት ሁኔታ ሊወጡ ይችላሉ። አንደኛው አስተዳደር ተቋማት በአዋጅ እና በደንብ የተሰጣቸውን ሥልጣን ለማስፈጸም የሚያወጡት ነው። እንደእነዚህ አይነት መመሪያዎች በአዋጅ እና በደንብ የተመለከቱ ድንጋጌዎችን በተግባር ተፈጻሚ የሚሆኑባቸውን ሁኔታዎች ከመዘርዘር ባለፈ አግባብ ባለው አዋጅ ወይም ደንብ ከተደነገጉት ውጭ አዲስ መብት እና ግዴታዎች አይጥሉም ወይም የፖሊሲ አማራጭ አያቀርቡም።

በሌላ መልኩ ደግሞ በአዋጆች እና በደንቦች ውስጥ በጥቅል የተቀመጡ ድንጋጌዎችን መሠረት በማድረግ፣ የአስተዳደር ተቋማቱ አግባብ ነው የሚሉትን የፖሊሲ አማራጭ ተከትለው ዝርዝር መብት እና ግዴታዎችን በመመሪያ እንዲያወጡ ግልፅ ሥልጣን ሊሰጣቸው ይችላል። ለምሳሌ፣ አንድን የአስተዳደር ተቋም የሚያቋቁመው አዋጅ በግልፅ የአስተዳደር ተቋሙ ለሚሰጠው አገልግሎት ሊያስከፍል የሚገባውን የክፍያ መጠን በመመሪያ እንዲወስን ሥልጣን ሊሰጠው ይችላል። በእንዲህ ያለ ሁኔታ፣ የአስተዳደር ተቋሙ ለሚሰጣቸው አገልግሎቶች አግባብ ነው የሚለውን የክፍያ መጠን በመመሪያ ሊደነግግ ይችላል።

ለምሳሌ እንደ ግብር አዋጅ ባሉ የሕግ ማዕቀፎች ውስጥ ግን የግብር ምጣኔ እና ሌሎች ክፍያዎች በራሱ በአዋጁ የሚወስኑ ሲሆን ግብር ሰብሳቢው መስሪያ ቤት ግብር የመሰብሰብ ኃላፊነቱን ለመፈጸም የሚያስችሉትን መመሪያዎች ከማውጣት በዘለለ ከአዋጁ የተለየ የግብር ምጣኔ ሊደነግግ አይችልም። የገቢ ግብር አዋጁ በአንድ

የገቢ አይነት ላይ የደንገገው የግብር ምጣኔ 10% ሆኖ ሳለ ግብር ሰብሳቢ መሰሪያ ቤቱ በመመሪያ ከዚያ ከፍ ያለ ምጣኔ ቢያወጣ፣ በእርከን ከመመሪያ በላይ በሆነ ሕግ የተደንገገውን መግረር በመሆኑ ይህ የመመሪያው ክፍል በፍርድ ቤቱ ውድቅ ሊደረግ ይችላል።

የአስተዳደር ውሳኔ የሚከለሰው በምን ምክንያት ነው?

የአስተዳደር ውሳኔ በፍርድ ቤት የሚከለሰው በአዋጁ ክፍል ሦስት የተደንገጉትን መርሆዎች የጣሰ ሲሆን ነው። ይህ የሚሆነው ውሳኔው በህግ ከተሰጠ ሥልጣን ውጭ ወይም ሥልጣን ኖሮ በአዋጁ ክፍል ሦስት የተደንገጉትን ሌሎች መርሆዎች እና የሥነ-ሥርዓት ድንጋጌዎች የጣሰ ሲሆን ነው።

4.1.6 የክለሳ ሥርዓት

የክለሳ ሥርዓትን በተመለከተ አዋጁ ሦስት አንቀጾችን (53-55) የያዘ ሲሆን በተጨማሪም አንቀጽ 58 የፍትሐብሔር ሥነ-ሥርዓት ሕግን በማሟያነት መጠቀም እንደሚቻል ይደነግጋል። በመሆኑ የፍትሐብሔር ሥነ-ሥርዓት ሕጉ ከዚህ ከአጠቃላይ የክለሳ ሥርዓቱ ጋር የተያያዘ ነው። በአዋጁ ውስጥ የተጠቀሱት ዋና ዋና ሥርዓቶች የክለሳ አቤቱታ ስለሚቀርብበት ጊዜ፣ መልስ እና ሰነዶችን ስለማቅረብ የሰፈሩት ናቸው። በዚህ ክፍል እነዚህን የሥነ-ሥርዓት ድንጋጌዎች ዘርዘር አድርገን ለመመልከት እንሞክራለን። የቀረው በፍትሐብሔር ሥነ-ሥርዓት ሕጉ የሚሞላና በዚያው መሠረት የሚካሄድ ነው።

የአዋጁን ድንጋጌዎች ሳይከተል የወጣ መመሪያ ለክለሳ የሚቀርብበት ጊዜ

አንቀጽ 53 (2)

በዚህ አዋጅ አንቀጽ 50 ንዑስ አንቀጽ (1) ፊደል ተራ (ሀ) መሠረት የአስተዳደር መመሪያ በፍርድ ቤት እንዲከለስ የሚቀርብ አቤቱታ መመሪያው ከጸደቀበት ቀን ጀምሮ በሚቆጠር በ90 ቀን ጊዜ ውስጥ መቅረብ አለበት።

አንቀጽ 50(1)(ሀ) አዋጁ ስለመመሪያ አወጣጥ የዘረዘራቸውን የሥነ-ሥርዓት ድንጋጌዎች ማለትም ከላይ ከፍ ብሎ በአጭሩ የተጠቀሱትን የአዋጁን ክፍል ሁለት ድንጋጌዎች ሳይከተል የወጣ መመሪያን የሚመለከት ነው።

በአንቀጽ 53(1) መሰረት የመመሪያ አወጣጥ ሥርዓትን ሳይከተል የወጣ መመሪያ፣ መመሪያው በወጣ በ90 ቀን ውስጥ እንዲከለስ አቤቱታ ሊቀርብበት ይችላል። ዘጠና ቀን መቆጠር የሚጀምረው መመሪያው ከጸደቀበት ቀን ጀምሮ በሚቆጠር ተከታታይ ቀን ነው። ማለትም ማናቸውም ቀናት፣ እሁድና ቅዳሜን ጨምሮ ሌሎች በዓላት ቢኖሩም ይቆጠራሉ።

በተባለው በዘጠና ቀን ውስጥ መመሪያው የአዋጁን የመመሪያ አወጣጥ ሥነ-ሥርዓት አልተከተለም የሚለው አቤቱታ ካልቀረበ፣ እንዲህ ያለው አቤቱታ ከዚያ በኋላ ሊቀርብ አይችልም። ይህም ማለት አንድ መመሪያ ምናልባትም ረቂቅን ያዘጋጀው የአስተዳደር ተቋም መዝገቡን በአግባቡ ሳያደራጅ፣ መመሪያ ለማውጣት ዝግጅት ላይ መሆኑን በማስታወቅ በአግባቡ ለሕዝብ ሳያሳውቅ፣ ረቂቅ ለባለድርሻ አካላት በአግባቡ ሳይሰራጭ፣ ሕዝብም በበቂ ሳያውቀው፣ ረቂቅ በቂ ውይይት ሳይደረግበት፣ ለውይይት በቂ ጊዜ ሳይሰጥ፣ ወይም ደግሞ በውይይት የቀረቡት ሐሳቦችን በአግባቡ ሳይመዘንና ሳይመረምር ወዘተ የመሳሰሉ የሥነ-ሥርዓት ድንጋጌዎችን ሳይከተል መመሪያ ማውጣቱን በመቃወም የሚቀርብ አቤቱታ ከዘጠና ቀን በኋላ ሊቀርብ አይችልም።

ይህ ሁኔታ ሁለት ጥያቄዎችን ያስነሳል። የአስተዳደር ተቋሙ የአዋጁን ድንጋጌዎች ሳይከተል መመሪያ አወጣ ማለት አይደለም ወይ? ወደፊትም ሌላ መመሪያ በዚህ አይነት መንገድ እንዲያወጣ አያበረታታም ወይ? በርግጥ እነዚህ ሁኔታዎች ሙሉ በሙሉ አይፈጠሩም ማለት አይቻልም። በመግቢያው ላይ እንደተገለጸው የሕጉ አላማ ተጠያቂነትን፣ ግልጽነትን እና ፍትሐዊ የአስተዳደር ሥርዓት ለማስፈን ነው። በሕገ መንግሥቱ አንቀጽ 12(1) እና (2) ላይም የመንግሥት አሠራር ግልጽነት የሰፈነበት እና ተጠያቂነትን የሚያስከትል መሆኑ ተደንግጓል።

ያም ሆኖ፣ በዚህ አይነት ሂደት የወጣ መመሪያ መሠረታዊ የይዘት ችግር ከሌለበት እና በዘጠና ቀን ውስጥ እንዲከለስ ጥያቄ ካልቀረበበት ተፈጻሚነቱ እንዳይቋረጥ ለማስቻል ነው። መመሪያው የይዘት ችግር ከሌለበት የሥነ-ሥርዓት ሂደቶች ባለመከተሉ ብቻ፣ እንደገና ሥርዓቱን ተከትሎ ይውጣ ማለት ጊዜ፣ የሰው ኃይልና ሁብት ከማባከን በቀር የሚጨምረው ጥቅም የለውም። ስለዚህ ሕጉ ጥቅምና ጉዳቱን አመዛዝኖ መመሪያውን እንደገና እንዲወጣ

ከማድረግ መመሪያው ተፈጻሚነቱ ቢቀጥል ይሻላል የሚለውን የቅልጥፍና አቅጣጫ መርጧል።

ይህም ሆኖ ግን፣ የአስተዳደር ተቋማት ኃላፊዎች ሕጎችን የማስፈጸም ኃላፊነት ስላለባቸው መመሪያዎች ሲያወጡ የአዋጁን ክፍል ሁለት ድንጋጌዎች ማክበር አለባቸው። በአዋጁ አንቀጽ 4(2) እንደተመለከተው መመሪያ የሚወጣው በአዋጁ በተደነገገው ሥነ-ሥርዓት መሠረት ብቻ ነው።¹⁵ ከአዋጁ ድንጋጌዎች ውጭ መመሪያ ማውጣት በሕግ የተከለከለ ነው። የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓቱ መሠረታዊ ዓላማ ይኸ ነው።

በሌላ በኩል ሊታይ የሚገባው ነገር፣ መመሪያው የአዋጁን ክፍል ሁለት ተከትሎ ወጥቶ ቢሆን ኖሮ የተሻለ ይሆን ነበር። የሚታዩት ጉድለቶችን፣ የባለድርሻ አካላት ተሳትፎ ያሟላ ነበር እና የመሳሰሉትን አስተያየቶች ሊሰነዘሩ የሚችሉ ባለጉዳዮች፣ ባለድርሻ አካላት ወይም ጉዳዩ ይመለከተኛል የሚሉ ወገኖች ነቅተው እንዲጠብቁ የሚያሳስብ ነው። ሕጉ በተዘዋዋሪ መንገድ የይከለስ ጥያቄያችሁን እንድታቀረቡ ዘጠና ቀን ሰጥቻችኋለሁ፤ በዚህ ግዜ ውስጥ አቤቱታችሁን በማቅረብ አዋጁ የሰጣችሁን ሙብት ተጠቅማችሁ መመሪያው እንዲሰረዝ፣ እንዲከለስ ወይም ከመጀመሪያው ጀምሮ ሥርዓቱን ጠብቆ እና ተከትሎ እንዲወጣ ማድረግ ትችላላችሁ። ከዚህ ውጪ ግን ሕጉ በሥነ-ሥርዓት ጉድለት ብቻ ወይም ብዙም ትኩረት አይገባቸው ይሆናል ለተባሉ ቅሬታዎች ከዚህ በላይ ጊዜ መስጠት ተገቢ አይደለም፤ እያለ ነው።

ከሥልጣን ገደብ ውጭ የወጣ መመሪያ እንዲከለስ የሚቀርብ አቤቱታ የሚቀርብበት ጊዜ

አንቀጽ 53(2)

በዚህ አዋጅ አንቀጽ 50 ንዑስ አንቀጽ 1 ፊደል ተራ (ለ) ወይም (ሐ) መሠረት የአስተዳደር መመሪያ በፍርድ ቤት እንዲከለስ የሚቀርብ አቤቱታ በማናቸውም ጊዜ ሊቀርብ ይችላል።

አንቀጽ 50(1) (ለ) እና (ሐ) መመሪያው ከአስተዳደር ተቋሙ የሥልጣን ገደብ ውጪ የወጣ ሲሆን ወይም

15 ምናልባትም ይኸንን ሕግ ያለማክበር በወንጀል ሕግ አንቀጽ 407፣ 411(1) (ሐ)፣ 420፣ 436(ሐ)፣ 735፣ 741(2)፣ 776፣ 796፣ 798 እና 801 መሰረት ኃላፊዎቹን ሊያስጠይቅ የሚችልበት ሁኔታ አለ።

ከመመሪያ እርከን በላይ ከሆኑ ሌሎች ሕጎች ጋር የሚቃረን ሲሆን፣ በአንቀጽ 53(2) መሰረት እንዲከለስ የሚቀርበው አቤቱታ ያለምንም ገደብ፣ በማናቸውም ጊዜ ሊቀርብ ይችላል። አንድ መመሪያ በአንድ ጊዜ ከሥልጣን ገደብ ውጪ የወጣ እንዲሁም ከመመሪያ በላይ ካሉ ሕጎች ጋር የሚቃረን ሊሆን ስለሚችል በእነዚህ ሁኔታዎች የይከለስ ጥያቄ በማናቸውም ጊዜ ይቀርባል።

ቀደም ሲል፣ ከመመሪያ ሥርዓት አወጣጥ ውጭ በሆነ መንገድ የወጣ መመሪያ እንዲከለስ የሚቀርብ ጥያቄ በዘጠና ቀናት ውስጥ መቅረብ አለበት ብለናል። ወደዚህኛው ስንመጣ ግን መመሪያው ለአስተዳደር ተቋሙ ከተሰጠው የሥልጣን ገደብ ውጪ የወጣ ከሆነ ወይም ከበላይ ሕጎች ጋር የሚቃረን ከሆነ፣ የይከለስ ጥያቄው በማናቸውም ጊዜ ሊቀርብ ይችላል። ልዩነቱ ለምን አስፈላጊ የሚለው ጥያቄ ተገቢ ይመስላል። መልሱም ውስብስብ አይደለም።

ከሥልጣን ገደብ ውጭ የወጣ መመሪያ የሕግ መሠረት የለውም። በተጨማሪም የአስተዳደር ተቋሙ መመሪያውን ያወጣው በማይመለከተው ጉዳይ ላይም ይሆናል። ሌላ ይህንን የተጠቀሰውን ሥራ እንዲሠራ በሕግ ሥልጣን የተሰጠው ተቋም መመሪያ ያወጣበት ጉዳይም ሊሆን ይችላል። እነዚህ በጋራም ሆነ በነጠላ መሠረታዊ የሕግ ችግሮች ናቸው። የአስተዳደር ተቋሙ በተቋቋመበት ሕግ እንዲሠራ ከተፈቀደለት ውጭ በሆነ ጉዳይ ላይ ነው መመሪያ ያወጣው ማለት ነው። ስለዚህ እንዲህ ያለው ስሕተት በማናቸውም ጊዜ መታረም አለበት። ከመጀመሪያው እንዲህ ያለ መመሪያ መውጣት አልነበረበትም፤ ስለዚህ እንዲህ ያለውን መሠረታዊ የሕግ ስህተት በጊዜ ገደብ ማጽናት መሥሪያ ቤቱ ወይም የአስተዳደር ተቋሙ በሕግ ያልተሰጠውን ሥልጣን እራሱ ባወጣው መመሪያ በአቋራጭ እንዲያገኘው መፍቀድ ነው። ይህ ደግሞ ከሕጋዊነት መርሆም፣ ከመንግሥት አሠራር መሠረታዊ አስተሳሰቦችም የሚጋጭ በመሆኑ በማናቸውም ጊዜ እንዲታረም ማድረግ ተገቢ ነው።

በእርከን ከመመሪያ በላይ ካሉት ሕጎች፣ ማለትም ከአዋጅና እና ከድንብ ጋር የሚቃረን ሕግም እንዲሁ ነው። ከላይ የተብራሩት ከስልጣን ገደብ ውጭ የወጣ መመሪያ በማናቸውም ጊዜ እንዲከለስ የተነሱት ነጥቦች እዚህ ላይም ይሰራሉ። ከሥልጣን ገደብ ውጭ የወጣ መመሪያ ማለት ከአዋጅ እና ከድንብ የሚጋጭ ወይም የሚጣረስ ማለት ነው።

ምክንያቱም የአስተዳደር ተቋሙ ሥልጣኑን የሚያገኘው በሕግ ነው። ተቋሙ የሚሠራው ሥራ በአዋጁ ውስጥ ከተዘረዘረ በኋላ አዋጁን በመልካም ሁኔታ ለማስፈጸም የሚኒስትሮች ምክር ቤት ደንብ፣ የአስተዳደር ተቋሙ ደግሞ መመሪያ ያወጣል የሚል ሥልጣን ለአስተዳደር ተቋሙ ይሰጠዋል። የአስተዳደር ተቋሙ ተግባር እና ኃላፊነት በተቋቋመበት ሕግ ተለክቶ ተሰጥቶታል። መመሪያ የሚያወጣውም በዚህ ተለክቶ በተሰጠው የሥልጣን ገደብ ውስጥ ነው። ከተሰጠው የሥልጣን ገደብ ውጭ የሆነ መመሪያ ማውጣት አይቻለውም።

ከሥልጣን ገደቡ ውጪ ሲሆን ደግሞ፣ ተቋሙ ከአቋቋመው አዋጅ እና ለሚኒስትሮች ምክር ቤት ከተሰጠው ደንብ ጋር አልተስማማም፣ ተቃራኒ፣ ተጋጭ፣ ማለት ነው። ስለዚህ ይህ ከበላይ ሕጎች ጋር መቃረን ወይም መጋጨት መሠረታዊ ስሕተት ነው። በማናቸውም ጊዜ መቃረም ካልቻለ የበታች ሕግ የሆነው መመሪያ የበላይ የሆኑትን ደንብ እና አዋጅ አሻሻለ ወይም ሰረዘ ማለት ነው። የአስተዳደር ተቋሙም በበላይ ሕጎች ያልተሰጠውን ሥልጣን ለራሱ ሰጠ። ይህ ደግሞ የሕጎችን መሰረታዊ የእርከን እሳቤ ይቃረናል። ስለዚህ በጊዜ ሳይገደብ በማንኛውም ጊዜ መስተካከል ወይም መቃረም አለበት። ለዚህ ነው የአዋጁ አንቀጽ 53(2) በአንቀጽ 50(1) (ለ) እና (ሐ)፣ አንድ መመሪያ ከአስተዳደር ተቋሙ የሥልጣን ገደብ ውጪ የወጣ ሲሆን ወይም ከመመሪያ እርከን በላይ ከሆኑ ሌሎች ሕጎች ጋር የሚቃረን ሲሆን የክለሳ ጥያቄ በማናቸውም ጊዜ መቅረብ እንዲችል የሚፈቅደው። በግል ከሚያስከትለው ተጠያቂነት ባሻገር የአስተዳደር ተቋሙ ኃላፊዎችም በዚህ አይነት ያወጡት መመሪያ ልክ ሥርዓት ሳይጠብቅ እንደ ወጣ መመሪያ ዘጠና ቀን በማለፉ እንደጸና እንዲቀጥል ሕጉ አይፈቅድም። ስለዚህ የዘጠና ቀን ጊዜ ቢያልፍም ከሕግ ጋር የሚጋጭ መመሪያ እንዲከለስ በማናቸውም ጊዜ መጠየቅ ይቻላል። እንዲህ ያለው የክለሳ ጥያቄ የጊዜ ገደብ የለውም።

በአስተዳደር ውሳኔ ላይ የሚቀርብ የክለሳ አቤቱታ የሚቀርብበት ጊዜ

አንቀጽ 53(3)

የአስተዳደር ውሳኔ በፍርድ ቤት እንዲከለስ የሚቀርብ አቤቱታ ባለጉዳዩ ውሳኔውን እንዲያውቀው ከተደረገበት ቀን ጀምሮ በሚቆጠር በ30 ቀናት ጊዜ ውስጥ መቅረብ አለበት።

በአዋጁ አንቀጽ 53(3) ላይ እንደተገለጸው የአስተዳደር ውሳኔ በፍርድ ቤት እንዲከለስ የሚቀርብ አቤቱታ ባለጉዳዩ ውሳኔውን እንዲያውቀው ከተደረገበት ቀን ጀምሮ በሚቆጠር የ30 ቀናት ጊዜ ውስጥ መቅረብ አለበት።

በአንቀጽ 39 እንደተገለጸው ማንኛውም የአስተዳደር ውሳኔ ከነምክንያቱ ለተገልጋዩ በጽሑፍ መሰጠት አለበት። ስለዚህ እንዲከለስ የሚቀርበው አቤቱታ ውሳኔው ለተገልጋዩ በጽሑፍ ከተሰጠው ቀን ጀምሮ ባሉት ሰላሳ ቀናት ውስጥ መቅረብ ይኖርበታል። ሰላሳኛው ቀን በበዓል ላይ ቢውል በፍትሐብሔር ሕግ አንቀጽ 1848(3) እና ይህንኑ ድንጋጌ በሚያጣቅሰው በፍትሐብሔር ሥነ-ሥርዓት ሕጉ አንቀጽ 192 እንደተመለከተው በሚቀጥለው ቀን ቢቀርብ የሚከለክለው ነገር አይኖርም።

እዚህ ላይ ከግምት ውስጥ ሊገቡ የሚገባቸው ነጥቦች አሉ። አንድ ቅሬታውን ለፍርድ ቤት ለማቅረብ የሚፈልግ ባለጉዳይ በየትኛው ውሳኔ ላይ ነው ቅሬታውን ለፍርድ ቤት የሚያቀርበው የሚለው ጥያቄ በግልጽ መታወቅ አለበት። ከላይ እንደተመለከትነው የአዋጁ አንቀጽ 43፣ 51 እና 52 ድንጋጌዎችን ማስታወስ ተገቢ ነው። አንድ ባለጉዳይ በአንቀጽ 43 እና 44 መሰረት በተሰጠው የአስተዳደር ውሳኔው ላይ ለአስተዳደር ተቋሙ የቅሬታ ማስተናገጃ አካል በመጀመሪያ ደረጃ ቅሬታውን ያቀርባል። ስለዚህ አንድ ጉዳይ ወደ ፍርድ ቤት ከመቅረቡ በፊት የአስተዳደር ተቋሙ ቅሬታ ማስተናገጃ አካል መርምሮ የውሳኔ ሐሳቡን ለአስተዳደር ተቋሙ የበላይ ኃላፊ ያቀርባል። በዚህ መልክ የቀረበለትን የውሳኔ ሐሳብ የአስተዳደር ተቋሙ ኃላፊ ወይም እሱ የወከለው የሥራ ኃላፊ ተመልክቶ የመጨረሻ ውሳኔ ይሰጣል። በዚህ የመጨረሻ ውሳኔ ላይ ነው ጉዳዩ እንዲከለስ አቤቱታ ማቅረብ የሚቻለው። ይህ አስተሳሰብ በአንቀጽ 52 ላይ ከሰፈረው አስተዳደራዊ መፍትሄን አሟጦ መጨረስ እንደሚገባ ከተመለከተው ድንጋጌ ጋር የተጣጣመ ነው።

አስተዳዳሪዎቹ መፍትሔዎች ተሟጠዋል ማለት የሚቻለው ከላይ የተጠቀሱትን ሂደቶች፣ ማለትም የአስተዳደር ተቋሙ ሥልጣን ያለው ኃላፊ በቀረበለት ጥያቄ ላይ ውሳኔ ይሰጣል። በሰጠው ውሳኔ ላይ ቅሬታ ካለ አቤቱታ በአስተዳደር ተቋሙ ውስጥ ለተቋቋመው የቅሬታ ማስተናገጃ አካል ይቀርባል (አንቀጽ 43)። የማስተናገጃ አካሉ መርምሮ ባቀረበለት ምክር ሐሳብ መሰረት የተቋሙ

የበላይ ኃላፊ ውሳኔ ይሰጣል (አንቀጽ 46)። ይህ ውሳኔ በጽሁፍ ለባለጉዳዩ ይደርሰዋል (አንቀጽ 39)። ባለጉዳዩ በተሰጠው ውሳኔ ቅሬታ ካደረገች የክለሳ ጥያቄ ለፍርድ ቤት በሠላሳ ቀን ውስጥ ያቀርባል (አንቀጽ 53(3))።

ቀደም ሲል እንደተገለጸው ከዚህ የቅሬታ ማቅረቢያ ጊዜ በተለየ ሁኔታ አቤቱታ ማቅረብ የሚቻለው በአንቀጽ 33(2) እና 52(2) መሠረት የተጠየቀውን ውሳኔ ለመሥጠት የአስተዳደር ተቋሙ ለሕሊና ግምት ከሚጠበቀው ጊዜ በላይ ያዘገየው ከሆነ ነው። በእነዚህ አንቀጾች መሠረት ውሳኔው ከተገቢው ጊዜ በላይ ሳይሰጠኝ ዘግይቷል የሚል ተገልጋይ በማናቸውም ጊዜ ጉዳዩ በፍርድ ቤት ታይቶ ትእዛዝ እንዲሰጥለት መጠየቅ ይችላል።

4.1.7 የክለሳ ጥያቄ የቀረበለት ፍ/ቤት የሚወስደው እርምጃ

አንቀጽ 54፡- የጽሑፍ መልስ ስለማቅረብ

የክለሳ አቤቱታ የቀረበበት የአስተዳደር ፍርድ ቤት አቤቱታው ሊመረመር ይገባል ብሎ ሲያምን ቅሬታው የቀረበበት የአስተዳደር ተቋም በ15 የሥራ ቀናት ውስጥ የጽሁፍ መልስ እንዲሰጥ ያዛል።

አንቀጽ 55፡- ሰነዶችን ስለማቅረብ

የክለሳ አቤቱታ የቀረበበት የአስተዳደር ተቋም አቤቱታ የቀረበበትን መመሪያ ወይም ውሳኔ በተመለከተ አስፈላጊ ሰነዶችን እንዲያቀርብ ፍርድ ቤቱ ሊያዝ ይችላል።

የአስተዳደር ውሳኔ ወይም መመሪያ ላይ የክለሳ አቤቱታ የቀረበለት ፍርድ ቤት ስለሚወስደው እርምጃ አንቀጽ 54 አጠቃላይ ድንጋጌ አስፍሯል። በዚህ አንቀጽ መሰረት ጉዳዩ ለችሎቱ ሊቀርብ አይገባም ወይም ለክለሳ በቂ ምክንያት የለም ብሎ ካመነ መዝገቡን ወዲያውኑ መዝጋት ይችላል። ሆኖም ግን ጉዳዩ ሊመረመር ይገባል በሚል ድምዳሜ ላይ ከደረሰ ግን ቅሬታ የቀረበበት የአስተዳደር ተቋም በአስራ አምስት (15) የሥራ ቀናት ውስጥ የጽሑፍ መልስ እንዲያቀርብ ያዛል። ይህም ማለት፣ ፍርድ ቤቱ ውሳኔውን የሚከልስ ቢሆን ውሳኔ የሰጠውን የአስተዳደር ተቋም አስቀርቦ ሳይዳምጥ ውሳኔ ላይ መድረስ የለበትም ማለት ነው። ቀደም

ሲል ግለሰብ ሳይደመጥ እርሱን የሚጎዳ ውሳኔ ሊሰጥ አይገባም እንዳልነው ሁሉ፤ የአስተዳደር ተቋምም ሰው ነውና መርሁ ተመሳሳይ ነው።

በተጨማሪም የክለሳው ወይም የውሳኔ ዘግይቷል አቤቱታ የቀረበለት ፍርድ ቤት ጉዳዩ ሊመረመር ይገባል ብሎ ካመነ፣ የአስተዳደር ተቋሙ ከጽሑፍ መልስ በተጨማሪ ከጉዳዩ ጋር የተያያዙ አስፈላጊ ሰነዶች በአንቀጽ 55 መሰረት እንዲቀርቡለት ማዘዝ ይችላል። ስለዚህ ፍርድ ቤቱ በአንቀጽ 54 መሰረት የጽሑፍ መልስ እንዲሁም ተጨማሪ ማስረጃዎች ያስፈልጉኛል ብሎ ሲያምን ማናቸውም ከጉዳዩ ጋር የተያያዙ ሰነዶች እንዲቀርቡለት ማዘዝ ይችላል። ትእዛዙ የደረሰው የአስተዳደር ተቋም መልሱን በአስራ አምስት የሥራ ቀናት ውስጥ የማቅረብ ግዴታ ቢኖርበትም ከዚህ ቀን በፊት መልሱን እና አስፈላጊ ሰነዶችን እንዳያቀርብ የሚያግደው ነገር የለም።

በአንቀጽ 55 ድንጋጌ መቅረብ የሚገባቸው ሰነዶች እንደ ቀረበው የክለሳ አቤቱታ አይነት የሚለያይ ቢሆንም ሊቀርቡ የሚገባቸው ሰነዶችን አጠቃላይ ይዘት ግን በአዋጁ ውስጥ ካሉ የተለያዩ ድንጋጌዎች መረዳት ይቻላል። የክለሳ አቤቱታው የቀረበው የአስተዳደር ተቋሙ ባወጣው መመሪያ ላይ ከሆነ የሚከተሉት ሰነዶች በክለሳ ሂደቱ ውስጥ እንዲቀርቡ ሊደረግ ይችላል፡-

- የመመሪያ አወጣጡን ሂደት የያዘው ይፋዊ መዝገብ፤ የመመሪያው ረቂቅ እና በመመሪያው ላይ የተሰጡ አስተያየቶችን ጨምሮ በመዝገቡ ውስጥ ሊካተቱ የሚገባቸው ሰነዶች ቅጅ/ግልባጭ በሙሉ (አንቀጽ 7(1))፤
- ረቂቅ መመሪያውን እና የመመሪያ አወጣጥ ሂደቱን በተመለከተ የወጡ ሕዝባዊ ማስታወቂያዎች በሙሉ(አንቀጽ 8)፤
- ረቂቅ መመሪያውን ለሚመለከታቸው የአስተዳደር ተቋማት፣ ለሌሎች ባለድርሻ አካላት እና ለፌዴራል ጠቅላይ ዓቃቤ ሕግ መላኩን የሚያሳይ ማረጋገጫ (አንቀጽ 9 እና 12(4))፤
- በረቂቅ መመሪያው ላይ የውይይት መድረክ መዘጋጀቱን፤ በውይይቱ እንዲሳተፉ የሚገባቸው አካላት መሳተፋቸውን የሚያሳዩ ሰነዶች (አንቀጽ 10)፤ እና

- መመሪያውን ለጠቅላይ አቃቤ ሕግ ልኮ ማስመዘገቡን እንዲሁም መመሪያው በተቋሙ ድረ-ገፅ ላይ መጫኑን የሚያሳይ ሰነድ (አንቀጽ 16 እና 17)።

የክለሳ አቤቱታው የቀረበው በአስተዳደር ውሳኔ ለይ ከሆነ ደግሞ የሚከተሉት ሰነዶች በክለሳ ሂደቱ ውስጥ እንዲቀርቡ ሊደረግ ይችላል፡-

- የውሳኔ አሰጣጥ ሂደቱ በባለጉዳዩ የተጀመረ ከሆነ ባለጉዳዩ ያቀረበው ጥያቄ እና በአንቀፅ 20 መሰረት የተሠጠው ማስረጃ፤
- ጉዳዩ በአስተዳደር ተቋሙ የተጀመረ ከሆነ የውሳኔ አሰጣጥ ሂደቱ እንዲጀመር የተወሰነበት ቃለ ጉባዔ ወይም ሌላ አግባብ ያለው ሰነድ፤
- በአስተዳደር ውሳኔው ላይ ተፈጻሚነት የነበራቸው መመሪያዎች፤
- የአስተዳደር ጉዳዩ ከአንቀጽ 36 – 38 ባሉ ድንጋጌዎች መሰረት ተሰምቶ ከሆነ ጉዳዩ ሲሰማ የነበሩ ሂደቶችን የሚያሳይ ቃለ ጉባዔ ወይም ሌላ ማስረጃ፤ እና
- ከጉዳዩ ጋር በተያያዘ የተሰጠ የመጀመሪያ ደረጃ ውሳኔ እንዲሁም በአንቀፅ 41 መሰረት የተሰጠ እግድ ካለ፤ በባለጉዳዩ የቀረቡ ቅሬታዎች፣ መልሶች እና ሌሎች አቤቱታዎች።

የአስተዳደር ተቋማት በፍርድ ቤቱ ትእዛዝ መሰረት የሚያቀርቧቸው ሰነዶች የዋናዎቹ ሰነዶች ቅጂዎች ሲሆኑ አስፈላጊ ነው ብሎ ካመነ ግን ፍርድ ቤቱ ዋናዎቹን ሰነዶች እንዲቀርቡ ማዘዝ ይችላል።

4.1.8 የክለሳ ውሳኔ አሰጣጥ

አንቀጽ 56፡- የክለሳ ውሳኔ አሰጣጥ

1. ፍርድ ቤቱ የክለሳ አቤቱታውን በተቻለ መጠን በአጭር ጊዜ ውስጥ መርምሮ ውሳኔ መስጠት አለበት።
2. ፍርድ ቤቱ የክለሳ አቤቱታ የቀረበበትን የአስተዳደር መመሪያ ወይም ውሳኔ ሊያፀና ወይም ሙሉ በሙሉ ወይም በከፊል ሊሸር ይችላል።

3. ፍርድ ቤቱ የክለሳ አቤቱታ የቀረበበትን የአስተዳደር መመሪያ ወይም ውሳኔ በሙሉ ወይም በከፊል ሲሸር የአስተዳደር ተቋሙ በፍርድ ቤቱ ውሳኔ የተጠቀሙ ግድፈቶችን አስተካክሎ መመሪያውን እንደገና እንዲያወጣ ወይም እንዲያሻሽል፣ ወይም ውሳኔ ሰጥቶበት የነበረውን ጉዳይ እንደገና መርምሮ እንዲወስን ሊያዘው ይችላል።

የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት አዋጁ ዋና ዓላማ በአጠቃላይ ሕጋዊነትን እና የሕግ የበላይነትን ማስፈን ነው። በተለይም በምእራፍ ሦስት ውስጥ በዝርዝር የሰፈሩት በውሳኔ አሰጣጥ ሂደት አንድ ውሳኔ የሚሰጥ ኃላፊ ሊከተላቸው የሚገባ መሠረታዊ ሥርዓቶች ይህን ዓላማ በግልጽ የሚያሳዩ ናቸው። እነዚህ የሕጋዊነት እና የሕግ የበላይነት ሥርዓቶችና መሠረተ ሐሳቦች ዋና ዓላማ አስተዳደራዊ ፍትሕ ማስፈን ነው። ከነዚህ ዓላማዎች አንዱ የተፋጠነ አስተዳደራዊ ፍትሕን መስጠት ነው። ለዚህም የአንቀጽ 33(2) እንዲሁም የአንቀጽ 52(2) ድንጋጌዎች የማያሻሙ ማስረጃዎች ናቸው። አንቀጽ 33(2) የዘገየ ውሳኔ እንደተነፈገ ውሳኔ ይቆጠራል የሚል ነው። አንቀጽ 52(2) አንድ የተጠየቀ የአስተዳደር ውሳኔ ሳይሰጥ ከቆየ ወይም ከዘገየ የአስተዳደር መፍትሔን አሟጦ የመጨረስ ግዴታ አልተሟላም በሚል ለፍርድ ቤት አቤቱታ ከማቅረብ አያግድም። የዘገየ ውሳኔ እንደተነፈገ ስለሚቆጠር በተነፈገው ውሳኔ ላይ አቤቱታ ማቅረብ ይቻላል። ይህ መሠረተ ሐሳብ የዘገየ ፍትሕ እንደ ተነፈገ ፍትሕ ይቆጠራል የሚለውን የሕግ መሰረታዊ መርህ የሚያንጸባርቅ ነው።

የአስተዳደር ተቋማት ኃላፊዎች አስተዳደራዊ ፍትሕ እንዲያስፍኑ መከተል ያለባቸው ሥርዓቶችና የአሠራር መርሆዎች እንደተጠበቁ ሆነው ፍርድ ቤቶችም የተፋጠነ ፍትሕ እንዲሰጡ አዋጁ ያስገድዳል። ለዚህም የአንቀጽ 56(1) ድንጋጌ መመልከት በቂ ነው። ፍርድ ቤቱ የክለሳ አቤቱታውን በተቻለ መጠን በአጭር ጊዜ ውስጥ መርምሮ ውሳኔ መስጠት አለበት። ይህ ድንጋጌ እላይ ከተጠቀሱት የአንቀጽ 33(2) እና 52(2) መርሆዎች ጋር የተጣጣመ ነው። የአስተዳደር ተቋም ኃላፊዎች የቀረበላቸውን የአስተዳደር ውሳኔ በተቻለ ፍጥነት መርምረው መወሰን እንደሚጠበቅባቸው ሁሉ ፍርድ ቤቶችም የክለሳ ጥያቄዎችን በተቻለ መጠን በአጭር ጊዜ ውስጥ መርምረው ውሳኔ መስጠት አለባቸው። ያለበለዚያ እነሱም እንዲያርሙ

የተጠየቁትን ውሳኔ ወይም መመሪያ በማዘግየት ስህተት ውስጥ ሊወድቁ ይችላሉ። ይህም የዘገየ ፍትሕ የተነፈገ ፍትሕ ይሆናል ማለት ነው።

በርግጥ በአንጻሩ ፍትሕን በተፋጠነ ሁኔታ ለማስፈን የሚደረግ ጥድፈያ ፍትሕን እንዲያጨናግፍ መጠንቀቅም ያስፈልጋል። ሲሮጡ የታጠቁት ሱሪ ሲሮጡ ይፈታል የሚባለው እዚህም ላይ ሊሰራ ይችላል። የተጣደፈ ፍትሕ የጨነገፈ ፍትሕ ሊሆን ይችላል። ስለዚህ ፍርድ ቤቶች በመዘግየት ፍትሕን እንዲያጻጹ መጠንቀቅ እንዳለባቸው ሁሉ በጥድፈያም ፍትሕን እንዲያጨናግፉ መጠንቀቅ አለባቸው። ለዚህም ነው የአንቀጽ 56(1) ድንጋጌ “በተቻለ መጠን በአጭር ጊዜ ውስጥ” ውሳኔ መሰጠት እንዳለበት ለፍርድ ቤቶች ማሳሰቢያ የሚሰጠው።

አንድን የአስተዳደር አቤቱታ መርምሮ ውሳኔ ወይም ትዕዛዝ ለመስጠት ያለአግባብ ማጉተት ወይም ያለአግባብ ማፋጠን ሳይሆን በተቻለ መጠን ተገቢ በሆነ ጊዜ ውስጥ ፍትሐዊ ድምዳሜ ላይ መድረስ አስፈላጊ መሆኑን ለማመላከት ነው። “በተቻለ መጠን በአጭር ጊዜ ውስጥ” የሚለው ሐረግ ሚዛናዊ እና በቂ ጊዜ መውሰድ እንደሚገባ የሚያሳይ ነው። ለፍርድ ቤቶች ቀን ቆርጦ ማስቀመጥ በአንዳንድ አዋጆቻችን የተሞከረ ቢሆንም የተሳካ አልሆነም፤ ይህ አዋጅ ያንን ስህተት መድገም አልፏልም።

ፍርድ ቤቱ በተቻለ መጠን በአጭር ጊዜ ውስጥ የቀረበለትን የክለሳ አቤቱታ መርምሮ በአንቀጽ 56(2) መሠረት፣ አስተዳደር መመሪያውን ወይም ውሳኔውን ሊያፀና ወይም ሙሉ በሙሉ ወይም በከፊል ሊሸረው ይችላል። ይህ ድንጋጌ ከፍትሐብሔር ሕጉ ድንጋጌ አንቀጽ 347(1) የተለየ መሆኑን መገንዘብ ያስፈልጋል። የፍትሐብሔር ሥነ-ሥርዓት ሕጉ ድንጋጌ “ይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት ማናቸውም ይግባኝ የቀረበበትን ፍርድ ወይም ውሳኔ ለማጽናት፣ ለማሻሻል፣ ለመለወጥ ወይም ለመሻር ይችላል።” የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት ሕጉ አንቀጽ 56(2) በአንጻሩ የሚለው፣ “ፍርድ ቤቱ የክለሳ አቤቱታ የቀረበበትን የአስተዳደር መመሪያ ወይም ውሳኔ ሊያፀና ወይም ሙሉ ወይም በከፊል ሊሸረ ይችላል” ነው።

በፍትሐብሔር ሥነ-ሥርዓት ሕጉ መሠረት፣ ፍርድ ቤቱ ለማጽናት፣ ለማሻሻል፣ ወይም ለመለወጥ የሚያስችል ሲሆን የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት ሕጉ ግን የሚያስችለው

ማፅናት ወይም በሙሉ ወይም በከፊል መሻርን ብቻ ነው። የአስተዳደር ችሎቱ በክለሳ ውሳኔው የቀረበለትን ጉዳይ መለወጥ፣ ማሻሻል፣ አይችልም። የይግባኝ ሰሚው የቀረበለትን የይግባኝ አቤቱታ መርምሮ አስፈላጊ ሆኖ ሲያገኘው ማጽናት፣ መሻር፣ መለወጥ ማሻሻል ይችላል። የአስተዳደር ችሎቱ ግን መሻር ወይም መለወጥ ሳይሆን ማጽናት ወይም በሙሉ ወይም በከፊል መሻር ነው የሚችለው። ለማሻሻልና ለመለወጥ አይችልም። ይግባኝና ክለሳ የሚለያዩበት አንዱ ይህ ነው።

ይህም በሦስቱ የመንግስት አካላት መካከል ያለውን የሥልጣን ክፍፍል ለመጠበቅ የሚረዳ ቁልፍ መርህ ነው። በአስተዳደር ጉዳዮች ክለሳ ላይ ፍርድ ቤቶች ያላቸው ሚና የአስተዳደር ተቋሞች ተገቢውን ሕግ እና የሥነ-ሥርዓት ድንጋጌ መከተላቸውን ማረጋገጥ እንጂ እነርሱን ተከተው ውሳኔ መስጠት አይደለም። ፍርድ ቤቶች የአስተዳደር ውሳኔን ቀልብሰው የራሳቸውን ውሳኔ እንዲሰጡ የሚፈቀድላቸው ከሆነ ግን፣ የአስተዳደር ተቋሙን ተከተው እንዳስተዳደሩ ሊቆጠር ይችላል። በተጨማሪም የአስተዳደር መመሪያዎች ወይም ውሳኔዎች ልዩ የቴክኒክና የሙያ ችሎታ የሚጠይቁ በመሆናቸው፣ የፍርድ ቤቱ የአስተዳደር ጉዳዮች ችሎት አንድን የአስተዳደር ጉዳይ ለመወሰን የሚያስችል የቴክኒክና የልዩ ሙያ ክህሎት ይኖረዋል ተብሎ አይጠበቅም።

ለምሳሌ ጤና ሚኒስቴር ወይም የምግብ እና መድሃኒት አስተዳደር የሚያወጧቸው ደረጃዎች፣ የማዕድን ሥራን ወይም የግንባታ ሂደትን የሚመለከቱ ዝርዝር ደረጃዎችን የያዙ መመሪያዎችን ወዘተ... ፍሬ ነገራቸውን መርምሮ ከሙያ አንጻር ትክክል ወይም ስህተት መሆናቸውን መወሰን ለፍርድ ቤቶች የሚተው ተግባር አይደለም።

በተመሳሳይም፣ ጥራት እና ደረጃዎችን በተመለከተ የተሰጡ ውሳኔዎችን መርምሮ የትክክለኝነት ውሳኔ መስጠት፣ ለፍርድ ቤቶች ከተሰጣቸው የሥልጣን ገደብ ውጭ ከመሆኑ ባሻገር እነዚህን ጉዳዮች ለመወሰን የሚያስችላቸው ልዩ ክህሎት እንዲኖራቸው የሚያስገድድ ነው። ስለሆነም በክለሳ ወቅት የፍርድ ቤቶች ሕጋዊ ሥልጣን የሚሆነው በአዋጁ በተመለከቱ ድንጋጌዎች መሠረት ጉዳዮቹን መርምሮ ስሕተት የሌለበትን ማጽናት ወይም ስሕተት የተገኘበትን ውሳኔ ወይም መመሪያ ደግሞ በጠቅላላው ወይም ስሕተት ያለበትን ክፍል ብቻ ለይቶ መሻር ነው።

በሌላ በኩል ከፍ ብለን እንደተመለከትነው እና በምዕራፍ አንድ ውስጥም በስፋት እንደተብራራው መመሪያ ማውጣት በሕግ አውጭው ችሮታ ለአስተዳደር ተቋሙ የተሰጠ ሥልጣን ነው። ይህንን ሥልጣን ተጠቅሞ መመሪያ ማውጣት የሚችለው ሥልጣኑ የተሰጠው የአስተዳደር ተቋም ብቻ ነው። ይህ አስፈላጊ ከሆነባቸው ምክንያቶች አንዱ የአስተዳደር ተቋሙ ዝርዝር መመሪያ የሚያስፈልገው ለአስተዳደር ሥራው አስፈላጊ የሆኑ የቴክኒክና ልዩ ሞያ የሚጠይቁ ሥራዎችን ለማከናወን ነው። እነዚህ ዝርዝር የቴክኒክና ልዩ ሞያ የሚጠይቁ ጉዳዮች እንደ አዋጅ እና እንደ ደንብ ባሉ ከፍ ባሉ የሕግ ሰነዶች ቢወጡ ብዙ የተወሰኑ ችግሮች ይፈጥራሉ።

የቴክኒክና ልዩ ሞያው ችሎታና ክህሎት በሕግ አውጭው ዘንድ ላይኖር ይችላል። እነዚህ ዝርዝር የቴክኒክ ጉዳዮች ከተካተቱ አዋጆችና ደንቦች በጣም ትላልቅና ዝርዝር ሰነዶች እንዲሆኑ ያስገድዳል። እነዚህ ጉዳዮች በአዋጅ እንዲወጡ ቢደረግ፣ በየግዜው አስፈላጊ የቴክኒክና የሞያ ለውጦች ሲያጋጥሙ ተገቢውን ማሻሻያ ማድረግ ቀላል አይሆንም። ይህ ዝርዝር የቴክኒክና ልዩ ሙያ ያለው የአስተዳደር ተቋሙ ነው። ፍርድ ቤቶች ውሳኔዎችን እንዲያሻሽሉ ወይም እንዲለውጡ ቢደረግ ወደዚህ ዝርዝር ቴክኒክና ልዩ ሞያ የሚጠይቅ ሥራ እንዲገቡ ይገደዳሉ።

ይህ ደግሞ ከፍርድ ቤቶች የሥራ ማዕቀፍ ወይም አውድ ውጭ ወደሆነ ሌላ ማዕቀፍና አውድ ይገፋቸዋል። በሌላ በኩል ደግሞ መመሪያ ሕግ እንደመሆኑ መጠን መመሪያዎችን የማሻሻልና የመለወጥ ሥልጣን እንዲኖራቸው ቢደረግ ፍርድ ቤቶችን ወደ ሕግ አውጭነት ይለውጣቸዋል። ይኸ ደግሞ የመንግሥት ሥልጣን ክፍፍልን መርህ የሚጥስ ከመሆኑም በላይ ሚዛን የመጠበቅ እና የቁጥጥር ሥርዓቱን ያናጋዋል።

የአስተዳደር ችሎቱ በክለሳው የቀረቡለትን ጥያቄዎች ለማሻሻል እና ለመለወጥ አይችልም ማለት ግን ተግባሩ በሙሉ በመሻርና በማጽናት ይወሰናል ማለት አይደለም። በአንቀጽ 56(3) መሠረት በክፍል ወይም በሙሉ የሻራቸውን የአስተዳደር ውሳኔዎች ወይም መመሪያዎች ተሻሽለው እንደገና መመሪያም ከሆነ እንዲወጣ፤ ውሳኔም ቢሆን ተሻሽሎ እንዲወሰን፤ ለአስተዳደር ተቋሙ ትዕዛዝ ሊሰጥ ይችላል። ይህ ከማሻሻል እና ከመለወጥ በመለስ ከፍተኛ ሥልጣን ነው። እንዲያሻሽልና መመሪያውን

እንደገና እንዲያወጣ ወይም ግድፈቱን አርሞ ውሳኔውን እንደገና እንዲወሰን የታዘዘው ተቋም የፍርድ ቤቱን ትዕዛዝ ማክበርና በታዘዘው መሠረት መፈጸም አለበት። የፍርድ ቤት ትዕዛዝ ያለማክበርና ያለመፈጸም በተቋሙ ኃላፊዎች ላይ ተጠያቂነት የሚያስከትል ጥፋት ነው።

በአንቀጽ 56 የተቀረጸው አሰራር ሚዛናዊ ከመሆኑም በላይ ሕግ አስፈጻሚው ሕግን ተከትሎ ሥራውን ማከናወን ያለበት መሆኑን የሚያረጋግጥ ነው። የአስተዳደር ተቋሙ ሥራ የትኛውንም ያህል የቴክኒክ እና ልዩ ሞያ የሚጠይቅ ቢሆንም፣ ይህንን ችሎታውን ከሕጋዊነት ሥርዓት ውጭ ተግባራዊ እንዲያደርግ አይፈቀድለትም። ሕግ አውጭው የሰጠውንም ሥልጣን በሥራ ላይ ማዋል የሚችለው ሕግን ተከትሎ ነው። ሕጉን የተከተለ እስከሆነ ድረስ የተሠጠውን ኃላፊነት ተግባራዊ እንዳያደርግ የሚያግደው ነገር የለም። በሌላ በኩል ደግሞ ሥራውን ሲያከናውን ሕግን ተከትሎ ሥራውን መፈጸም እንዳለበት፤ ይህንን ያለማድረግ ደግሞ ተጠያቂነትን እንደሚያስከትል በግልጽ ይደነግጋል።

በአንፃሩ፣ የአስተዳደር ተቋማት፣ ሕግን አክብረው ተግባራቸውን ማከናወን ሕጋዊ ግዴታቸው መሆኑን ለማረጋገጥ ፍርድ ቤቶች የአስተዳደር ተቋማት የሚያወጡትን መመሪያ እና ውሳኔ በመመርመር ሕግን ተከትለው መሥራታቸውን ይመለከታሉ፤ በክለሳ ውሳኔአቸው ሥራቸውን በትክክል እንዲሰሩ ይረዷቸዋል፤ ይቆጣጠሯቸዋል። ይህም ሲሆን ፍርድ ቤቶች የአስተዳደር ተቋማት የሚያስፈልጋቸውን የቴክኒክ እና ልዩ ሞያ ያከብራሉ። በቴክኒክ እና በልዩ ሞያቸው ውስጥ ጣልቃ አይገቡም። ሆኖም ግን የአስተዳደር ተቋማቱ መልካም አስተዳደርን ለማስፈን አስፈላጊ የሆኑ በሕግ የተደነገጉ ሥርዓቶችን መከተላቸውን ይቆጣጠራሉ። የሚያወጧቸው መመሪያዎች በሕግ በተሰጣቸው ሥልጣን ማእቀፍ ውስጥ የወጡ፣ ከሌሎች ሕጎች ጋር የማይጋጩ፣ የሕጋዊነት ሥርዓቶችን ተከትለው የወጡ፣ የተገልጋዮችን መብት የሚያከብሩ መሆናቸውን ይቆጣጠራሉ። በአጭሩ በሕጉ ምዕራፍ ሁለት መሠረት መመሪያዎችን ማውጣታቸውን እየተቆጣጠሩ በሕጉ መሠረት ሥራቸውን እንዲያከናውኑ ያስችሏቸዋል። የአስተዳደር ውሳኔዎችም የሕጋዊነትን መሥፈርቶች የሚያሟሉ መሆናቸውን፣ ማለትም በውሳኔ ሰጭው የሥልጣን ክልል ውስጥ የተሰጠ፣ የግልና የሕዝብ ጥቅምን ያመዘዘነ፣ ባለጉዳዩን ያዳመጠ፣ ቅን ልብና የሚያከብር፣ በምክንያት ላይ የተመሰረተ፣ ተገልጋዮችን በአኩል ዓይን የሚያይ፣ ተገማች፣ ያልዘገየ

ውሳኔ መሰጠቱን ይቆጣጠራል። አስተዳደራዊ ውሳኔዎች በአዋጁ ምዕራፍ ሦስት መሰረት የተሰጡ መሆናቸውን ፍርድ ቤቶች በክለሳቸው ያረጋግጣሉ። እነዚህ የሕግ አውጭው፣ የሕግ አስፈጻሚው እና የሕግ ተርጓሚው ሚዛናዊ አሰራሮች የመንግሥት የሥልጣን ክፍፍልን የሚያጠናክሩ፤ ክፍፍሉም አንዱ የመንግሥት አካል ሌላውን የመቆጣጠር፣ ሚዛናዊ የማድረግ ዓላማን ለማሳካት የሚደረገውን ጥረት ያግዛሉ። በተጨማሪም የዜጎችን መብት ለማስከበር፣ አስተዳደራዊ ፍትሕን ለማስፈንና መልካም አስተዳደርን ለማጎልበት ከፍተኛ ጠቀሜታ አላቸው።

4.1.9 የክለሳ ውሳኔ አፈጻጸም

አንቀጽ 57፡- የክለሳ ውሳኔ አፈጻጸም

1. በፍርድ ቤት የተሰጠ የአስተዳደር መመሪያ ወይም ውሳኔን የማፅናት ወይም የመሻር ውሳኔ ወዲያውኑ ተፈጻሚ ይሆናል።
2. ፍርድ ቤቱ የአስተዳደር መመሪያውን ወይም ውሳኔው እንዲሻሻል ካዘዘ የአስተዳደር ተቋሙ በዚህ አዋጅ ክፍል ሁለት እና ሦስት የተመለከቱትን የሥነ-ሥርዓት ድንጋጌዎች እና መርሆዎች አክብሮ መመሪያውን ወይም የአስተዳደር ውሳኔውን በተገቢው ጊዜ ማሻሻል አለበት።
3. በፍርድ ቤቱ የተሰጠ የአስተዳደር መመሪያ ወይም ውሳኔ በሙሉ ወይም በከፊል የመሻር ውሳኔ ወይም የማሻሻል ትዕዛዝ የክለሳ አቤቱታ የቀረበበትን መመሪያ ወይም ውሳኔ ሕጋዊ ኃይል በሙሉ ወይም በከፊል ያስቀራል።
4. በዚህ አንቀጽ ንዑስ አንቀጽ (3) የተገለጸው ቢኖርም፣ ፍርድ ቤቱ አንድን የአስተዳደር መመሪያ በከፊልም ሆነ በሙሉ የሚሻር ውሳኔ ሲሰጥ፣ የአስተዳደር ተቋሙ መመሪያው ከመሻሩ በፊት በተሻረው መመሪያ መሠረት የሰጣቸው አስተዳደራዊ ውሳኔዎች እንደጸኑ ይቆያሉ።

በአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት አዋጁ አንቀጽ 57 መሠረት፣ በአስተዳደር ችሎቱ የተሰጠ የክለሳ ውሳኔ ወዲያውኑ ተፈጻሚ ይሆናል። የክለሳ ውሳኔው የአስተዳደር ተቋሙ

አውጥቶት የነበረው መመሪያ ሙሉ በሙሉ ወይም በከፊል በሥራ ላይ መዋል አይችልም የሚል ከሆነ፣ እንደ ፍርድ ቤቱ ውሳኔ መፈጸም አለበት። የክለሳ ውሳኔው መመሪያው በሙሉ በሥራ ላይ እንዳይውል ከሆነ፣ ውሳኔው ከተሰጠበት ጊዜ ጀምሮ የመመሪያው ተፈጻሚነት ቀሪ ይሆናል። ውሳኔው ከፊል መመሪያውን የሚመለከት ከሆነ ፍርድ ቤቱ ተፈጻሚ ሊሆን አይገባውም በማለት የወሰነበት ክፍል ተፈጻሚነቱ ወዲያው ይቀራል።

ጉዳዩ የአስተዳደር ውሳኔም ከሆነ ውጤቱ ተመሳሳይ ነው። የተሻረው የአስተዳደር ውሳኔ በሙሉ የተሻረ ከሆነ በሙሉ፤ በክለሳ ውሳኔው የተሻረው የአስተዳደር ውሳኔው የተወሰነ ክፍል ከሆነም የተሻረው የአስተዳደር ውሳኔ ክፍል ወዲያውኑ ተፈጻሚ መሆኑ ይቀራል።

የፍርድ ቤቱ የክለሳ ውሳኔ ሁለቱንም በመደበኛ ፍርድ ቤት የሚሰጠውን ፍርድ እና የፍርድ አፈጻጸም ትዕዛዝን አጠቃሎ የያዘ ነው። ለዚህ በርካታ ምክንያቶችን ማንሳት ይቻላል። አንደኛ ሥርዓቱ እንዳይራዘም ለማድረግ ነው። ሁለተኛ የአስተዳደር ክለሳ ውሳኔ ቀደም ሲል እንደተመለከትነው፣ የተሰጠውን የአስተዳደር መመሪያ ወይም ውሳኔ ማሻሻል ወይም መለወጥን አይጨምርም። የአስተዳደር ችሎቱ መመሪያው ወይም የአስተዳደር ውሳኔው በከፊል ወይም በሙሉ ተሸሯል። ስለዚህ “በሕገ መሠረት አስተካክለህ መመሪያውን አውጣ” ወይም “ውሳኔ ስጥ” የሚል እንጂ፣ በምትኩ እንዲህ ወሰኛለሁ የሚል አዲስ መብት የሚሰጥ ውሳኔ አይደለም። ሦስተኛ፣ የክለሳ ውሳኔ በመሰረቱ ማጽደቅ፣ ወይም በከፊል ወይም በሙሉ መሻር እና ግድፈቶቹን አስተካክለህ እንደገና ወሰን ብሎ ጉዳዩን ወደ መጣበት የመመለስ ትእዛዝ ነው። አራተኛ በባለጉዳይ ጥያቄ ላይ የተሰጠ የአስተዳደር ውሳኔ ካልሆነ በቀር መመሪያ አጠቃላይ ተፈጻሚነት ያለው ሰነድ ነው። እንደ ማናቸውም በግል ጉዳይ እንደተሰጡ የክለሳ ውሳኔዎች፣ መመሪያውን ፈጽሞ ወይም በሥራ ላይ አውለህ አሳዮኝ ተብሎ እርምጃ መውሰድ አይቻልም። መመሪያው በሥራ ላይ እንዲውል ባለጉዳይ በዚያ መመሪያ መሠረት በግል ጉዳዩ ላይ የአስተዳደር ውሳኔ ለማግኘት ጥያቄ ማቅረብ አለበት። ስለዚህ ባለጉዳይ ካልቀረበ በቀር በመመሪያው መሠረት ውሳኔ መሰጠት አይቻልም። ፍርድ ቤቱ የሻረውን መመሪያ በሥራ ላይ ለማዋል መሞከር ግን የፍርድ ቤቱን ውሳኔ መጣስ ይሆናል። እንዲህ ያለው ተግባር ደግሞ ቀደም ሲል እንደተመለከትነው ተጠያቂነትን ያስከትላል።

የአስተዳደር ተቋሙ ቀደም ሲል ያወጣው መመሪያ በመሻሻ አዲስ መመሪያ ሳያወጣ ቢቆይ ግን ባለጉዳይ ካልቀረበ ላይስጠይቀው ይችላል ይሆናል። የአስተዳደር ተቋሙ መመሪያውን እንዲያወጣ በግልፅ የሚያስገድደው የአዋጅ ወይም የደንብ ድንጋጌ እስከሌለ ድረስ መመሪያው “በከፊል ወይም በሙሉ ተሸራሪ አሻሽለህ አውጣ” የሚል ትዕዛዝ ወዲያው እንዲፈጸም የሚያስገድድ ሁኔታ ላይኖር ይችላል። ሁኔታው ቢኖር እንኳ የአስተዳደር ተቋሙ መመሪያውን እስኪያወጣ ድረስ በመመሪያው የሚሸፈኑ አገልግሎቶችን ሳያቋርጥ ለመስጠት ይገደዳል።¹⁶ ስለዚህ በእነዚህና በሌሎችም ምክንያቶች የአስተዳደር መመሪያ ክለሳ ወይም የአስተዳደር ውሳኔ ክለሳ ሙሉ በሙሉ በፍትሐብሔር ሥነ-ሥርዓት ሕግ ድንጋጌዎች መሰረት የአፈጻጸም አቤቱታ ማቅረብ፣ ፋይል መክፈትና የአፈጻጸም ትዕዛዝ አያስፈልገውም።

የአንቀጽ 57(2) ድንጋጌ በራሱ አንድ የአስተዳደር ተቋም ፍርድ ቤቱ የሰጠውን ትእዛዝ መፈጸም እንዳለበት ያስገድዳል። መመሪያው ወይም ውሳኔው እንዲሻሻል ፍርድ ቤት ካዘዘ የአስተዳደር ተቋሙ በውሳኔው መሰረት መፈጸም ይጠበቅበታል። እንዲሻሻል የታዘዘው መመሪያ ከሆነ የአዋጁን ክፍል ሁለት ድንጋጌ ተከትሎ እና አሟልቶ መመሪያውን እንደገና ማውጣት አለበት። የአስተዳደር ውሳኔም ከሆነ በአዋጁ ክፍል ሦስት መሠረት አስተካክሎ መወሰን አለበት። በሁለቱም ጉዳዮች የአስተዳደር ተቋሙ “ተገቢውን ጊዜ” መጠበቅ አለበት። መመሪያው ተሸራሪ ወይም በከፊል እንዲሻሻል ታዟል ስለዚህ በፈለኩት ጊዜ አሻሽቶ አወጣጥሎ ማለት አይችልም። የተከለሰው የአስተዳደር ውሳኔ ከሆነም ውሳኔውን ሳያሻሽል ወይም እንደገና አስተካክሎ ሳይሰጥ መቀመጥ አይችልም። መመሪያውንም ሆነ ውሳኔውን በትእዛዙ መሰረት በተገቢው ጊዜ ማስተካከልና ማሻሻል አለበት። በጣም ባስቸኳይ ይሁን ወይም በሆነው ጊዜ ይሁን የተባለ እንደሆነ ከፍ ብለን እንደተመለከትነው ፍትሕ ሊጨናገፍ ይችላል። ስለዚህ የአስተዳደር ተቋሙ ለሥራው አስፈላጊና ለሕሊና ግምት በቂ የሆነውን ጊዜ መውሰድ ይችላል። ያም ሆኖ ግን “ማሻሻል አለበት” የሚለው የአንቀጽ 57(2) ድንጋጌ ማጠቃለያ አስገዳጅ ድንጋጌ ነው። አስፈላጊውን ማሻሻያ በማድረግ በተገቢው ጊዜ መመሪያውን

ያለማውጣት ወይም የአስተዳደር ውሳኔውን ያለመስጠት ግን በማናቸውም መመዘኛ አማራጭ አይደለም።

የአንቀጽ 57(3) ድንጋጌ ከላይ የተመለከትነውን እንዲታረም ወይም እንዲሻሻል የተባለውን መመሪያ ወይም የአስተዳደር ውሳኔ በተቻለ ፍጥነት ማረም አስፈላጊ መሆኑን የሚያጠናክር ነው። ድንጋጌው እንዳሰፈረው በሙሉ ወይም በከፊል የተሻረው መመሪያ ወይም የአስተዳደር ውሳኔ ሕጋዊ ኃይል በሙሉ ወይም በከፊል ቀሪ ይሆናል። እንደሚታወቀው ፍርድ ቤቶች ውሳኔ ሲሰጡ ተፈጻሚነቱ የተያዘውን ጉዳይ ብቻ የሚመለከት ነው። በክለሳ ሥርዓት ግን መመሪያው ሕጋዊ ኃይል የሚያጣው ለተያዘው ክርክር ብቻ ሳይሆን በማናቸውም ሁኔታ ነው።

በከፊልም ሆነ ሙሉ በሙሉ የተሻረው መመሪያ ወይም ውሳኔ ደግሞ ሕጋዊ ኃይሉን ካጣ ወዲያው መተካት አለበት። ከፍ ብለን እንደተመለከትነው መመሪያ የለኝም በሚል አገልግሎት ማቆም የማይቻል ከሆነ፣ ወዲያው በተቻለ ፍጥነት መመሪያውን አዘጋጅቶ እና አውጥቶ ለሥራ ዝግጁ ማድረግ ያስፈልጋል። ባለጉዳይ ካልመጣ ወይም አገልግሎት እስካልተጠየቀ መመሪያውን አሻሽሎ ማውጣት አያጣድፍም ብሎ ማዘግየት ተገቢ አይሆንም።

በሌላ በኩል የተሻረው ወይም እንዲሻሻል የታዘዘው የአስተዳደር ውሳኔ ከሆነም በአፋጣኝ ተስተካክሎ መወሰን እና ለባለጉዳዩ መስጠት አለበት። በአንድ የአስተዳደር ጉዳይ ላይ የውሳኔ መዘግየት በባለጉዳዩ ላይ ከፍተኛ ጉዳት ሊያስከትል የሚችል መሆኑን መገመት ከባድ አይሆንም። እንዲከለስ ለፍርድ ቤት ቀርቦ የነበረ ጉዳይ ደግሞ ረዘም ላለ ጊዜ በሂደት ላይ የነበረ ጉዳይ ነው። በቅድሚያ በአስተዳደር ተቋሙ ውስጥ ቀርቦ ውሳኔ ተሰጥቶበታል። በመቀጠልም ባለጉዳዩ በውሳኔው ቅር በመሰኘቱ በተቋሙ ውስጥ ለሚገኘው የቅሬታ ማስተናገጃ አካል ቅሬታ ቀርቦበታል። በቅሬታ ማስተናገጃው አካል ተመርምሮ ለተቋሙ የበላይ ኃላፊ ቀርቦ የነበረ ጉዳይ ነው (አንቀጽ 43፣44 እና 46)። ይኸም በመሆኑ ጉዳዩ ሲንከባለል ረጅም ጊዜ ወስዷል ማለት ነው። ወይም ደግሞ ጉዳዩ የቀረበለት አካል ጉዳዩን በተገቢው ጊዜ መርምሮ ውሳኔ ባለመስጠቱ እንደተነፈገ ውሳኔ ተቆጥሮ ወደ ፍርድ ቤት የሄደ ጉዳይም ሊሆን ይችላል (አንቀጽ 33(2) እና 52(2))። በዚህም ሆነ በዚያ ምክንያት ጉዳዩ ረዥም ጊዜ ወስዷል። ስለዚህ ከፍርድ ቤቱ የክለሳ ትእዛዝ በኋላ እንዲዘገይ መደረግ የለበትም። በመሆኑም በአንቀጽ

16 በአዋጁ አንቀጽ 4(4) እንደተመለከተው አንድ የአስተዳደር ተቋም ደግሞ መመሪያ ስለአወጣው አገልግሎት መስጠት አልቻልም ማለት የማይቻል መሆኑን ልብ ይሏል።

57 መሰረት በክለሳ ትእዛዝ ያረፈበት ጉዳይ በአስተዳደር ተቋሙ በተቻለ ፍጥነት¹⁷ መታረምና ውሳኔ ማግኘት አለበት። ከውሳኔ መዘግየት ጋር ሊመጣ የሚችለውን ጉዳት እና የኪሳራ ጥያቄ ትንሽ ዝቅ ብለን እንመለከተዋለን።

አንቀጽ 57(4)¹⁸

በዚህ አንቀጽ ንዑስ አንቀጽ (3) የተገለጸው ቢኖርም፣ ፍርድ ቤቱ አንድን የአስተዳደር መመሪያ በከፊልም ሆነ በሙሉ የሚሸር ውሳኔ ሲሰጥ፣ የአስተዳደር ተቋሙ መመሪያው ከመሻሻ በፊት በተሻረው መመሪያ መሠረት የሰጣቸው አስተዳደራዊ ውሳኔዎች እንደጸኑ ይቆያሉ።

ድንጋጌው በግልጽ እንደሚያሳየው ማንኛውም የክለሳ ጥያቄ ቀርቦበት በተሻሻለ ወይም ሙሉ በሙሉ በተሻረ መመሪያ መሠረት የተሰጠ ውሳኔ አይሻርም። የዚህ ድንጋጌ ዋና አላማ ጉዳዮች እንዳይጓዙ፣ ውዝግቦች እንዳይቀጥሉ፣ ያለቀለትን ጉዳይ እንደገና በመቀስቀስ ጊዜ ላለማጥፋት የታሰበ ነው። ያለፈው አልፏል ወደኋላ ተመልሶ ነገር መቀስቀስ ሥራውን ለሚያካሂደው የአስተዳደር ተቋም እንዲሁም ለባለጉዳዩ የሚሰጠው ጥቅም የለም ከማለት የሚመነጭ ነው። ከዘገየ ፍትሕ ወይም ከሚዘገይ ፍትሕ በምንም መልኩ በወቅቱ የተሰጠ ፍትሕ ይሻላል፤ እንደማለትም ሊታይ ይችላል። ቅልጥፍና በራሱ እንደ ፍትሕ ሊወሰድ ይገባል ነው።

4.2 ልዩ ልዩ ድንጋጌዎች

4.2.1 የፍትሕ-ብሔር ሥነ-ሥርዓት ሕግ ተፈጻሚነት

አንቀጽ 58:- የፍትሕ-ብሔር ሥነ-ሥርዓት ሕግ ተፈጻሚ ስለመሆኑ

በዚህ አዋጅ ክፍል አራት ባልተመለከቱ የክለሳ ሥነ-ሥርዓት ጉዳዮች ላይ አግባብነት ያላቸው የፍትሕ-ብሔር ሥነ-ሥርዓት ሕግ ድንጋጌዎች ተፈጻሚ ይሆናሉ።

ይህ ድንጋጌ ከአጠቃላይ የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት ሕግ ባሕርይ የሚመነጭ ነው። የበርካታ ሀገራት የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት ሕጎች በጣም ዘርዘር ያሉና ለምንጻጻ ጉዳይ መፍትሔ የሚሰጡ ወይም አቅጣጫ የሚጠቁሙ ናቸው። ይህ በሥራ ላይ እንዲውል የተደረገው የፌዴራል አስተዳደር ሥነ-ሥርዓት ሕግ ያሰፈረው በጣም ቁልፍ የሆኑ ጉዳዮችን ብቻ ነው። ለዚህ በርካታ ምክንያቶችን መጥቀስ ይቻላል። አንዱም እንዲህ ያለው የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት ሕግ ለኢትዮጵያ አዲስ መሆኑና ቀስ በቀስ እየዳበረ እንዲሄድ ከማሰብ ነው። ሌላው ደግሞ ኢትዮጵያ ራሱን የቻለ የአስተዳደር ጉዳዮች ፍርድ ቤት ማቋቋም ሳያስፈልጋት በሥራ ላይ ያለውን የፍርድ ቤት ሥርዓት መጠቀም ይሻላል ከሚለው ሐሳብ የመነጨ ነው። በሥራ ላይ ያለውን የፍርድ ቤት ሥርዓት መጠቀም ከተመረጠ ደግሞ እንደ አስፈላጊነቱ በሥራ ላይ ያለውን እና ፍርድ ቤቶች በዕለት ተዕለት ሥራቸው ጠንቅቀው የሚያውቁትንና የሚጠቀሙበትን የሥነ-ሥርዓት ሕግ እንደ አስፈላጊነቱ መጠቀም የተሻለ ነው።

ሆኖም የፍትሕ-ብሔር ሥነ-ሥርዓት ሕግ ሙሉ በሙሉ ለአስተዳደር ጉዳዮች ተፈጻሚ ይሆናል ማለት ግን አይደለም። ይህም ከአስተዳደር ሕግ ባሕርይ የሚነሳ ነው። በተለያዩ የዚህ ማብራሪያ ክፍሎች እንደተመለከተው የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት ሕግ ሊያሳካቸው ከሚፈለጉት ጉዳዮች አንዱ የአስተዳደር ሥርዓቱ ግልጽ እና ቀልጣፋ እንዲሆን ማስቻል ነው። ቅልጥፍና በተቻለ መጠን የተራዘሙ የአሠራር ሥርዓቶችን ማሳጠርን ይጠይቃል። ቅልጥፍና በአንጻሩ ፍትሕን ማጓደል የለበትም። አሠራሩ ፈጣንና ቀልጣፋ ሆኖ በአንጻሩ ደግሞ የአስተዳደር ፍትሕ እንዲሰፍን የሚያስችል መሆን አለበት።

ሌላው ከግምት ውስጥ መግባት ያለበት ነገር የአስተዳደር ውሳኔዎች ባሕርይ ነው። በርካታ የአስተዳደር ውሳኔዎች ብዙ ሂደት አይፈልጉም። የንግድ ፈቃድ ማውጣት፣ ማደስ። መንጃ ፈቃድ ማውጣት፣ ማደስ። መታወቂያ ማውጣት ወይም ማደስ። የመሬት ኪራይ ወይም የመጠቀሚያ ግብር መክፈል። የሲቪል ጋብቻ መፈጸም። ሌሎችም በርካታ የዕለት ተዕለት የአስተዳደር ውሳኔዎች በቀላሉ የሚሠሩ ናቸው። ይህ ማለት ግን ውስብስብ ውሳኔዎች የሉም ማለት አይደለም። የተወሳሰቡ ውሳኔዎችንም ቢሆን ቀልጠፍ ባለ እና ግልጽ በሆነ ሥርዓት እንዲፈጸሙ ማድረግ አንዱ የዚህ አዋጅ ዓላማ ነው።

¹⁷ ጉዳዮችን የመወሰን ፍጥነት ከፍ ብለን እንደተመለከትነው ፍትሕን በማይጨናግፍ መልኩ ሳይዘገይም ከሚገባው በላይ ሳይፈጥን ለሕሊና ግምት ሚዛናዊ መሆን አለበት የሚለውን መርህ ሁሌም መከተል እንዳለበት ልብ ማለት ያስፈልጋል።

¹⁸ ይህ አንቀጽ 57(4) በስራ ቡድኑ በተዘጋጀው ረቂቅ ያልነበረ ሲሆን በህግ ማውጣት ሂደት ውስጥ የተካተተ ነው።

ክለሳ የተባለው ሥርዓትም ቢሆን ከመደበኛው የፍርድ ቤት የፍትህ-ሰነድ ወይም የሌሎች ጉዳዮች የይግባኝ አቤቱታ የተለየ መሆኑን ቀደም ሲል ተመልክተናል። ያም ሆኖ ፍርድ ቤቶች አንድን የአስተዳደር ክለሳ ጥያቄ ሲቀበሉ በፊደላት-ራር በኩል ፋይል መክፈትና ቀጠሮ መያዝ፣ ጉዳዩን ሲመረምሩ በአንቀጽ 54 እና 55 በተመለከተው መሠረት ሰነዶችን መጠየቅ እና እንዲቀርብላቸው ማዘዝ፤ ተቀያሪ ቀጠሮ መስጠት፤ ምናልባትም የባለሙያ ምስክርነት መስማት ያስፈልጋቸው ይሆናል። በአስተዳደር ጉዳዮች ክለሳ ጊዜ ምስክር መስማት አስገዳጅ አይደለም። አስፈላጊ ሆኖ ሲገኝ ግን አከራካሪ የሆኑ የፍሬ ነገር ጉዳዮች የሰው ምስክር ተሰምቶባቸው እንዲጣሩ ማድረግ ይቻላል። በመሆኑም የፍትህ-ሰነድ ሥነ-ሥርዓት ሕጉ ድንጋጌዎችን በክለሳ ሂደቱ ወቅት በማሟያነት መጠቀም ይቻላል። ፍርድ ቤቶቹ አግባብ ነው የሚሉትን የሥነ-ሥርዓት ድንጋጌ በመምረጥ በክለሳ ሂደቱ ውስጥ ሊጠቀሙበት ይችላሉ።

4.2.2 የጉዳት ካሣ

አንቀጽ 59:- የጉዳት ካሣ ስለመጠየቅ

ከአስተዳደር መመሪያ ወይም ውሳኔ ጋር በ ተያያዘ ጥፋት ምክንያት ጉዳት የደረሰበት ማንኛውም ሰው መመሪያውን ያወጣውን ወይም ውሳኔውን የሰጠውን የአስተዳደር ተቋም አግባብ ባለው ሕግ መሠረት ካሳ እንዲከፈለው የመጠየቅ መብት አለው።

የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት አዋጁ የካሳ ጉዳይ አግባብ ባለው ሕግ መሠረት እንዲታይ ነው የመረጠው። የአስተዳደር ውሳኔ ጠይቄ ወይም አቅርቦ፣ ያቀረብኩት ጥያቄ በአግባቡ ባለመታየቱ፣ ወይም ደግሞ መታየት በሚገባው መንገድ ሳይታይ በመቅረቱ ወይም ከሚገባው በላይ በመዘግየቱ ጥፋት ተፈጽሟል፤ በዚህም ምክንያት ጉዳት ደርሶብኛል፤ የሚል ባለጉዳይ ካሳ እንዲከፈለው መጠየቅ ይችላል። ካሳውን ግን መጠየቅ የሚችለው አግባብ ባለው ሕግ መሠረት ነው። የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት ሕጉ ጥፋት ተፈጽሟል ወይ? ለደረሰው ጉዳት ምን አይነት ካሳ መክፈል አለበት? እንዴት መክፈል አለበት? መቼ መክፈል አለበት? የመሳሰሉትን ጥያቄዎች መመለስ አይችልም። እነዚህ ጉዳዮች ከሥነ-ሥርዓት ሕጉ አውድ ውጭ ናቸው። ይህም በመሆኑ እነዚህን የመሰሉ ጥያቄዎች መቅረብ

ያለባቸው አግባብ ባለው ሕግ መሠረት ነው።¹⁹ የጉዳት ካሳ የሚጠየቀው በፍትህ-ሰነድ ሕጉ ድንጋጌዎች መሰረት ነው። ለዚህም የፍትህ-ሰነድ ሕጉን አራተኛ መጽሐፍ አንቀጽ 13 - ከውል ውጭ ስለሚደርስ አላፊነትና ያላግባብ ስለመበልጸግ (ከቁ. 2027 - 2161) በተለይም ከቁጥር (2126-2136) የሰፈሩትን ድንጋጌዎችን መመልከት ይገባል።

ቀደም ባሉት ክፍሎች ለማሳየት እንደተሞከረው፣ እዚህም ላይ ልብ ማለት የሚያስፈልገው፣ የአስተዳደር ሥራዎች ግልጽነት፣ ኃላፊነትና ተጠያቂነትም የሚያስከትሉ መሆናቸውን መረዳቱ ላይ ነው። የአስተዳደር ተቋም እንዲሁም የሥራ ኃላፊዎች ሥራቸውን በአግባቡ ባለመሥራታቸው ምክንያት የተለያዩ ኃላፊነቶች አሉባቸው። ሌላው እና ተጨማሪው ኃላፊነታቸው ሥራቸውን በአግባቡ ባለመሥራታቸው ምክንያት ጥፋት ከፈጸሙ፤ እና በዚህም ጥፋታቸው የተነሳ በባለጉዳይ ላይ ጉዳት ከደረሰ፤ ለደረሰው ጉዳት ኃላፊነት አለባቸው። ከኃላፊነታቸው አንዱና በቀጥታ ከባለጉዳዩ ጋር የተያያዘው የደረሰውን ጉዳት መካስ ነው።

ካሳ የመክፈል ኃላፊነት የአስተዳደር ውሳኔ ከመስጠት ጋር ብቻ የተያያዘ አይደለም። በተገልጋዩ ላይ ጉዳት የደረሰው የአስተዳደር ተቋሙ ካወጣው መመሪያ የተነሳም ሊሆን ይችላል። ይህ በአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት ሕጉ መግቢያ ላይ የተጠቀሱትን ዓላማዎች፣ እንዲሁም በክፍል ሁለትና ሦስት እንደተመለከተው መመሪያዎችን በማውጣት ሂደትም ሆነ ለግል ባለጉዳዮች የሚሰጡ ውሳኔዎችን የሚጨምር ነው። ውሳኔዎች ሲሰጡም ሆነ መመሪያዎች ሲወጡ፣ በግልጽነት፣ በጥንቃቄ፣ የሕግ ሥርዓቱን ተከትለው መሆን አለበት የሚለውን የሚያጠናክር ነው። ተገቢውን ትኩረት፣ ጥንቃቄ፣ ቅልጥፍናና ፍጥነት፣ እንዲሁም ሕጉን ያልተከተለ ውሳኔ ወይም መመሪያ የተለያዩ ኃላፊነቶችን ያስከትላል። ይህም በሰፊው ተብራርቷል። ከተለያዩ ኃላፊነቶች አንዱ ተገልጋዩ ለደረሰበት ጉዳት ካሳ መክፈል ነው። ካሳውን በቅድሚያ መክፈል የሚጠበቅበት የአስተዳደር ተቋሙ ቢሆንም ተቋሙ ግን ጥፋት የፈጸመውን የሥራ ሃላፊ ወይም ሠራተኛ ሊጠይቀው ሕጉ መብት ይሰጠዋል።

19 የጉዳት ካሳ የሚጠየቀው በፍትህ-ሰነድ ሕጉ ድንጋጌዎች መሰረት ነው። ለዚህም የፍትህ-ሰነድ ሕጉን አራተኛ መጽሐፍ አንቀጽ 13 - ከውል ውጭ ስለሚደርስ አላፊነትና ያላግባብ ስለመበልጸግ (ከቁ. 2027 - 2161) በተለይም ከቁጥር (2126-2136) የሰፈሩትን ድንጋጌዎችን መመልከት ይገባል። በተጨማሪም (ከቁ. 2090 - 2121)ን መመልከት ይችላል።

4.2.3 መረጃ የመስጠት ግዴታ

አንቀጽ 60፡- መረጃ የመስጠት ግዴታ

ማንኛውም የአስተዳደር ተቋም ከመመሪያ ማውጣት ወይም ከአስተዳደር ውሳኔ መስጠት እና እነዚህን ከመፈጸም ጋር በተያያዘ በሌላ ሕጋዊ አካል ሲጠየቅ መረጃ የመስጠት ግዴታ አለበት።

ከዚህ ድንጋጌ መረዳት እንደሚቻለው ማንኛውም የአስተዳደር ውሳኔ የሰጠ ወይም መመሪያ ያወጣ የአስተዳደር ተቋም፣ ስላወጣው መመሪያ ወይም ስለሰጠው ውሳኔ መረጃ ሲጠየቅ፣ የተጠየቀውን መረጃ የመስጠት ግዴታ አለበት። መረጃ እንዲሰጠው ማንኛውም ሕጋዊ አካል ሊጠይቅ ይችላል። ሕጋዊ አካል²⁰ የሚለው አገላለጽ በጣም ሰፊ ነው። ማንም የተፈጥሮ ሰው ወይም ማንኛውም በሕግ ሰው የተባለ አካል መረጃው ይሰጠኝ ብሎ መጠየቅ ይችላል። ስለዚህ አንድ የአስተዳደር ተቋም መረጃ ሲጠየቅ፣ መረጃዎቹን የመስጠት ግዴታ አለበት።

ይህም በአዋጁ አንቀጽ 7 መሠረት በዝግጅት ላይ የሚገኝ የረቂቅ መመሪያን መዝገብ መመልከትን፣ ወይም አስፈላጊውን ወጪ ሸፍኖ ቅጂውን የመውሰድ፣ እንዲሁም በአዋጁ አንቀጽ 8(2) መሠረት የረቂቅ መመሪያን ቅጅ የማግኘት፣ በአንቀጽ 17(3) መሠረትም ጸድቆ በሥራ ላይ የዋለ መመሪያን ቅጅ ማግኘት እንደሚቻል ከሚደነግጉት የሕገ አንቀጾች ጋር የተጣጣመ ነው። አንቀጽ 55ም ተመሳሳይ ግዴታ ይጥላል። እጅግ ቢበዛ የአስተዳደር ተቋሙ ማድረግ የሚችለው ጠያቂው የጠየቀውን ሰነድ ኮፒ የማድረጊያ ወጪ እንዲሸፍን መጠየቅ ብቻ ነው ። ሆኖም ጥያቄውን ያቀረበው አካል መንግስታዊ ተቋም ከሆነ ይህንን ወጪ እንዲሸፍን ላይገደድ ይችላል።

የአንቀጽ 60 ድንጋጌ ግን የሰነዶቹን ቅጅ ከመጠየቅ የዘለቀ መሆኑን ልብ ማለት ያስፈልጋል። ድንጋጌው ማንኛውንም መረጃ ይሸፍናል። መመሪያ ከማውጣት ወይም ከአስተዳደር ውሳኔ መስጠት እና እነዚህን ከመፈጸም ጋር በተያያዘ የሚገኙ ማንኛውንም መረጃዎችን የመስጠት ግዴታ የሚጥል ነው። በዚህም መሠረት ድንጋጌው መመሪያዎችን

በተመለከተ ቀደም ሲል ከጠቀሰናቸው በአንቀጽ 7፣8(2)፣ 17(3) ከተሸፈኑት ጉዳዮችም የሰፋ ነው።

የአስተዳደር ውሳኔዎችን እና አፈጻጸማቸውን በተመለከተ ግን መረጃ መጠየቅ የሚገባቸው አካላት ከአንቀጽ 39 ጋር በማይጋጭ መልክ መሆን አለበት። አንቀጽ 39 እንደሚያመለክተው ደግሞ ውሳኔ መስጠት ያለበት ለተገልጋዩ ነው። የክለሳ ጥያቄ ከቀረበበት በአንቀጽ 55 መሠረት ፍርድ ቤቱ ሰነዶች እንዲቀርቡለት ማዘዝ ይችላል። ከዚህ ውጭ ግን በግል ጉዳይ በቀረበ ጥያቄ የተሰጠ የአስተዳደር ውሳኔ ለክለሳ እስካልቀረበ ድረስ፣ ያለ ባለጉዳዩ ፈቃድ ለሌላ አካል ወይም ሦስተኛ ወገን አይሰጥም።

²⁰ ረቂቅን ያዘጋጀው የሥራ ቡድን “በሌላ የአስተዳደር ተቋም ሲጠየቅ” በሚል ረቂቅን ያዘጋጀ ሲሆን በሕግ ማውጣቱ ሂደት ይኸው አገላለጽ “በሌላ ሕጋዊ አካል ሲጠየቅ” በሚለው እንዲተካ ተደርጓል።

አባሪ

የሥራ ቡድኑ አባላት ዝርዝር

1. መሐሪ ረዳኪ (ዶ/ር) የሥራ ቡድኑ አስተባባሪ፤
2. ሰሎሞን አባይ (ዶ/ር) አባል፤
3. ወንድማገኘሁ ገብረሥላሴ (አቶ) አባል፤
4. መስፍን ለማ (አቶ) አባል፤
5. አምሳሉ ባዬ (አቶ) አባል፤
6. ሰለሺ ቀጻላ (አቶ) አባል፤
7. ዮናስ ቢርመታ (ዶ/ር) አባል፤
8. ገብረ አምላክ ገብረጊዮርጊስ (አቶ) አባል፤
9. ደምመላሽ ሺፈራው (ዶ/ር) አባል፤
10. ዜናየ ታደሰ²¹ (ወ/ሮ) አባል
11. ታፈሰ ይርጋ²² (አቶ) አባል
12. አብዱልሰጢፍ አድሪስ²³ (አቶ) አባል
13. ምኒልክ አሰፋ (አቶ) ጸሐፊ፤

21 ከተወሰኑ ወራት አገልግሎት በኋላ በግል ሥራ መደራረብ ምክንያት እንደማይቀጥሉ ስለገለጹ፤ በሥራ ቡድኑ አልቀጠሉም፤

22 ከተወሰኑ ወራት በኋላ ወደ ሌላ የሥራ ቡድን ተዛውረው እንዲሰፋ ስለተደረገ እዚህ ሥራ ቡድን አልቀጠሉም፤

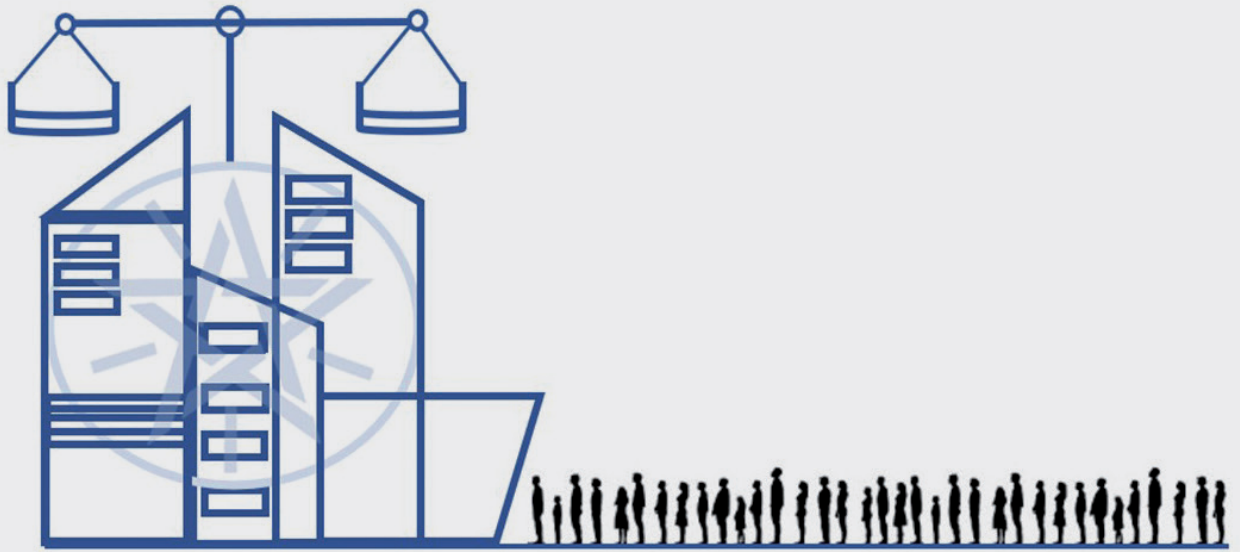
23 ለተወሰኑ ወራት የሥራ ቡድኑ ጸሐፊ ሆነው አገልግለዋል፤ በኋላም የአማካሪ ጉባኤው ጽ/ቤት ሃላፊ ሆነው ሲያገለግሉ ስለነበር የሥራ ቡድኑ አባል ሆነው ቀጥለዋል።

የሕግና ፍትህ ጉዳዮች
አማካሪ ጉባኤ

በኢ.ፌ.ዲ.ሪ ጠቅላይ አቃቤ ሕግ
የሕግና ፍትህ ጉዳዮች አማካሪ ጉባኤ

Legal and Justice Affairs Advisory Council
Federal Attorney General

ጠቅላይ ሰቃቤ ሕግ
ATTORNEY GENERAL